

T. C.

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN (6. 7. VE 8. SINIF) DİNDARLIĞINA
AİLENİN ETKİSİ
(TRABZON İL MERKEZİ ÖRNEĞİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Sinan YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT

Danışman

RİZE

2017

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında, Sinan YILMAZ tarafından hazırlanan "Ortaokul öğrencilerinin (6. 7. ve 8.Sınıf) dindarlığına ailenin etkisi (Trabzon İl Merkezi Örneği)" başlıklı bu çalışma, 21/06/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali AKDOĞAN, Kabul / Red

Üye: Yrd. Doç. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT, Kabul / Red

Üye: Yrd. Doç. Dr. Necmi KARSLI, Kabul / Red

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

10 04 /2017

Yrd. Doç. Dr. Musa GÜN
Müdür ✓.

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 10/07/2017

Sinan YILMAZ

ÖN SÖZ

21. yüzyıl, bilginin ve değişimin en hareketli yaşandığı dönem olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen her alanda büyük gelişmelerin ve ilerlemenin yaşandığı dünyada insanlık tam olarak huzuru ve mutluluğu bulabilmiş değildir. Her tarafta şiddeti, terörü, insan hakları ihlalinin, baskıyı, haksızlığı, yalanı, dolandırıcılığı kısaca insan ruhunu karartan her türlü kötülüğü görmek mümkündür.

Bütün dünyayı kuşatan küresel değişim ve bozulma ülkemizde de etkisini her alanda göstermektedir. Değişimi en açık ve en yoğun bir şekilde yaşayan alanlardan biri de toplum ve onun yapı taşı olan ailedir. Aile bir yandan toplumun sahip olduğu mevcut kültürel değerlerin diğer yandan da yaşanan hızlı sosyoekonomik ve sosyokültürel değişimin arasında kalmıştır. Aileye yeni katılan bireylerin sosyalleşmesi, bulunduğu kültüre ayak uydurması, toplumun değerlerini benimsemesi, topluma faydalı bir fert olması, toplumun kültürünü bir sonraki nesle aktarması ve bu şekilde kültürlerin yaşamasını ve devamlılığını sağlaması yönüyle adeta bugün ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Günümüzün en büyük sosyal problemlerinden birisi de hiç şüphesiz çocuk yetiştirme olayıdır. Toplumun en temel birimi ve en önemli sosyal kurumu olan ailenin çocuğun fiziksel, bilişsel, duygusal ve dini ihtiyaçlarını karşılaması, onu tehlikelerden koruması, desteklemesi, toplumun kültürel değer ve geleneklerini ona aktarması gerekirken artık ailenin bu fonksiyonları tam anlamıyla yerine getiremez hale gelmiş olduğu görülmektedir.

Her anne baba çocuğuna iyi bir eğitim ve terbiye vermek ister. Ancak bunu istemek çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Çünkü çocuğun kişilik ve gelişim özelliklerini yeterince bilmeden verilen eğitimin başarılı olma ihtimali, bilmediğimiz bir yere haritasız ulaşabilme ihtimalinden daha güçlü değildir. Bir ailede farklı şekillerde yetişen çocuklar olabiliyor. Anne-babaların bu durumdan şikayetçi olduklarını ve ‘biz hepsine aynı şekilde davrandık; bu çocuğun niye böyle olduğunu anlayamadık’ dediklerini çevremizdeki insanlardan sıkça duyarız. Oysaki çocukların bireysel özelliklerinin farklı olabileceği dikkatlerden kaçmaktadır.

İnsan hayatı, çeşitli gelişim özellikleri dikkate alınarak belli dönemler halinde ele alınmakta ve insan hayatının her evresi gelişim için önemli sayılmaktadır.

Ergenlik dönemi insan hayatının en önemli dönemlerinden birisidir. Bu dönemin en önemli özelliği insanın başta kendisi ile ilgili daha sonra çevresindeki insanlar, olaylar ve üzerinde yaşadığı dünya ile ilgili bir takım yorumlamaların, sorgulamaların başladığı dönem olmasıdır. Bireyin bu dönemde yaptığı değerlendirmeler onun içinde yetiştiği aile ortamında edindiği kazanımları ile doğrudan ilgilidir.

Yeni bir kişiliğin ve değer yargılarının oluşturulduğu bu dönemde çocuklar ideal ve beklentilerden uzak değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Çocuklar, sokağın tehlikeleriyle baş etmek zorunda kalmaları yanında, geleceğe yönelik istek ve arzularını gerçekleştirme ve ümitlerine kavuşmada pek çok güçlüklerle karşılaşmakta ve ümitsizliğe düşmektedir. Bu zorlukların aşılmasında ve ümitsizliğin oluşmaması için ailenin en önemli unsurları olan anne ve babaya çok önemli görevler düşmektedir. Anne babanın çocuklarını yetiştirirken göstermiş oldukları tutum ve davranışlar onun hayatı boyunca vereceği tüm kararlarda oldukça etkilidir. Ayrıca bireyin kişilik yapısının şımarık, pasif, saldırgan, bencil, içine kapanık, dini değerlerden uzak gibi olumsuz özelliklere sahip olmasında ailenin yanlış tutumları da sebep olarak gösterilebilir. Hem maddi hem de manevi anlamda sağlıklı bireylerin yetişmesinde anne babanın çocukları ile olan iletişimleri çok önemlidir.

Ergenlik dönemi genç ile anne baba değerlerinin farklılaşmaya başladığı bir dönem olmakla birlikte ergenlerin bu dönemde anne babalarının tutum ve davranışlarını benimsedikleri de bir gerçektir. Bu dönemde aile üyelerinin gence göstereceği sevgi, çocukluk dönemindeki kadar etkili olmamakla birlikte gencin onları örnek almasında yine de önemli bir faktördür. Gençlerin bireysel ve sosyal hayatlarında meydana gelen örnek alma süreci dinî inanç, düşünce ve davranışlarında da görülmektedir. Çocuğuna sevgi göstermeyen ve davranışlarıyla da örnek olmayan anne babanın vereceği din eğitiminin başarı şansı düşüktür.

'Ortaokul (6. 7. ve 8. sınıf) öğrencilerinin dindarlığına ailenin etkisi'ni inceleyen bu çalışma üç (3) bölüm, sonuç ve önerilerden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problemi ve metodolojisi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci

bölümde kavramsal ve kuramsal olarak ergenlik dönemi ve özellikleri, aile, din, dindarlık ve dindarlığın boyutları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise öğrencilerin dindarlığı üzerinde ailenin etkisine ait nicel bulgulara ve bunlara ait yorumlara yer verilmiştir. Son olarak sonuç ve önerilerden bahsedilmiştir.

Çalışmam boyunca, benden çok değerli vakit ve yardımlarını esirgemeyen, engin bilgi, anlayış, hoşgörü ve samimiyetiyle bana rehberlik eden danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT'e, anket formunun oluşturulması sürecinde değerli fikirlerinden sürekli istifade ettiğim Yrd. Doç. Dr. H. Yusuf ACUNER'e, Yrd. Doç. Dr. Adem GÜNEŞ'e ve çalışmamıza doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayan ancak isimlerini burada sayamadığım herkese teşekkür ederim. Ayrıca her konuda olduğu gibi bu çalışmada da bana maddi ve manevi olarak yardımcı olan eşim Fatma YILMAZ'a ve oğlum Ahmet Kerem YILMAZ'a da teşekkür ediyorum.

Sinan YILMAZ

Rize, 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	7
ÖZET	13
ABSTRACT	14
KISALTMALAR	15
TABLolar LİSTESİ	16
GİRİŞ	19
Araştırmanın Konusu	19
Araştırmanın Amacı	19
Araştırmanın Önemi	19
Alanla İlgili Yapılmış Çalışmalar	20

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ERGENLİK DÖNEMİ	24
1.1.1. Erinlik Evresi	25
1.1.2. Orta Ergenlik Evresi	26
1.1.3. Son Ergenlik Evresi	26
1.2. ERGENLİK DÖNEMİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	27
1.2.1. Fiziksel Gelişim	27
1.2.2. Bilişsel Gelişim	28
1.2.3. Psiko-Sosyal Gelişim	30
1.2.4. Ahlak Gelişimi	33
1.3. ERGENLİK DÖNEMİNDE DİNİ GELİŞİM	35
1.3.1. Ergenlikte Dini Gelişim Aşamaları	36
1.3.1.1. Dini Şuurun Uyanması (12-14 yaş)	36
1.3.1.2. Dini Bunalım ve Şüpheler (14-18 yaş)	37
1.3.1.3. Dini Tutumların Belirginleşmesi (18-21 yaş)	39
1.4. AİLE	40

1.4.1. Ailenin Tanımı	40
1.4.2. Dini Gelişimde Ailenin Önemi	41
1.5. DİN VE DİNDARLIK	43
1.5.1. Din	43
1.5.2. Dindarlık	48
1.5.2.1. Dindarlığın Boyutları	50
1.5.2.1.1. İnanç Boyutu	51
1.5.2.1.2. İbadet Boyutu	51
1.5.2.1.3. Duygu Boyutu	52
1.5.2.1.4. Bilgi Boyutu	52
1.5.2.1.5. Etki Boyutu	53

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. PROBLEM	54
2.1.1. Temel Problem	54
2.1.2. Alt Problemler	54
2.2. HİPOTEZLER	54
2.2.1. Temel Hipotezler	54
2.2.2. Alt Hipotezler	54
2.3. SINIRLILIKLAR	56
2.4. SAYILTILAR	56
2.5. EVREN VE ÖRNEKLEM	57
2.6. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	57
2.6.1. Bilgi Formu	57
2.6.2. Alan Araştırması	58
2.7. UYGULAMA	58
2.8. VERİ ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. ÖRNEKLEM GRUBU VE ÖZELLİKLERİ	60
3.1.1. Cinsiyet Durumu	60
3.1.2. Yaş Durumu	60
3.1.3. Sınıf Düzeyi	61
3.1.4. Okul Türü	61
3.1.5. Okul Adı	61
3.1.6. Kardeş Sayısı	62
3.1.7. Doğum Sıralaması	62
3.1.8. Anne Mesleği	63
3.1.9. Baba Mesleği	63
3.1.10. Öznel Gelir Algısı	64
3.1.11. Anne Eğitim Durumu	65
3.1.12. Baba Eğitim Durumu	65
3.1.13. Ebeveyn Birliktelik Durumu	66
3.1.14. Yaşadığı Kişi Durumu	66
3.1.15. Öznel Dindarlık Algısı	67
3.2. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER VE DİNDARLIK DURUMU İLE İLGİLİ BULGULAR	68
3.2.1. Cinsiyet ile Dindarlık İlişkisi	68
3.2.2. Cinsiyet ile Namaz Kılma İlişkisi	72
3.2.3. Cinsiyet ile Oruç Tutma İlişkisi	75
3.2.4. Cinsiyet ile Dua Etme İlişkisi	76
3.2.5. Cinsiyet ile Kur'an-ı Kerim Okuma İlişkisi	79
3.2.6. Cinsiyet ile Sadaka Verme İlişkisi	80
3.2.7. Cinsiyet ile Yalan Söyleme/me İlişkisi	81
3.2.8. Cinsiyet ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme İlişkisi ...	81
3.2.9. Cinsiyet ile İslam Dini Yasakladığı Davranışlar Arasındaki İlişki	82
3.2.10. Sınıf Düzeyi ile Dindarlık İlişkisi	83

3.2.11. Sınıf Düzeyi ile Namaz Kılma İlişkisi	87
3.2.12. Sınıf Düzeyi ile Oruç Tutma İlişkisi	88
3.2.13. Sınıf Düzeyi ile Dua Etme İlişkisi	90
3.2.14. Sınıf Düzeyi ile Kur'an-ı Kerim İlişkisi	91
3.2.15. Sınıf Düzeyi ile Sadaka Verme İlişkisi	93
3.2.16. Sınıf Düzeyi ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme İlişkisi	94
3.2.17. Sınıf Düzeyi ile Yalan Söyleme/me İlişkisi	95
3.2.18. Sınıf Düzeyi ile İslam Dininin Yasakladığı Davranışlar Arasındaki İlişki	95
3.2.19. Okul Türü ile Dindarlık İlişkisi	96
3.2.20. Okul Türü ile Namaz Kılma İlişkisi	99
3.2.21. Okul Türü ile Oruç Tutma İlişkisi	100
3.2.22. Okul Türü ile Dua Etme İlişkisi	101
3.2.23. Okul Türü ile Kur'an-ı Kerim İlişkisi	102
3.2.24. Okul Türü ile Sadaka Verme İlişkisi	103
3.2.25. Okul Türü ile Yalan Söyleme/me İlişkisi	104
3.2.26. Okul Türü ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme İlişkisi	105
3.2.27. Okul Türü ile İslam Dininin Yasakladığı Davranışlar Arasındaki İlişki	107
3.3. DİNDARLIKLA İLGİLİ BULGULAR	108
3.3.1. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki	108
3.3.2. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki	109
3.3.3. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki	110
3.3.4. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki	111
3.3.5. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu Arasındaki İlişki	112

3.3.6. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu Arasındaki İlişki	113
3.3.7. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Sadaka Verme Durumu Arasındaki İlişki	114
3.3.8. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Durumu Arasındaki İlişki	115
3.3.9. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Aylık Ekonomik Durumu Arasındaki İlişki	117
3.3.10. Öğrencinin Dindarlığı ile Anne Eğitim Durumu Arasındaki İlişki	120
3.3.11. Öğrencinin Dindarlığı ile Baba Eğitim Durumu Arasındaki İlişki	122
3.3.12. Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Annenin Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki	124
3.3.13. Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Babanın Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki	126
3.3.14. Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Annenin Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki	128
3.3.15. Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Babanın Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki	130
3.3.16. Öğrencinin Kur'an-ı Kerim Okuması ile Annenin Kur'an-ı Kerim Okuması Arasındaki İlişki	132
3.3.17. Öğrencinin Kur'an-ı Kerim Okuması ile Babanın Kur'an-ı Kerim Okuması Arasındaki İlişki	134
3.3.18. Öğrencinin Sadaka Verme Durumu ile Ailenin Sadaka Verme Durumu Arasındaki İlişki	136
3.3.19. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Namaz Kılması Arasındaki İlişki	138
3.3.20. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Oruç Tutması Arasındaki İlişki	140
3.3.21. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Dûa Etmesi Arasındaki İlişki	141

3.3.22. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Kur'an-ı Kerim Okuması Arasındaki İlişki.	142
3.3.23. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Sadaka Vermesi Arasındaki İlişki	143
3.3.24. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Yalan Söyleme/me Arasındaki İlişki	145
3.3.25. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Yemekten Önce ve Sonra Dûa Etmesi Arasındaki İlişki	146
SONUÇ VE ÖNERİLER	149
KAYNAKLAR	156
EKLER	167
ÖZ GEÇMİŞ	168

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT

Hazırlayan: Sinan YILMAZ

Yıl: 2017

ÖZET

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN (6. 7. VE 8.SINIF) DİNDARLIĞINA AİLENİN ETKİSİ (TRABZON İL MERKEZİ ÖRNEĞİ)

Bu çalışmanın amacı, Trabzon'da öğrenim gören ortaokul (6.7. ve 8. sınıf) öğrencilerinin dindarlığına ailenin etkisini tespit etmektir. Bunun için öncelikle konunun teorik çerçevesi çizilerek kavramsal zemini hazırlanmıştır. Daha sonra da anket uygulamasından elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu, Trabzon il merkezinde okulların sosyoekonomik ve sosyokültürel durumları da göz önünde bulundurularak 4 farklı okulun 6. 7. ve 8. sınıflarında öğrenim görmekte olan ve tesadüfi şekilde seçilen 532 öğrenciye uygulanmış olup 490 öğrenciye ait anket formu geçerli sayılmıştır. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri SPSS bilgisayar paket programı ile yapılmıştır. İki değişken için Ki-Kare testi uygulanmıştır. Verilerin karşılaştırılmasında anlamlılık düzeyi ,05 ($p<,05$) kabul edilmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda; öğrencilerin dindarlığı üzerinde ailenin pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada ayrıca öğrencilerin dindarlık düzeylerinin, araştırmanın bağımsız değişkenlerinden sınıf, cinsiyet, okul türü, anne-baba eğitim düzeyleri ve ekonomik duruma göre de farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelişim, Ergenlik, Aile, Din, Dindarlık.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Philosophy and Religious Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT

Author: Sinan YILMAZ

Year: 2017

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE FAMILY TO THE RELIGIOSITY OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS (6th, 7th and 8th GRADE) (TRABZON PROVINCE CENTER CASE)

The aim of this study is to locate the effect of the family on the religiosity of the secondary school students (6th, 7th and 8th grade) who are studying in Trabzon. For this aim, firstly theoretical framework of the subject was drawn and its conceptual background was prepared. Then the data obtained from the questionnaire were analyzed.

Considering the socioeconomic and sociocultural status of the schools in Trabzon province center, the questionnaire form used in the research was applied to randomly selected 532 students who were studying in 6th, 7th and 8th grades of 4 different schools and the questionnaire form for 490 students were considered valid. Statistical analysis of the data obtained from the questionnaire was carried out through SPSS (Statistical Package For Social Sciences) software. Chi-Square Test was applied for the two variables. The level of significance was accepted as ,05 ($p < ,05$) in the comparison of the data.

As a result of the research, it has been found that the family has a positive influence on the religiosity of the students.

The research also found that the level of religiosity of the students differed from the independent variables of the study by class, sex, school type, parental education level and economic situation.

Keywords: Developmental, Adolescence, Family, Religion, Religiosity.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
bk.	Bakınız
t.y.	Basım tarihi yok
y.y	Basım yeri yok
c.	Cilt
çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
Ed.	Editör
Fak.	Fakülte
Haz.	Hazırlayan
H.	Hicri
k.g.	Karşı görüş
k.r.ş.	Karşılaştırınız
M.	Miladi
Mad.	Madde
MÜİF	Marmara İlahiyat Fakültesi
MÜİFD	Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi
N	Denek sayısı
RTEÜ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
sd.	Serbestlik derecesi
vd.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
yay.	Yayımları

TABLolar LİSTESİ

1. Tablo 1. Örneklemin Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı.....	60
2. Tablo 2. Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	60
3. Tablo 3. Örneklemin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı.....	61
4. Tablo 4. Örneklemin Okul Türüne Göre Dağılımı.....	61
5. Tablo 5. Örneklemin Okul Adına Göre Dağılımı.....	62
6. Tablo 6. Örneklemin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı.....	62
7. Tablo 7. Örneklemin Doğum Sıralamasına Göre Dağılımı.....	63
8. Tablo 8. Örneklemin Anne Mesleğine Göre Dağılımı.....	63
9. Tablo 9. Örneklemin Baba Mesleğine Göre Dağılımı.....	64
10. Tablo 10. Örneklemin Öznel Gelir Algısına Göre Dağılımı.....	64
11. Tablo 11. Örneklemin Anne Eğitime Göre Dağılımı.....	65
12. Tablo 12. Örneklemin Baba Eğitime Göre Dağılımı.....	65
13. Tablo 13. Örneklemin Ebeveyn Birliktelik Durumuna Göre Dağılımı.....	66
14. Tablo 14. Örneklemin Yaşadığı Kişiyeye Göre Dağılımı.....	66
15. Tablo 15. Örneklemin Öznel Dindarlık Algısı.....	67
16. Tablo 16. Cinsiyet ile Çocukların Dindarlık Durumu.....	68
17. Tablo 17. Cinsiyet ile Namaz Kılma Durumu.....	72
18. Tablo 18. Cinsiyet ile Çocukların Oruç Tutma Durumu.....	75
19. Tablo 19. Cinsiyet ile Öğrencilerin Dûa Etme Durumu.....	76
20. Tablo 20. Cinsiyet ile Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu.....	79
21. Tablo 21. Cinsiyet ile Sadaka Verme Durumu.....	80
22. Tablo 22. Cinsiyet ile Yalan Söyleme/me Durumu.....	81
23. Tablo 23. Cinsiyet ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme Durumu....	81
24. Tablo 24. Cinsiyet ile Yasaklı Davranış Durumu	82
25. Tablo 25. Sınıf Düzeyi ile Dindarlık Durumu.....	83
26. Tablo 26. Sınıf Düzeyi ile Namaz Kılma Durumu.....	87
27. Tablo 27. Sınıf Düzeyi ile Oruç Tutma Durumu.....	88
28. Tablo 28. Sınıf Düzeyi ile Dûa Etme Durumu.....	90
29. Tablo 29. Sınıf Düzeyi ile Kur'an-ı Kerim Durumu.....	91
30. Tablo 30. Sınıf Düzeyi ile Sadaka Verme Durumu.....	93
31. Tablo 31. Sınıf Düzeyi ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme	

Durumu.....	94
32. Tablo 32. Sınıf Düzeyi ile Yalan Söyleme/me Durumu.....	95
33. Tablo 33. Sınıf Düzeyi ile Yasaklı Davranışlardan Sakınma Durumu.....	95
34. Tablo 34. Okul Türü ile Çocukların Dindarlık Durumu.....	96
35. Tablo 35. Okul Türü ile Namaz Kılma Durumu.....	99
36. Tablo 36. Okul Türü ile Öğrencilerin Oruç Tutma Durumu.....	100
37. Tablo 37. Okul Türü ile Öğrencilerin Dûa Etme Durumu.....	101
38. Tablo 38. Okul Türü ile Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu.....	102
39. Tablo 39. Okul Türü ile Öğrencilerin Sadaka Verme Durumu.....	103
40. Tablo 40. Okul Türü ile Yalan Söyleme/me Durumu.....	104
41. Tablo 41. Okul Türü ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme Durumu.....	105
42. Tablo 42. Okul Türü ile Yasaklı Davranış Durumu.....	107
43. Tablo 43. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Namaz Kılma Durumu.....	108
44. Tablo 44. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Namaz Kılma Durumu.....	109
45. Tablo 45. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Oruç Tutma Durumu.....	110
46. Tablo 46. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Oruç Tutma Durumu.....	111
47. Tablo 47. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu.....	112
48. Tablo 48. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu.....	113
49. Tablo 49. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Sadaka Verme Durumu.....	114
50. Tablo 50. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Durumu.....	115
51. Tablo 51. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Aylık Ekonomik Durumu.....	117
52. Tablo 52. Öğrencinin Dindarlığı ile Anne Eğitim Durumu.....	120
53. Tablo 53. Öğrencinin Dindarlığı ile Baba Eğitim Durumu.....	122
54. Tablo 54. Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Annenin Namaz Kılma Durumu.....	124
55. Tablo 55. Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Babanın Namaz Kılma Durumu.....	126

56. Tablo 56. Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Annenin Oruç Tutma Durumu.....	128
57. Tablo 57. Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Babanın Oruç Tutma Durumu.....	130
58. Tablo 58. Öğrencinin Kur'an Kerim Okuması ile Annenin Kur'an Kerim Okuma Durumu.....	132
59. Tablo 59. Öğrencinin Kur'an Kerim Okuması ile Babanın Kur'an Kerim Okuma Durumu.....	134
60. Tablo 60. Öğrencinin Sadaka Verme Durumu ile Ailenin Sadaka Verme Durumu.....	136
61. Tablo 61. Ailenin İbadetler Konusunda Teşviki İle Çocukların Namaz Kılma Durumu.....	138
62. Tablo 62. Ailenin İbadetler Konusunda Teşviki İle Çocukların Oruç Tutma Durumu.....	140
63. Tablo 63. Ailenin İbadetler Konusunda Teşviki İle Çocukların Dûa Etme Durumu.....	141
64. Tablo 64. Ailenin İbadetler Konusunda Teşviki İle Çocukların Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu.....	142
65. Tablo 65. Ailenin İbadetler Konusunda Teşviki İle Çocukların Sadaka Verme Durumu.....	144
66. Tablo 66. Ailenin İbadetler Konusunda Teşviki İle Çocukların Yalan Söyleme/me Durumu.....	145
67. Tablo 67. Ailenin İbadetler Konusunda Teşviki İle Çocukların Yemekten Önce ve Sonra Dûa Etme Durumu.....	146

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Ergenlik çağı insan hayatında biyolojik, psikolojik, bilişsel ve sosyal gelişmelerin yanında dini ve ahlaki gelişimin de yaşandığı özel bir zaman dilimidir. Bu zaman diliminde ergenin dine bakışını etkileyen pek çok etken vardır. Bu etkenlerin başında ailenin dine bakışı, dini yaşantısı ve dini yaşantı konusunda ergene karşı tutum ve davranışları gelmektedir. Ebeveyn tutumları genel olarak otoriter, demokratik, koruyucu ve ilgisiz olarak değerlendirilmektedir. Ergenler üzerine yapılmış literatür çalışması incelendiğinde, anne ve baba davranışlarının ergenler üzerinde nasıl bir etki oluşturulduğuna dair pek çok araştırmanın olduğu görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında araştırmanın konusunu, ortaokul öğrencilerinin (6. 7. ve 8. sınıf) dindarlığı üzerinde ailenin etkisi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; ortaokul öğrencilerinin dindarlığına ailenin etkilerini belirlemektir. Ayrıca ortaokul öğrencilerin demografik özelliklerinin de öğrencilerin dindarlığını ne derece etkilediğini ortaya koymaya çalışmaktır.

Araştırmanın Önemi

İnsanların çoğu, bulamadığı benliğin, oluşturamadığı kimliğin sıkıntısını toplumla iç içe yaşadığı zaman anlamaktadır. Kimisi tadamadığı, doyamadığı sevgiyi, göremediği saygıyı, güveni ve cesareti aramakta; kimisi de yaşayamadığı mutluluğu, neşeyi ve huzuru bulmayı arzulamaktadır. İşte bütün bunların muhtemel sebeplerinden biri; çocuğun, doğum öncesinden ergenlik çağına kadar geçen gelişim sürecinin iyi bir şekilde değerlendirilmeden geçmiş olmasıdır.

Her insanın, ailenin ve toplumun geleceğe dair planları ve yatırımları olur. Dünyada insana dair en güzel yatırım; vatanına, milletine ve değerlerine bağlı güzel ahlaklı bireyler yetiştirmektir. Bu bireylerin yetişmesi için de o bireylerin doğum öncesinden başlayarak ergenliğin sonuna kadar geçen gelişim dönemlerinin bilinçli bir şekilde bireylerin yönlendirilmesi gerekir. Kritik dönem olarak adlandırdığımız bu dönemlerde verilmesi gerekenler verilmediğinde, ileriki zamanlarda bireylerde istenmedik davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda

çocuklarını her konuda geleceğe hazırlayan anne - babalara önemli görevler düşmektedir.

Din, bireylerin yaşamlarına yön veren, huzurlu bir yaşam sürmenin temelinde yatan önemli etkenlerden biridir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar dinin manevi bir ihtiyaç olduğu kabul edilmektedir. Hiç şüphesiz bireyin ruhi dinginliğini din ile kazanmasında dini yönelimin ve bu yönelimin en yoğun olarak olduğu dönem olan ergenliğin önemi yadsınamaz. Bireylerin yaşamında önemli olan, kişiliğin oluşmaya başladığı, hayata dair soruların sorulduğu, dine karşı ilgilerinin ve yönelimlerinin olduğu bu dönemde, hayatın her evresinde olduğu gibi anne - baba davranış ve tutumlarının rolü yadsınamayacağı düşünülmektedir.

Ortaokul (6.7.ve 8. sınıf) öğrencilerinin dindarlığına ailenin etkisini inceleyen sınırlı sayıda araştırma bulunmasından, araştırmanın ilgili literatüre katkı sağlayarak, anne-baba tutumunun, öğrencilerin dindarlığına etkilerini Trabzon örneklemiyle inceleme imkanı sağladığından ve günümüzdeki mevcut durum hakkında bilgi vermesi bakımından da önemli olacaktır. Elbette ki bu çalışmada eksik yönler olabilecektir. Fakat bu konuya ilgi duyan araştırmacılara bir nebze olsun katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Alanla ilgili yapılan çalışmalar

Çalışma hazırlanırken konuyla ilgili daha önce yazılmış kitap, tez ve makaleler araştırılmış bu konu adı altında çeşitli çalışmalara yer verilmiş olup aynı ad altında çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Konu ile ilgili olabilecek çalışmalar YÖK ve İSAM veri tabanı ve internette yayınlanmış tezler incelenmiştir. İncelemeler neticesinde konusu kısmen tez çalışmamıza benzeyen ve araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülen şu çalışmalara rastlanmıştır:

Kılavuz (1993)'un, *Ergenlerde Özdeşleşme ve Din*, adlı doktora çalışması; Bursa il merkezinde ortaokul öğrencilerinden grup yöntemiyle seçilen 706 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmada, ergenlerin fiziki ve psikolojik özellikler yönünden kendilerine en çok benzeyen, kendilerine sevgi gösteren, güç ve üstünlük özelliklerine sahip modellerle özdeşleştikleri, ahlaki ve dini tutum ve davranışları konusunda da en çok özdeşim kurdukları kişilerden etkilendikleri tespit edilmiştir.

Şahin (2001)'in, *Üniversite Öğrencilerinde Dini Hayat (Fakülteler Arasında Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, çalışması; Konya'da farklı fakültelerde (İlahiyat, Tıp, Mühendislik) okuyan 898 üniversite öğrencisi üzerinde çalışılmıştır. Çalışmada üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri ve öğrencilerin dindarlıklarını etkileyen sınıf düzeyleri, ailenin dindarlık düzeyleri ve dışarıdan alınan din eğitimi gibi faktörler araştırılmıştır.

Atalay (2002)'in, *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)*, çalışması; 2001-2002 öğretim yılında Diyarbakır il merkezinde bulunan değişik ilköğretim okulu ve liselerde öğrenim gören 666 ilköğretim (6. 7. ve 8.sınıf) ve 582 lise öğrencisi üzerinde yapılmış bir çalışmadır. Araştırmada öğrencilerin dindarlık ve dindarlığın inanç, davranış, duygu ve bilgi boyutuna dair durumlar ele alınmıştır.

Pehlivan (2002)'in, *Bireyin Dini Tutum Ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri (14-17 Yaş Grubu)*, çalışması; 2001-2002 öğretim yılında Sivas il merkezinde bulunan değişik liselerde öğrenim gören 320 lise öğrencisi üzerinde yapılmış bir çalışmadır. Çalışmada 14-17 yaş grubu öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeyleri ile bunlar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi bulunan anne baba davranışları incelenmiştir.

Çelenk (2004), *Çocuklara Dini Alışkanlıkların Kazandırılmasında Aile, Okul ve Çevrenin Etkisi* konulu çalışmasında anne- baba ve çevre etkenlerinin öğrencilerin alışkanlıklarının değişik derecede etkilendiğini, bu değişikliklerle alışkanlıklar arasında önemli bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Yıldırım (2004)'in, *Trabzon'da Dini Hayat (Trabzon İl Merkezi Örneği)*, adlı doktora çalışmasında Trabzon'da yaşayan insanların sosyoekonomik, sosyokültürel ve dini hayatları incelenmiştir.

Arıcı (2006), *Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua* adlı çalışmasında; ergenlerin duayı dini başa çıkma yöntemi olarak kullanmaları ile dua etme sıklık düzeyi, duada yoğunlaşma düzeyi, dini inanç düzeyi, okul türü, cinsiyet, stresli olaydan etkilenme düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamıştır.

Öztürk (2007)'ün, *İlköğretim Öğrencilerinde (4., 5., 6., 7. ve 8. Sınıflar) Dindarlık ile Kaygı Arasındaki İlişki* adlı yüksek lisans çalışmasında, Adana il

merkezi içinde öğrenim gören ilköğretim öğrencilerinin dindarlıklarını ve dindarlık düzeyleriyle kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, araştırmaya katılan deneklerin cinsiyet, öğrenim düzeyi, ebeveynin tahsil düzeyi ve öznel dindarlık algısına göre inanç bakımından farklılaşmadıkları belirtilmiştir.

Dinç (2007), *Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim*, adlı yüksek lisans çalışmasında; anne babalarının tutumlarının söz konusu bireylerin dini yönelimlerine dönük etkisini araştırmayı amaçlamıştır.

Kımtır (2008), *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi* adlı doktora çalışmasında, Üniversite öğrencilerinde dindarlık (dinsel yaşantı biçimleri ve öznel dindarlık algısı) ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Çalışmanın sonunda dindarlık boyutlarından (dinsel yaşantı biçimleri) inanç boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki olduğu belirtilmiştir.

Çapar (2008), *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışmasında, orta öğretim öğrencileri arasında dindarlıkla benlik saygısı arasında bir ilişkiyi ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular dindarlık ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

Abanoz (2008), *6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği)*, adlı yüksek lisans çalışmasında çocukların kişisel özelliklerinin dini ve ahlaki gelişimlerinde çok fazla etkili olmadığını, anne-baba ve yerleşim yeri gibi çevresel faktörlerin çocuk üzerinde daha etkili olduğunu tespit etmiştir.

Daşkiran (2009), *Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, adlı bu çalışmada; gençliğin kimlik oluşumu sürecinde ailenin, dinin, medyanın ve popüler kültürün etkilerini araştırma amaçlamıştır.

Kılıç (2010)'ın, *Kur'an Okumanın Ergenlik Dönemi Bireyleri Üzerindeki Etkileri (Sakarya ve İzmit Kur'an Kursları Örneği)*, adlı çalışmasında: Kur'an okumanın ergenlik dönemi bireyleri üzerindeki psikolojik etkilerini incelemeyi amaçlamıştır.

Çetin (2010), “*Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)*” adlı yüksek lisans çalışmasında, lise öğrencilerinde dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Sonuç olarak, dindarlık ve empatik eğilim arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir.

Gürsu (2011), *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, adlı doktora çalışması 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Konya merkezde bulunan çeşitli liselerde okuyan 1009 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre; demografik değişkenlerle psikolojik sağlık ve dindarlık arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Kızlar, erkeklere göre daha dindar fakat aynı zamanda daha olumsuz psikolojik sağlık göstergelerine sahiptirler. Öğrenim görülen okul açısından, dindarlık düzeylerinde farklılıklar olduğu ve İmam Hatip Lisesi’nde öğrenim gören öğrencilerin en yüksek dindarlık düzeyine sahip oldukları belirtilmiştir.

Yapıcı (2012), *Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme* konulu çalışmasında, gençlerin dinî hayatlarının yönü ve yoğunluğunu incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre Türk gençliğinin kurumsal dinle ilişkisinin kuvvetli bir şekilde devam ettiğini belirtmiştir.

Tokat (2012), *Orta Öğretim Öğrencilerinde Kaygı ve Dindarlık İlişkisinin İncelenmesi (Denizli Örneği)* adlı yüksek lisans tez çalışmasında, orta öğretim öğrencilerinde kaygı ve dindarlık arasında ki ilişkiyi ortaya koymuştur. Sonuç olarak, kaygı ve dindarlık arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığını belirtmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2014), *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, Diyanet İşleri Başkanlığı bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde yaşayan hanelerde bulunan 18+ yaştaki tüm fertleri kapsayan bir çalışma amaçlamıştır.

Boztoprak (2015), *Ebeveynleri Dini Hizmetler Alanında Görevli Olan Ergenlerin Dini Tutum ve Davranış Özellikleri (Kayseri Örneği)*, adlı yüksek lisans çalışmasında, ebeveynleri dini hizmetler alanında görevli olan ergenlerin kendilerini daha dindar hissettikleri, dini bilgilerinin daha fazla olduğu ve dini yaşantılarına daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ERGENLİK DÖNEMİ

Ergen kelimesi Batı literatüründe "adolescent" teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Latince büyüme, olgunlaşma anlamında kullanılan "adolescere" fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil bir süreci ifade etmektedir. (Yavuzer, 1993:277; Kula, 2002: 31).

Kulaksızoğlu (2002:33) ergenliği, "*çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir 'ara dönem' olarak*" ifade etmektedir. Ayrıca Bahadır (1994: 13) ergenliği, yapılan tanımların temel özelliklerinden hareketle; "*biyo- psiko-sosyal alanlarda en kritik gelişmelerin ortaya çıktığı, duygu, düşünce ve tutumlarda en keskin değişmelerin izlendiği, davranış ve hareketlerde çarpıcı bozulmaların yaşandığı bir geçiş dönemi*" olarak tanımlar.

Ergenlik dönemi genel olarak 12 yaşlarında başlayıp 19 - 20'li yaşlara kadar devam eden fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal gelişimleri içeren dönemin adıdır. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus, ergenlik döneminin başlangıç ve bitişi konusunda kesin bir zaman aralığının olmamasıdır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda verilen zaman aralıkları geneli ifade etmektedir. Çünkü, bu dönemdeki gelişim, birçok sebepten etkilenebilmektedir. Bu sebeplerin başında; bireyin doğuştan getirdiği özellikler, cinsiyet, beslenme, sağlık, coğrafi konum, sosyal ve ekonomik gibi sebepler gelmektedir. Bireylerin ergenlik gelişimine bazen biri bazen de birkaçının etki ettiği görülmektedir. Örneğin; sıcak iklimlerde ergenliğe daha erken yaşlarda geçildiği belirtilmektedir. Ayrıca aynı ailede bulunan çocuklarda bile bu farklılıkları, değişimleri ve etkileri görülebilmektedir (Selçuk, 2007:38; Köylü, 2011:68; Yavuzer, 1993:261; Karaköse, 2007:112; Sayar ve Dinç, 2013:122; Yörükoğlu, 1990:33; Budak, 2000:269). İbn Haldun (1999:I:208) klasik eseri "Mukaddime"de de coğrafya ve iklim şartlarının insan gelişimi ve kişiliği üzerinde etkilerinin olduğunu, dağlık bölgelerde yaşayan insanların daha sert kişilik özellikleri taşıdıkları, kıyı kesiminde yaşayan insanların ise nispeten daha ılımlı, rahat ve yumuşak bir kişiliğe ve yapıya sahip olduklarını belirtir.

Ergenlik dönemi yaş aralığı itibariyle (12 - 22); ilköğretimin ikinci kademesini, ortaöğretim çağlarını ve üniversitenin ilk yıllarını kapsar. Bu dönem yapısı itibariyle bir bunalım ve kriz evresi olarak da bilinir. Çünkü bu dönemde birey; fiziksel ve duygusal değişimleri yoğun bir şekilde yaşar. Ayrıca, bu değişimleri yoğun bir şekilde yaşayarak değişen bedenine alışmaya çalışan birey, bir yandan da kimlik oluşturma ve yetişkinler dünyasına da adım adım yaklaşmaktadır. Bu dönem, kişinin çocukluktan yetişkinliğe doğru bir geçiş dönemi olarak da bilinir. Arkadaşlık ilişkileri o kadar ilerlemiştir ki bazen bu ilişki aile ile olan ilişkilerin de önüne geçmiştir. Ergen, bağımsız hareket etmek isterken bunun önünde ailesini engel olarak görebilmekte ve bu durum ergenle ailesi arasında birçok probleme yol açabilmektedir (Bacanlı, 2001:50; Kulaksızoğlu, 2002:33; Erden ve Akman, 2012:89; Sayar ve Dinç, 2013:122; Budak, 2000:268).

Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda sosyal bilimciler, ergenlik dönemini üç ayrı zaman dilimi içerisinde incelemektedirler. Bu aşamalar yaygın olarak;

- İlk ergenlik (erinlik evresi): 12- 14 yaşlar arası
- Orta ergenlik: 14- 17 yaşlar arası
- Son ergenlik: 18- 22 yaşlar arası belirtilmektedir (Kulaksızoğlu, 2002:34;

Yavuzer, 1993:261; Gürsu, 2011:11).

1.1.1. Erinlik Evresi

Erinlik (puberty) dönemi buluş dönemi olarak da bilinmektedir. Temel eğitimin II. kademesi (6. 7. ve 8.sınıflar) olarak ifade edilen bu dönem bireyin çocukluktan çıkıp ergenlik dönemine girdiği bir geçiş dönemidir. Bu dönem kızlarda 11 - 13 yaş, erkeklerde ise 12 - 14 yaş aralığını kapsamaktadır. Erinlik dönemi, kız ve erkek çocuklarında fizyolojik değişikliklerin en yoğun olduğu dönemdir. Erinlik dönemine kız çocukları erkek çocuklara göre ortalama iki yıl kadar önce girerler. Bu durum, kız çocukların hormonal yapılarının erkeklere göre daha farklı olmasındandır. Ayrıca bu evrede cinsiyet özellikleri her iki cinste de iyice belirginleşir. Duygusal anlamda da bireylerde sebepsiz öfke patlamaları, durup dururken ağlamalar ve sinirlilik halleri görülebilir (Sayar ve Dinç, 2013:123; Kılıç, 2016:11).

Erinlik evresinin başlaması kız ve erkeklerde farklılık göstermektedir. Cinsiyet salgı bezlerinin aktif hale gelmesiyle cinsiyet hormonları üremeye başlar. Vücudun tüm organları bu hormonal değişiklikten etkilenmektedir. Kızlarda ay hali ve idrarda estrogen hormonunun görülmesi, erkeklerde ise gece boşalmalarının ve idrarda testosteron hormonlarının görülmesinden anlaşılabilir. Ayrıca kemik gelişimine bakılarak da bireyin erinlik dönemine girip girmediği anlaşılabilir (Senemoğlu, 2005:27; Selçuk, 2007:39).

1.1.2. Orta Ergenlik Evresi

Ortalama 14 - 15 yaşlarından 17 yaş civarına kadar geçen evredir. Bu evrede bireylerde fiziksel gelişim ve değişim hız keserek devam etmektedir. Bireyin kendi bedenindeki değişikliklere uyumu artar ve cinsiyetin getirmiş olduğu rollerden kaynaklanan gerilimleri azalmaya başlar. Bu evrede arkadaş gruplarının önemi arttığından aileden bağımsız olma çabaları görülür. Bireydeki bu özgür olma çabası bazen kişide çelişkili duyguları da beraberinde getirmektedir. Mesela, birey bu evrede, hem aileden uzaklaşmak ister hem de ailenin sevgi ve desteğine büyük ihtiyaç duyar. Bazen de sorumluluğunu unutarak eğlenceye dalması akademik başarısını düşürmektedir (Bacanlı, 2001:50; Sayar ve Dinç, 2013:124).

1.1.3. Son Ergenlik Evresi

Bu evre, genel olarak 18 yaşından 22'li yaşların başına kadar devam etmektedir. Ergenliğin son aşaması olan bu evrede, birey genel anlamda fiziksel gelişimini tamamlamıştır. Kişisel olgunluk bu evrede artmış ve duygusal çatışmalar bu evrede azalmıştır. Bireyler bu evrede karşılaşmış oldukları problemlere daha rasyonel çözümler üretirler. Bireyin içinde bulunduğu zaman, gelecekte yapacağı meslek konusunda alacağı kararlarda etkili olmaktadır. Genç, bazen iş konusunda kararsızlıklar yaşasa da bu durumu aşacak olgunluğa erişmiştir. Bu anlamda genç, kendini tanıma, yeteneklerini ortaya koymada ve geleceği ile ilgili konularda daha cesur davranabilmektedir (Sayar ve Dinç, 2013:124).

Sonuç olarak ergenlik döneminin en belirgin özelliklerini; bireyin somut düşünmeden soyut düşünmeye geçtiği, dini şuurun uyandığı, dini şüphe ve çatışmaların yaşanabildiği, arkadaş etkisinin yoğun olarak yaşandığı, kişilik

gelişiminin oturmaya başladığı, benlik oluşumunun yaşandığı, bağımsızlık (özerklik) duygusunun geliştiği, değer ve anlam duygularının geliştiği, bir meslek edinme isteğinin olduğu, cinsellik duygusunun uyandığı ve geliştiği, evlilik ve aile hayatına hazırlandığı, bedenini kabul etme ve etkili bir şekilde kullandığı, çocuksu davranışların yerini zamanla daha olgun tutum ve davranışların aldığı, fiziksel, bilişsel, psikososyal ve ahlak gelişimlerin yaşandığı bir dönem olarak ifade edilebilir (Bacanlı, 2001:50-51; Köylü, 2011:75-85; Kılıç, 2016:11-14).

1.2. ERGENLİK DÖNEMİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

1.2.1. Fiziksel Gelişim

Ergenlik dönemi, insanoğlunun doğumu ile ölümü arasında fiziksel gelişiminin en hızlı olduğu dönemlerden biridir. 0 - 2 yaş arasında hızlı olan fiziksel gelişim, çocukluk döneminde yavaşlar ve ergenlik döneminde yeniden hızlanarak bu dönemin sonunda yetişkinlikteki yapısına ulaşır. Bu dönemdeki fiziksel gelişim, bir anlamda bireyin bilişsel, duygusal ve sosyal yapısının da temelini oluşturmaktadır. Ergenlik dönemindeki fiziksel gelişim, beden yapısıyla ilgili olarak akla gelen kişinin boy, ağırlık, kemik yapısı, iskelet, kas, iç salgı sistemindeki gelişmeler ve cinsiyeti belirginleştiren çeşitli organlardaki büyüme ve değişikliklerdir (Yavuzer, 1993:279; Kulaksızoğlu, 2002:17).

Erinlik dönemin ilk yıllarında büyüme hormonu hızlı çalıştığından kız ve erkek çocuklarda boy uzaması çok hızlıdır. Kızlardaki boy uzaması erkeklerden daha önce olur. Çünkü kız çocukları erkeklere göre daha erken buluğ çağına girer ve hormonlar daha erken harekete geçer. Bu dönemde kızlarda yıllık boy artışı 11 - 14 yaşlarında 6 - 8 cm civarında olup ay halinin görülmesinden sonra ise büyüme hızı yavaşlamaktadır. Bu zamanlarda (18 yaşına kadar) ise büyüme hızı 5 - 6 cm'ye kadar düşmektedir. Erkeklerde ise yıllık boy artışı 13 - 14 yaşlarında ortalama 7 - 8 cm'dir. Erkeklerde boy uzaması 16 yaşından sonra yavaşlar ve yıllık ortalama 5 cm'ye kadar düşer (Selçuk, 2007:41; Yörükoğlu, 1990:34).

Ergenlik döneminde bulunan çocuklarda boyun uzamasına paralel olarak ağırlıkta da gelişim yaşanmaktadır. Erinlik evresinde, kız çocukları erkek çocuklara oranla daha hafiftir. Erinliğin başlamasıyla kızlar erkeklerden daha ağır olup erinliğin sonuna doğru erkek çocuklar kız çocuklara oranla daha ağırlaşır.

Ayrıca ergenlik döneminde ağırlık artışı, kemik ve kasların büyümesiyle gerçekleşir. Çocuk doğduktan buluş çağına gelinceye kadar çocuğun kasları, vücudun toplam ağırlığının %30'una denk gelirken ergenlik döneminde kaslar, vücudun toplam ağırlığının yaklaşık %63'üne denk gelmektedir (Yavuzer, 1993:281).

Ergenlik döneminde bulunan bireylerin beden oranlarına bakıldığında ise; bu dönemde vücutta ortaya çıkan büyüme hızı, bedenin bütününde aynı olmadığı görülür. Bu durum vücutta oransız bir görünüm oluşturmaktadır. Bu oransızlık daha çok ayaklarda görülür. Gelişim sürecinde vücut, normal olarak büyümesini 4 - 5 yılda tamamlarken ayaklar 3 yılda gelişimini tamamlar (Selçuk, 2007:40).

Ergenlik döneminde bireylerde meydana gelen bu hızlı ve orantsız değişiklikler, ergenlerde bazı sakarlıklara da yol açabilmektedir. Bu durumu bilen yetişkin insanlar yapılan bu sakarlıkları görmezden gelir. Hatta bu sakarlıklar olduğu zaman, "ergenlikte olur", "bizde de olmuştur" gibi ifadelerle geçiştirilir.

Ergenlerin bedenlerinde meydana gelen basit fiziksel problemleri büyütmeleminin normal olduğu bilinmelidir. Bu dönemde bulunan bireyler için bir sivilce, tüm ekonomik sorunlardan, sosyal problemlerden veya okul başarılarından daha önemli olabilir. Bu anlamda bu gibi durumlarla karşılaşıldığında onlara karşı daha duyarlı ve "Ne var bunda bu kadar büyütecek bir durum değil" gibi ifadeler kullanmamak gerekir. Ancak her ne kadar sakarlıklar ergenliğin başında doğal karşılanırsa da bu sakarlıkları yapan bireylerin de bedenlerini en kısa zamanda kabullenip onu en verimli bir şekilde kullanmaya çalışması gerekir (Yavuzer, 1993: 266; Bacanlı, 2002:50; Kılıç, 2016:11).

1.2.2. Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim deyince akla gelen ilk isim İsviçreli ünlü psikolog Jean Piaget (ö. 1980) ve onun kuramı gelmektedir. Piaget, zihin gelişim kuramını geliştirmeden önce zihin veya zeka kavramını açıklayarak kuramın anlaşılmasını kolaylaştırmaya çalışmıştır. Ona göre zeka; bireyin çevreye uyum sağlayabilme yeteneğidir. Kişi içinde bulunduğu çevreye ne kadar çok ve ne kadar hızlı uyum sağlarsa o kadar zekidir (Atkinson&Hilgard, 2015:78; Bacanlı, 2001:58-59).

12 + 18 yaş aralığında bulunan çocukların içinde bulunduğu zihinsel yapıyı Piaget, "Formel- Soyut İşlemsel Dönem" olarak adlandırmaktadır. Bilişsel

gelişim, bireydeki akıl yürütme, düşünme, bellek ve dildeki gelişmelerden oluşur. Piaget'ye göre, ergenlik döneminde 11 yaş ve üzerinde başlayan soyut düşünme ile birlikte ergenlerin artık yetişkin dünyasına hazır olduklarını, kişilik yapılarının, ahlak anlayışlarının geliştiğini ve ergen egosantrizminin bu dönemde gerçekleştiğini belirtir. Bu dönem görülen ergenlik egosantrizmi, ergene daha geniş düşünebilme olanağı tanımakla birlikte kendi düşünceleri ile başkalarının düşünceleri arasında karmaşa yaşamasına neden olabilmektedir. (Küçükkaragöz, 2004: 94-95; Kılıç, 2016:12).

Bireyler bu yaş aralığında, zihinsel yapı olarak somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine diğer bir ifadeyle formel operasyonlar (formal operations) dönemine geçiş yapar. Piaget (1999:85-87), bilişsel gelişimin son döneminin 12 yaşından itibaren başladığını ve bu gelişimin ergenlik boyunca devam ettiğini söyler. Bu dönemde bulunan bireyler, artık yetişkinler gibi soyut düşünebilmektedir. Karşılaşılan problemler karşısında ileri sürdükleri fikirleri haklı gösterebilecek düşünce kurallarını ve mantık yollarını bulmaya çalışırlar. Tümevarım ve tümdengelim yoluyla akıl yürütülür. Somut işlemler döneminde çocuklar, tümevarım yöntemini kullanırken soyut işlemler döneminde ise tümdengelim yöntemini de kullanır (Yavuzer,1993:267; Cüceloğlu, 2002:352; Akyol, 2002:46-47; Ömeroğlu ve Kandır, 2005:37).

Soyut işlemler döneminde bulunan bireyler, soyut düşünmenin bir sonucu olarak nesne ve olaylar göz önünde olmadan da düşünebilir. Soyut kavramları anlayarak hayatında etkili bir şekilde kullanabilir. Sosyalleşmenin bir sonucu olarak karşılaşmış olduğu fikirleri eleştirebilir, kabul edebilir, yok sayabilir veya geliştirebilir. Bunlara bağlı olarak kendine göre bir değerler sistemi geliştirebilir. Ayrıca bireyler, geleceğe dair tahmin ve varsayımlar ileri sürerek olaylar arasında da ilişkiler kurabilir (Yavuzer, 1993:282; Senemoğlu, 2005:50).

Bu dönemin diğer bir bilişsel özelliği de bireyler artık birleştirici (kombinasyonel) düşünebilmektedir. Bir olayın çözümünde birden fazla faktör göz önünde bulundurularak sorunlar çözülür. Davranışlar sonuçlara göre değil, sebeplere göre değerlendirilir. Ayrıca, kişiye ve yere göre değişebilen göreceli kavramlar da bu dönemde kazanılır. Mesela; bir yönden bakıldığında solda olan

bir nesnenin başka bir taraftan bakıldığında sağda olabileceğini düşünmek soyut işlemler döneminde kazanılır (Bacanlı, 2002:60-61).

Bilişsel gelişim döneminde bireyler soyut işlemlerini tam anlamıyla geliştiremeyebilir. Zira bilimsel düşünmenin ve mantıksal konuşmanın önem verildiği batı toplumlarında bile soyut düşünme oranı %60'tır. Uygarlık seviyesi daha aşağıda olan toplumlarda ise bu oran daha düşüktür. Bu durumun sebebi de soyut işlemler döneminde bulunan bireyin, çevresinden de bu doğrultuda uyarım ve teşvik görmesiyle zihinsel gelişimini tamamlamasıdır. Ancak toplumsal çevrenin bu düşünsel yapıyı beğenmeyip tepki göstermesi bireyin de kendini bu tip düşünceden uzaklaştırmasına sonuçta zihinsel yapının gelişmemesine sebep olmaktadır (Piaget, 1999:65-76; Cüceloğlu, 2002:353).

Bilişsel yaklaşıma göre, içinde yetiştiği kültürel ve toplumsal çevrenin bireylerin bilişsel gelişimini nasıl etkilediğini şu şekilde açıklanmaktadır: "*Çocuk bir aşamadan diğerine, daha önceki aşamadaki düşünce tarzı yetersiz kaldığı ve çevresine uyum yapabilmek için zorlandığı için geçer. Bazı toplumlarda çocuk formel operasyonları kullanmak için zorlanmaz, doğa ve toplum çevresine uyumunu somut operasyonlar aşamasındaki düşünce tarzıyla yapabilir. Belki de bilim ve teknolojinin baskın olmadığı tarım ülkelerinde, formel operasyonların gelişmesi bu nedenle durur*" (Cüceloğlu, 2002:353).

1.2.3. Psiko-Sosyal Gelişim

Psiko-sosyal gelişim, kişinin çevresindeki toplumsal ve kültürel değerlerle karşılıklı etkileşim yoluyla psikolojik ve toplumsal gelişme sürecidir (Karaköse, 2007:89). Nitekim, insan yaratılış olarak sosyal bir varlıktır. Birey, doğduğu andan itibaren hayat boyu devam eden bu süreçte içinde yaşadığı çevrenin ve toplumun kültürünün maddi ve manevi unsurlarını öğrenir ve bunları benimseyip yaşamaya çalışır. İnsan, bu şekilde içinde yaşadığı topluma yararlı ve uyumlu bir birey olarak sosyalleşir (Dam, 2011:22).

Ergenlik döneminin ilk yılları, duyguların karmaşık olduğu ve heyecanların yoğunlaştığı bir dönemdir. Gençler bu dönemde yetişkinlerin kendilerini anlayamayacağını düşündüğünden onlardan yardım istemekten kaçınır. Halk arasında "delikanlı" dediğimiz bu gençler karşılaştıkları problemleri kendileri çözmeye çalışır. Bundan dolayı bazı gençler, kendilerini düşüncelerinde

yalnızlığa iterek sosyalleşmelerine engel olmaktadır. Bazıları ise oluşturmuş oldukları arkadaş gruplarıyla geliştirmiş oldukları davranışlarla sosyalleşmenin temellerini güçlendirirler. Gençler bu dönemde zamanlarının büyük bir kısmını evin dışında arkadaşlarıyla geçirirler. Bu durum bazen olumsuz sonuçlar da ortaya çıkarmaktadır. Çünkü, aile etkisinin azalmasıyla dini ve ahlaki değerlerin yerini arkadaş ve çevresel etkenler alır (Peker, 2000:170).

Ergenliğin son dönemlerinde ise gençlerdeki duygu yoğunluğu, aşırı heyecan ve taşkınlıklar yerini daha dengeli bir hayata bırakır. Özellikle insanlarla olan katı iletişim ve etkileşim yerini hoşgörü ve daha mantıklı bir yaklaşıma bırakmıştır. Bunun neticesinde birey, toplumun bir parçası olduğunu hatırlayarak topluma karşı sorumluluğunu yerine getirir.

Sigmund Freud (ö. 1936), Psiko-seksüel gelişim kuramında 12 - 18 yaş arasında bulunan dönemi "genital dönem" olarak ifade etmektedir. Ayrıca bu dönem, Freud'un geliştirmiş olduğu gelişim kuramının son dönemini oluşturmaktadır. Bu dönemde, fizyolojik yapıda meydana gelen gelişmeler, gizil (latent) dönemde pasif kalan dürtülerin yeniden harekete geçmesine neden olur. Bu hareketlilik özellikle enerjisini cinselliğe harcadığı için bu dönem Freud'un 'fırtına' dönemidir. Buradaki çocuk cinselliği üreme amacına yönelik bir cinsellik değil, daha çok haz almaya yönelik bir cinselliktir (Bacanlı, 2002:92; Selçuk, 2007:56).

Ayrıca bu dönemde bireylerde; cinsel hayaller kurma, güvensizlik duygularına kapılma, sosyalleşmeyi artırmak için grup etkinliklerine katılma, evliliğe ilişkin hayaller kurma, bir meslek sahibi olma ve çeşitli fikirleri kolayca kabul etme belirgin bir şekilde görülen özelliklerdendir (Selçuk, 2007:56).

Kişilik gelişimi ile ilgili kuramların en önemlilerinden birisi de Erik H. Erikson (ö.1994)'dur. Erikson, Freud'un kişilik kuramını ergenlikten sonra yaşlılığa kadar genişleterek insanın kişilik gelişimini sekiz dönemde açıklamaya çalışmıştır. Erikson, insanın diğer insanlarla ilişki içinde olduğu ve başkalarıyla ilişkilerin önem kazandığı bu kurama "Psiko-Sosyal (Kişilik) Kuramı" adını vermiştir. Bazı kaynaklarda bu kuram "İnsanın sekiz çağı" olarak da adlandırılmaktadır (Erikson, 1984:21-30; Topses, 2009:159).

Erikson'un geliştirmiş olduğu psiko-sosyal kişilik gelişim kuramındaki "kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası" dđnemi Freud'un genital dđneme karşılık gelmektedir.

Erikson'a gđre; kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası dđnemi, ergenlerdeki 12 - 18 yaş arasını kapsamakta ve bu dđnem, insan hayatının en đnemli dđnemlerindedir. Erikson, geliştirmiş olduğu kuramında da insan hayatının bu dđneme ayrıca đnem vermiştir. Ona gđre, bu dđnemi başarıyla atlatan bireyler, kişiliklerini kazanarak kimlik duygusu edinirken, başarıyla atlatamayanlar ise kimlik bunalımına girerek rol karmaşası yaşarlar. Çünkü çocuk kimliğinden yetişkin kimliğine geçmek beraberinde birçok sorumluluğu ve problemi de getirmektedir. Bundan dolayı bu dđnemde ergenlerde bir kimlik krizi ortaya çıkabilmektedir. (Erikson, 1984:21-30; Bacanlı, 2002:92; Selçuk, 2007:65-66).

Ergenlik dđnemi kişinin "ben kimim" sorusuna cevap aradığı bir dđnemdir. Bu durum kişide meydana gelen fiziksel ve bilişsel gelişimin yanında çevresindeki insanların ergene karşı kullandıkları dil ve davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ergen, "ben kimim, bana ne oluyor" sorularına cevap ararken ailesinden çok arkadaş çevresinden etkilenir. Ergen, cevabını aradığı sorular karşısında kendini çeşitli roller içinde deneyerek kendine kimlik bulmaya çalışır. Bu kimlik arayışı; bazen başkalarının kimliğine bđrđnmekle bazen çeşitli etkinlikler (şiir, mđzik, resim gibi) yaparak bazen de akran grubunu inceleyerek kendinde olan değişikliklerin onlarda olup olmadığına, bu durumda nasıl davrandıklarına bakarak yapılmaktadır. Bu durumda, "özdeşleşme" ve "taklit" mekanizmaları yoluyla ortaya çıkmaktadır. Özdeşleşmede; birey kendini bir kişi, grup ya da rolde gđrür, taklit ise kişi aile bireylerinden, arkadaş çevresinden veya kitle iletişim araçlarının tanıtığı kişilerden bir ya da bir kaçını rol model olarak seçmesidir (Yavuzer, 1993:277-278; Senemoğlu, 2005:78; Bacanlı, 2002:92).

Sonuç olarak bakıldığında, ergenlik dđneminde hem çocuğun kendisini ve dđnyayı algılayışı hem de diğer insanların ergenliğe geçen bireyleri algılayışı ve onunla olan iletişimi eskisi gibi değildir. Eskiden hep ocuk olarak algılanırken, şimdi kimi zaman ocuk, kimi zaman da yetişkin olarak nitelendirilmekte ve ona gđre davranılmaktadır. Tđm bu etkenler çocuğu, bir kimlik aramaya doğru iter ve

sonuçta çocuk ergenlik döneminden ya "kimliğini kazanmış" ya da "kimlik karmaşası" ile çıkar (Erden ve Akman, 2012:89).

1.2.4. Ahlak Gelişimi

Ahlak gelişimi, bireylerin belirli davranışları 'doğru' ya da 'yanlış', 'iyi' veya 'kötü' olarak değerlendirmelerine rehberlik eden, içinde yaşadığı toplumun ilkelerini ve değerlerini kazanma sürecidir. Bu süreç, toplumun tüm değerlerine kayıtsız kalınarak uyma değil, etkin bir şekilde rol alarak uyum sağlamak için değerler sistemi oluşturmaktır. Ahlak gelişimi, hayatın her aşamasında devam eder ve kişilik gelişiminin vazgeçilmez bir parçasıdır (Onur, 1997: 155; Senemoğlu, 2005:68; Kılıç, 2016:14).

Bilişsel psikolojide, insanın ahlaki gelişimi bilişsel gelişimine uygunluk gösterdiği vurgulanmıştır. Ayrıca ahlak gelişiminin, insanın hayatında hiyerarşik bir sıra izleyen dönemler içinde ortaya çıktığı aktarılmaktadır. Ahlaki gelişim her birey için ayrı bir yapı oluşturur. Piaget'in, geliştirmiş olduğu ahlak gelişim kuramında ahlaki gelişim iki dönemde incelenmektedir. Bunun ilk dönemi "dışsal kurallara bağlılık" (heteronom dönem), ikincisi ise "ahlaki özerklik" (otonom) dönemidir (Güngör, 2002:61-62; Selçuk, 2007:115; Kılıç, 2016:14).

Ahlaki özerklik dönemi, 12 yaş ve üzeri olan bireylerin ahlaki gelişimini kapsamaktadır. Bu yaklaşıma göre 6 yaşına kadar olan çocuklarda ahlak kavramından söz edilmez. 12 yaşına kadar olan kişilerin ahlakı ise ahlaki yargı olarak başkalarına bağımlı oldukları bir ahlaktır. 12 yaşından sonra ise ergenlerde ahlaki bilinç oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Artık birey, kendi davranışlarını kendileri denetleyebilmekte ve bireylerin yaptığı değerlendirmeler "görelilik" kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde, içinde buldukları koşulları dikkate alarak değerlendirmeler yapan çocuklar; ahlaki yargı, kural ve tutumlarında esneklik yapabilmektedirler. Çocuklar, çevresindeki insanların değerlendirmelerini çok dikkate almaz, kendi değerlendirmeleri doğrultusunda hareket eder. Dışa bağlı dönemde bir davranışın iyi ya da kötü olduğuna karar vermek için davranışın sonucu dikkate alınırken özerklik döneminde ise davranışın altında yatan niyet de dikkate alınır (Başaran, 1994:154; Erden ve Akman, 2012:111).

Ahlaki özerklik döneminde, çocuğun sosyal dünyası zamanla aile, arkadaş, okul ve akran gruplarıyla genişlemiştir. Bireylerin sürekli çevresindeki insanlarla özellikle arkadaş çevresiyle etkileşimde bulunması, onlarla işbirliği yapması, kafasındaki bazı kuralların değişebileceği fikrini geliştirir. Kuralların insanlar tarafından oluşturulduğu ve yeri geldiğinde değiştirilebileceği bilincine ulaşır. Bu durum, ahlaki ilkelerin değişmesine neden olur. Ahlaki kurallar ihlal edildiğinde cezaların otomatik olarak verilmemesi gerektiği ve ihlal edilen kuralların nedenleri de önemlidir. Başka bir deyişle; yargısız infaz yapmadan kuralları ihlal edenlerin niyetleri ve içinde buldukları durumlar da dikkate alınır (Senemoğlu, 2005:64-65).

Ergenlik çağının ilk yıllarında görülen başkalarının kusurlarına hoşgörüsüz olma, hataları kabul etmeme, hatalara sert tepkiler verme, ağır eleştirilerde bulunma bazen de büyük bir hak ve adalet duygusuyla başkalarının kusurlarını anlayamama ergenliğin son yıllarına doğru şiddetini azaltır ve kendini onların yerine koyarak onları anlamaya çalışır. Ahlaki olgunluğa erişen bireyler, ahlaki davranışlarını cezalandırılmaktan ya da yarar sağlamak için değil, ahlaki değerlere inandığı için yapar. Bireyler toplumun ahlaki kurallarını uygularken hatalı olduklarında, ahlaki bilincin sesine kulak vererek özeleştiri yapar (Başaran, 1994:154-155).

Kohlberg, Piaget 'in ahlaki gelişim kuramı ile ilgili düşüncelerden yola çıkarak ondan daha kapsamlı bir ahlak gelişim kuramı geliştirmiştir. Kohlberg ahlak gelişim kuramında, Piaget'in çalışmalarını kaynak olarak kullanmıştır. Kuramın özünü ahlaki ikilemler ve düşüncede ortaya çıkan karmaşa oluşturur. Kohlberg, 16-25 yaşları arası denekler üzerinde yaptığı çalışmada özellikle ergenlik çağındaki gençlerin ahlaki yargılarında ciddi iniş-çıkışların olduğunu, toplumun kurallarını doğru ve yanlış temelinde tanımlayan bir ahlak anlayışından, kişinin kendi temel ahlaki ilkelerine göre doğru ve yanlış tanımlayan bir potansiyel ahlak anlayışına geçtiklerini tespit etmiştir (Çileli, 1987: 280). Kohlberg de Piaget gibi ahlak gelişiminin dönemler içinde ortaya çıktığını, bilişsel gelişime uygunluk hareket ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca; Piaget ahlaki gelişimi bir inşa süreci olarak görürken, Kohlberg ise ahlaki gelişimi evrensel ahlaki ilkelerin keşif süreci olarak görmektedir (Kohlberg: 1990'dan aktaran

Bacanlı, 2002:74; Güngör, 2002:66; Gürhan, 2004: 130; Selçuk, 2007:117; Erden ve Akman, 2012:112; Topses, 2009:189).

Kohlberg'in ahlak gelişim kuramı üç düzeye ayrılmış ve her bir düzeyi de iki evrede açıklanmıştır. Düzeyler arasında yer alan ve hiyerarşik bir sıra izleyen dönemlerin her birinde yeni bir zihinsel örgütlenme, bunlara bağlı olarak da farklı bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Bu üç düzey, bireylerin doğru ya da ahlaki davranış olarak neyi algıladığına ve bunu nasıl belirlediğine göre sıralanmıştır. Kohlberg ahlak gelişim kuramında daha çok "adalet" kavramı üzerinde durmuştur. Bu ahlak gelişim kuramında, bir düzeyde farklı yaş gruplarındaki insanlar bulunabilir. Bazen de bir kişi bazı zaman ve olaylarda bir aşamada davranış gösterirken aynı kişi başka bir zaman ve olayda başka bir aşamada davranış gösterebilir. Kısaca; düzey ve aşamalar yaş gruplarına göre değil davranışa göre belirlenmiştir. Ayrıca Kohlberg kuramını Piaget'in kuramında olduğu gibi (çocukların oyunlarındaki davranışlarını inceleyerek) değil, çocuklara ahlaki ikilemleri kapsayan belirli durumlar vererek onlara bu durumlarda nasıl davranacaklarını sorarak yürütmüştür (Güngör, 2002:69; Senemoğlu, 2005:65; Selçuk, 2007:117, Kılıç, 2016:15).

Bütün bunların yanında ergen kendi davranışlarını, içinde bulunduğu toplumun ölçülerine göre değerlendirmek zorundadır. Ancak yetenek ve ilgilerini grup istekleri doğrultusunda kontrol edebildiği zaman başarılı bir birey olduğunu, toplum tarafından kabul edildiğini ve değerli olduğunu hissedebilir. Grubun beklentisi doğrultusunda istek ve ihtiyaçlarını giderme çabası içine girerek bu doğrultuda çeşitli girişimlerde bulunur (Yavuzer, 1999:244). Bu dönemde iyi davranış başkalarını mutlu eden davranıştır. Her zaman böyle olmasa da iyi davranışı ceza almaktan korktuğu için değil toplum yararına uygun bulduğu için benimser. Ayrıca genç; ahlak kurallarının göreceli olduğunu, yere, zamana, topluma ve koşullara göre değişebildiğini kabul eder (Yörükoğlu, 2004:53).

1.3. ERGENLİK DÖNEMİNDE DİNİ GELİŞİM

Ergenlik dönemi, bireylerin çocukluk çağının bittiği ve gençliğe geçtiği bir dönem olarak bilinir. Ayrıca ergenlik dönemi gerek İslam dini ve gerek diğer bazı dinlerde sorumlulukların başladığı dönemdir. Ergen, din nazarında yetişkin kişi

statüsünde yer alır; o artık dinin emir, yasak, görev ve ilkeleri çerçevesinde davranışlarının sorumluluğunu yüklenmiş bireydir. Özellikle İslam Dini ergenliği mükellefiyetin ön şartlarından (akıl - bâliğ) biri olarak kabul eder. Bu durum, bireyler için bu dönemin önemini daha da önemli kılmaktadır. Bu anlamda bu dönemin gelişim özelliklerinin çok iyi bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Ergenin dini tutum ve davranışları onun gelecekteki yaşamını derinden etkilemektedir. Bundan dolayı ergenlik ve din; din psikolojisinin en önemli başlıkları arasında yer almaktadır (Peker, 2000:169; Karaköse, 2007:116; Köylü, 2010:70; Karagöz, 2010:492).

1.3.1. Ergenlikte Dini Gelişim Aşamaları

Dinin insanın yaşam boyu gelişimindeki etkisi azımsanmayacak kadar önemlidir. İnsanın fiziksel, bilişsel, sosyal ve ahlaki gelişimi belli sıraları takip ederek geliştiği gibi dini gelişim de aynı şekilde gelişir. Ergenlikte dini inanç gelişimi ile ilgili farklı pek çok kuram mevcuttur (Yavuz, 1983:247-248; Karaca, 2007; Cirhinlioğlu, 2010: 35-52). Ancak konu ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalarda benzer şekillerde dini gelişim şu üç aşama halinde incelenir;

- 1- Dini şuurun uyanması (12-14 yaş)
- 2- Dini bunalım ve şüpheler (14-18 yaş)
- 3- Dini tutumların belirginleşmesi (18-21 yaş) (Bahadır, 1994: 30; Hökelekli, 1998: 267; Yılmaz, 1996: 19- 27; Kula, 2002; Karaköse, 2007:113-118).

1.3.1.1. Dini Şuurun Uyanması (12-14 yaş)

Ergenlik döneminin ilk yılları (ergenlik evresi) soyut düşünmenin ortaya çıktığı yıllardır. İlköğretimin ikinci kademesinde olan ergenler, çocukluktan beri içinde yaşadıkları masal dünyasından yavaş yavaş sıyrılmaya başlarlar. Bireylerin bu yıllarda ailenin ve sosyal çevrenin de etkisiyle çevresindeki olayları araştırma, anlamaya çalışma, hakikati öğrenme ve genelleme becerileri gelişir. (Kula,2001:51; Köylü, 2010:70, Kılıç, 2016:13).

Ergenlik dönemindeki fiziksel, bilişsel, sosyal ve ahlaki gelişimlere paralel olarak dini gelişimde de bir canlanma meydana gelir. Dini gelişimde meydana gelen bu hareketlilik, çocuklukta derine nüfuz edilmeden, tam anlamıyla içselleştirilmeden oluşmuş olan dini inancın yerini bu yaş aralığında (12-14 yaş) bilinçli bir inanç sistemi almaya başlar. Çünkü 12-14 yaş aralığında bulunan

ergende oluşan soyut düşünme durumu yani zihinsel gelişim süreci din dahil düşüncenin her alanına etki edebilmektedir (Kula, 2001:51; Atalay, 2002:100)

Ergenlerde, bu dönemdeki Allah inancı da çocuklukta oluşan insana benzeyen (antropomorfizm) Allah tasavvuru yerini tek, benzeri olmayan, değişmeyen, bütün kainatın yaratıcısı, her yerde hazır, her şeye gücü yeten, canlı ve ölümsüz olan soyut bir Allah düşüncesine bırakır. Ancak ergenlerin bu şekil Allah tasavvuru onların dini konulardaki problemlerinin çözüme kavuştu anlamına gelmemesi gerekir. Çünkü ergenler bu dönemde soyut düşünmeye başladığı için metafizik konularda ilgileri ve sorgulama kabiliyetleri artar. Zihnin nedensellik ilkesini de kullanarak Allah'ın varlığı konusunda uzun ve derin düşüncelere girilerek bu konudaki düşünceleri canlanarak güçlense de "vacibul-vücut" (zorunlu varlık) kavramı onlar için kolay anlaşılır bir konu değildir. Aslında bu çağdaki genç sadece dine karşı değil her türlü otoriteye karşı çıkan ve her şeyden şüphe duyan bir tutum sergilemektedir (Pazarlı, 1982:50; Peker, 1993:106; Hökelekli, 1998: 269, Kılıç, 2016:13).

Şüphesiz dini şuurun uyanışı sadece zihin gelişimi ile sınırlı bir durum olmayıp bütün bir ruhi yapının işleyişine bağlı olmaktadır. Bu dönemde duygu hassasiyeti ve kapasitesi de zirveye ulaşmaktadır. Duyguların hassasiyet kazandığı bu durumda insanda bazı ruhi karışıklık ve düzensizlikler de ortaya çıkmaktadır. Ruhi yapının işleyiş düzenini bozan duygusal karışıklıklar, aynı zamanda çocuklukta yaşanan fakat tam olarak dışa vurulamayan dini duyguları da bilinçli bir şekilde ortaya çıkartır. (Hökelekli, 1998:268).

Ergenliğin asıl bunalımlı safhasına girmeden bu çağdaki ergenlerde dini tutum ve davranışta yüksek bir seviye yaşanır. İbadetleri yerine getirmeye çalışma, camiye ve cemaate katılma, helal-haram, günah-sevap, cennet-cehennem ve âhiret gibi konulara karşı ilgide belirgin bir artış görülür. Fakat bu “saadet devri” çok sürmez ve sorgulamaya başlayan ergenin bunalımından din de nasibini alır (Hökelekli, 1998:269, Kılıç, 2016:13).

1.3.1.2. Dini Bunalım ve Şüpheler (14-18 yaş)

Ergenlik dönemi her yönüyle geçici bir 'bunalım' dönemidir. Bu dönemde fiziksel gelişmenin yanında bilişsel yönden de gelişen ergen, çocukluk çağındaki pasif halinden sıyrılıp kendini ilgilendiren konularda özgür hareket ettiği gibi

bağımsız bir şekilde de düşünmeye başlar. Bütün hayatını sorgulamaya başlayan ergen, dini konularda da şüpheler yaşamaktadır. Çocukluğundan beri anne babasından ve sosyal çevresinden edindiği dini bilgiler tekrar gözden geçirilerek doğruluk dereceleri sorgulanır. Geleneksel din anlayışının tenkit edildiği ve bireysel bir din anlayışına ulaşıldığı dönem bu şüphe ve bunalım dönemidir. Aslında bu yaş aralığı şuurlu iman ile kararlı inançsızlık durumu arasında tercihlerin yapıldığı dönemdir. İnançla ilgili, şüphe ve kararsızlıklar insan hayatında en çok bu dönemde ortaya çıkar. (Pazarlı, 1982:50-51; Peker, 1993:107; Hökelekli, 1998:270, Karaköse, 2007: 115-116).

Ergenlikte dini şüphenin nedenleri olarak;

- 1- Bağımsızlık duygusu (her türlü otoriteyi reddetme),
- 2- Hayatın anlamsızlığı,
- 3- Dini eğitim yetersizliği nedeniyle yetersiz bir dini sosyalleşme,
- 4- Günlük bilgi ve yaşam ile dini hayat arasındaki tutarsızlık ve çelişki,
- 5- Din görevlilerinin yanlış tutum ve davranışları,
- 6- Din konusunda yeterli rehberliğin olmaması,
- 7- Anne babanın dini konulardaki bilgi eksikliği,
- 8- Anne babaların çocuklara karşı ilgisizliği gösterilebilir (Hökelekli,1998: 272-273; Bahadır, 1994: 40-44; Kula, 2002; Karaköse, 2007: 115-116, Gürsu, 2011:49).

Ergenler bu çağda dini konular kendisine ne kadar anlamlı ve değerli görünürse, onlar hakkında soru sormak ve konularla ilgili tatminkar cevap almak için başkalarıyla bunları tartışmak ergene o kadar cesaret verir. Bununla birlikte ergenlerin birçoğu toplum hayatının mevcut şartları ve günlük olaylarla, okulda öğrendiği bazı bilimsel teorileri, dinin ilke ve inanç sistemiyle bağdaştırmakta büyük güçlük çeker. Bu durum ergenlerin dini şüphe ve kararsızlık eğilimlerini daha da artırır (Hökelekli, 2005:271, Kılıç; 2010:13).

Öztürk'ün (1992:44-55), 14-18 yaş grubu 189 öğrenci üzerinde, ergenlerde din duygusu ve Allah inancını araştırdığı çalışmada; Allah'a kesin olarak inanan ve inanmada bazı şüpheleri olanların toplam oranı %93'tür, ilgi duyanlar % 48 ve inanmayanlar % 2. 7 bulunmuştur. Öğrencilerin Allah'ın varlığına inanmada en çok ailelerinden etkilendikleri (% 70.4) sonra öğretmenler (% 25.4) ve son olarak

kitaplardan (% 19) etkilendikleri, yine % 92. 1' inin duaya inandıkları ve dua ettikleri, % 74'ü dua esnasında kendilerini Allah'a yakın hissettiklerini, % 74 duanın faydasına inandıklarını, ibadetleri yapmanın iyi ve insanlığa yararlı olduğuna inanların % 45,1 olduğunu, suçluluk ve günah karşısında % 65,6'sının Alah'tan af dilediğini tespit etmiştir.

Hökeleklî'nin (1988), İ.H.L. öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da öğrencilerin %18. 4'ünün dini inanç ve değerler konusunda tenkitçi tutum üzerinde olduğunu % 12 sinin ise dini şüphe yaşadıklarını, genel lisede bu oranın dini inanç ve değerlere tepkinin %3 5.1, dini şüphenin ise % 30 düzeyinde olduğunu tespit etmiştir. Dini şüphe düzeyi cinsiyete göre farklılaşmamakta, erkeklerde 12-16, kızlarda ise 12-15 yaşlar arasında dini şüphe en yoğun düzeyinde olduğunu belirtmektedir.

Ergenlere verilecek din eğitimi ergenlerin şüphelerini ve problemlerini giderecek şekilde ihtiyaç duydukları alanda olmalıdır. "Bu yaşta ne verirsem kârdır" mantığı ile bilinçsizce verilecek bir din eğitimi veya "büyüdüğünde öğrenir, yapar" düşüncesi bu çağdaki ergenlere hiç bir fayda sağlamayacaktır.

1.3.1.3.Dini Tutumların Belirginleşmesi (18-21 yaş)

Ergenliğin son dönemi kabul edilen bu evrede ergende genel olarak bir durağanlık söz konusudur. Hayatı anlamlandırma açısından geçirmiş olduğu 'fırtınalı' dönem yerini duygu ve düşüncelerdeki taşkınlıkların azaldığı ve çevreyle olan ilişkilerde düzelmelerin olduğu itidalli bir hale bırakmıştır. Bu evrede bireyler karşılaştıkları problemleri duygusallığı bir kenara bırakarak daha gerçekçi karşılamaktadır (Peker, 1993:108).

Ergende her konuda olduğu gibi dini konularda da bir rahatlama, yatışma, sevgi ve güven duygusu gelişir. Çünkü, ergen din konusunda da kendi tutumunu, bakış açısını, değerlendirmesini tam olarak belirleyebilecek bilişsel ve duygusal bir olgunluğa ulaşmış olur. Dini konulardaki tavrı daha nettir. Çocukken öğrenmiş olduğu bilgilerle ergenliğin ilk evresinde öğrenmiş olduğu bilgiler arasında bir birliktelik sağladıktan sonra din anlayışı ile ilgili kesin tercihler ve kararlar ortaya koyar. Bu ilişki sonucunda bazen dini tamamen kabul bazen de tamamen reddederek başka bir inanca yönelir veya dine karşı ilgisiz ve bilinemezci (agnostik) bir duruma gelebilirler. Bu durum, onların dini hayatlarında bir

tutarlılık göstermesi anlamında önemlidir (Hökelekli, 1993:281, Kula, 2001:55-56, Özel, 2003:41; Karaköse, 2007:118; Köylü, 2010:85).

Son ergenlik döneminde bireylerin sağlıklı ve tutarlı bir dini inanca sahip olabilmesi için aynı zamanda dönemin ortaya çıkardığı; bir mesleğe ve evliliğe hazırlık, yetişkin dünyasına geçme, ekonomik bağımsızlık, yükseköğretim hazırlığı vb. sorunları da çözmesi gerekir. Yetişkinliğe yaklaşırken diğer bütün alanlarda olduğu gibi ergenlerde dini tutum ve davranışlarda büyük oranda istikrar kazanılır ve hayat felsefesi önemli ölçüde belirginleşmiş hale gelir (Bahadır, 1994: 33-34).

Ergenlik dönemi ile ilgi genel olarak ergen bireyler için bu dönem çelişkiler dönemidir. Gencin ruh dünyası çok geniş ve karmakarışıktır. Onlar her konuda olduğu gibi dini konularda da kendilerini geliştirmek isteyeceklerdir. Bu süreçte belki bazı problemler yaşayacak veya yaşatacaklardır. Bu durumun bu dönemin doğasında olduğu unutulmamalıdır. Onların anne babadan, öğretmenlerden, yetişkinler ve çevresindeki diğer insanlardan en önemli beklentileri anlayış ve hoşgördür. Ergenlere gösterilecek hoşgörü ve yumuşak bir tavır onları her yönüyle topluma kazandıracaktır (Kılıç, 2016:14)

1.4.AİLE

1.4.1. Ailenin Tanımı

Aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik olarak tanımlanır (TDK, 2011:50). Ayrıca aile; aynı çatı altında birlikte yaşayan ve her türlü sosyal, ekonomik, ve manevi koruyucu faaliyetlerde, çocuklarının bakımında işbirliği yapan, çekirdeğini iki yetişkinin oluşturduğu temel “sosyal birim” olarak da ifade edilmektedir (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985:50-51).

Varlığını tarihin ilk dönemlerinden beri sürdüren ve sosyal bir kurum olan aile, zaman içinde bir takım toplumsal değişimlerle dönüşüm geçirmiş, geleneksel geniş aile tipleri yerini çekirdek yapılar bırakmıştır. Ataerkil aile yapısı, kadınların toplumsal hayatta daha fazla rol almasıyla ortaya çıkan eşit hak ve sorumluluk dağılımıyla demokratikleşmeye başlamıştır. Belli dönemlerde, devrim sonrası Rusya ve Çin’de olduğu gibi, aile kurumunu yok etmeye yönelik

uygulamalar devlet eliyle yaptırılmaya çalışılmış. Ancak, sonuçta ailenin hem bireyin mutluluğu hem de toplumun bekası ve huzuru açısından, kendisinden vazgeçilemeyecek kadar önemli ve etkili bir unsur olduğu kabul edilmiştir (Yörükoğlu, 1989:45-53, Yiğit, 2006).

Çocuğun dünyaya geldikten sonra içinde bulunduğu ilk ortam ailedir. Sağlıklı ilişkilerin kurulduğu huzurlu bir ailede dünyaya gelen çocuk kendisini güvende hisseder. Bu durum çocuk için çok önemlidir. Anne babanın çocukla olan etkileşimi ve onunla olan iletişimi (sevme, sevilme, oyun oynama gibi) anne baba ile çocuk arasındaki bağı daha da güçlendirmektedir. Bundan dolayı insanın daha kişilik gelişiminin tamamlanmadığı özellikle çocukluk dönemleri ve daha sonraki ergenlik dönemlerinde aileden aldığı gerek fiziksel gerekse psikolojik destek, onun ileriki hayatını olumlu yönde etkilemektedir. Mesela; bebek ağladığında anne - babanın çocukla ilgilenme şekli ya da ona yaklaşımları (onun ihtiyaçlarını sevgiyle karşılaması gibi) çocuğun fiziksel gelişiminin yanında zihinsel ve duygusal gelişimi gibi diğer gelişim alanlarını da etkileyerek bebeğin kendini güven içinde hissetmesini sağlar (Yörükoğlu, 2004:31; Ünver, 2009:9; Sayar ve Dinç, 2013:112).

1.4.2. Din Gelişiminde Ailenin Önemi

Aile ortamı çocukların fiziksel, bilişsel, psikolojik, sosyal ve ahlâki gelişimine olduğu kadar onun dini gelişimine de olumlu veya olumsuz olarak etki etmektedir. Çocuğunu dini gelişimine bakıldığında iki temel faktörün etkili olduğu görülmektedir:

- 1) İç faktörler: doğal yetenek, ruhen hazırlık, bağlanma, sığınma, güvenme ihtiyaçları, merak vb. gibi içsel faktörlerdir.
- 2) Dış faktörler: anne - baba, aile bireyleri, arkadaşlar, komşular, okul, cami, kitle iletişim araçları vb. gibi çevresel faktörlerdir (Köylü, 2010:52-53).

Her çocukta fitrat (yaratılış) olarak var olan din duygusunun erken veya geç ya da doğru veya yanlış olarak ortaya çıkmasında dış faktörlerin etkisi daha büyüktür. Yapılan araştırmalarda, dış faktörler arasında da bireyin dini gelişimini en fazla etkileyen ailenin olduğu belirtilmektedir (Armaner ve Ökmen, 1960:89; Yavuz, 1987:46; Ay, 1994:167; Pehlivan, 2002:91-92). Zira aile, çocuklardaki dini duygu ve düşüncenin ortaya çıkmasında etkili olabileceği gibi dini duygunun

körelmesine veya çocuğun dinden uzaklaşmasına da neden olabilir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in, "*her çocuk fıtrat (Allah'a inanmaya ve İslam Dinini kabul etmeye elverişli) üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi biri haline getirir*" (Müslim, Kader:46/42) hadisi çocuğun dini gelişiminde ailenin etkisini ortaya koymaktadır (Yavuz, 1987:63; Peker, 1998:47; Köylü, 2010:53).

İmam Gazali (1994:II:72)' de "İhyau Ulumid-din" de çocukların dini gelişimlerinde önemli bir etkiye sahip olan aile ile ilgili şu anlamlı ifadelere yer vermiştir: "*çocuk ana babasının yanında bir emanettir. Onun temiz kalbi tamamen boş, saf ve kıymetli bir cevherdir. O her türlü nakışa kabiliyetli olduğu gibi meylettirildiği her şeyi almaya da elverişlidir. Eğer çocuk hayra alıştırılır, hayırlı şeyler öğretilirse hayır üzere büyür dünya ve âhirette mesut olur*".

Çocukların dini duygu, düşünce, tutum ve davranışları ailede temsil edildiği kadarıyla şekillenir ve dini değerler bu şekilde çocuğun dünyasında yer alır. Bireyler nasıl çevresindeki insanların dillerini önce kelime ve cümleler şeklinde almaya kabiliyetli ise onların dinlerini de işiterek ve görerek kabul etmeye yeteneklidirler. Çocukların dini kimlikleri büyük ölçüde ailede gelişir. Bu nedenle çocukların manevi gelişimi ve eğitiminde ihtiyaç duyduğu en önemli faktör yaşadığı güzel bir aile çevresi ve rol model alabileceği anne-babadır. Zira, çocuk üzerinde en önemli anne-baba davranışlarının yaptığı, anne-babanın din ile ilgili davranışlarının çocuğa yansıdığı ve onun dini yaşantısında olumlu veya olumsuz etkide bulunduğu görülmektedir (Yavuz, 1987:44; Peker,1998:47-48; Köylü, 2010:53; Aydın, 2009:31; Hökelekli, 2013:289-290).

Bu konuda Ay 'ın (1994) İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada: "İbadetler konusunda teşvik ya da ilgisizlik sizi nasıl etkiliyor?" şeklindeki bir soruya öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%63,2), aileleri ibadetleri yerine getiren kimseler oldukları için onların ilgi ve teşviklerini olumlu karşıladıklarını ve onlarla birlikte ibadetlere katıldıklarını ifade edilmiştir. İbadetlerini yeterince yapmayan anne - babanın çocuklarına yaptıkları teşviklerin ise pek etkili olmadıkları ve çocuklarının da ibadetlerini düzenli olarak yapmadıkları belirtilmektedir. Araştırmaya katılan deneklerin bir kısmı da anne - babasının ibadetlere önem vermedikleri halde kendilerinden ibadetleri yapmayı

istemelerini bir baskı olarak algıladıkları, bu duruma ters tepki verdikleri ve ibadetlere karşı az ilgili oldukları belirtilmektedir.

Batıda Aile ve din üzerine yapılan araştırmalarda da ailelerin %90'ı çocuklarının dini eğitim almasını istemektedir (Mahoney ve Tarakeshwar, 2013:361). 1995'de Amerikalı aileler üzerinde yapılan araştırmada annelerin %65'i ve babaların %57'si gündelik hayatlarında dinin "son derece" ve "çok önemli" olduğunu belirtmişlerdir. Boşanma ile ilgili yapılan başka bir araştırmada ise dine bağlı olan insanların boşanma oranları yaklaşık %40 iken dine bağlı olmayan insanların boşanma oranı ise %62'dir (Mahoney ve Tarakeshwar, 2013:361,375).

Sonuç olarak bakıldığında aile, bireyin her türlü gelişiminde olduğu gibi dini gelişiminde de önemli bir etkiye sahiptir. Aile çocukların doğumundan ergenliğin sonuna kadar gerek tutum ve davranışlarının kazandırılmasında, gerek kişiliğin şekillenmesinde ve gerekse dini inancın oluşmasında en önemli rol üstlenen kurumdur. Onun bıraktığı eksikliği bir başka müessesenin doldurması söz konusu değildir. Nitekim anne - babaların evliliğin ilk yıllarından itibaren çocukları tanımaya ve onları eğitmeye yönelik çalışmalarını, hem kendileri hem çocukları hem de ülkemizin geleceği açısından son derece önemlidir. Çünkü bilinen bir gerçek var ki; inanç duygusundan ve manevi değerlerden uzak kalan gençlik, sınırsız özgürlüğün sarhoşluğu içinde her geçen gün biraz daha çıkmazın içine sürüklenmekte ve ahlaki dejenerasyonun her türlü şekilleri kendilerini, ailelerini ve toplumu tehdit eder hale gelmektedir.

1.5. DİN VE DİNDARLIK

1.5.1. Din

Din, insanlık tarihiyle beraber var olmuş ve tarihin bütün dönemlerinde insanlar üzerinde etkisini göstermiş bir olgudur. Dinin nasıl başladığı ile ilgili, Kutsal kitapların verdiği bilgiler dışında bilgi yoktur. Bilinen tek gerçek; yeryüzünde insanın olduğu her yerde din var olmuş ve var olmaya da devam edecektir. Dünyada doğrudan veya dolaylı olarak din ile ilişkisi olmayan insan bulmak imkansız gibidir. Bu ilişki sonucunda dünya üzerinde yaşayan insanların büyük bir bölümü bir dine inanmakta ve yapısal olarak birbirinden farklı olan her

din, inananların hem bireysel hem de sosyal hayatını etkilemektedir (Kızılgeçit, 2011:79; Karşlı, 2011:69; Aydın, 2013:88).

Dilimize Arapçadan geçtiği kabul edilen “din” kelimesi, etimolojik ve semantik açıdan çeşitli kaynaklara isnat edilmekte olup "din" kelimesinin kökü ile ilgili olarak da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; "din" teriminin Arami ve İbrani dillerinde ki "daino" dan Arapçaya geçtiği ve bu dillerde de "din" kelimesi "hüküm" anlamında kullanılmaktadır. Din kelimesinin kaynak olarak atfedildiği bir başka yaklaşımda ise; Farsça ve Sanskritçe de “daenâ ve dharma ve darm” kökünden geldiği; örf, adet, borç, mükâfat" anlamlarına geldiği ifade edilmektedir. Arap dilinde ise din kelimesi; "d-y-n" kökünden türeyen bir isimdir. Ayrıca zıt anlamlı bir kelimedir. Lügatlarda "dane, yedînu, dinen ve diyaneten" şeklinde kullanılan bu kelime, "ceza, mükafat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğme, ibadet, adet, hal, şeriat, yol, millet, mezhep, borç, huy, hizmet, ihsan, takva, tevhit, mülkiyet, hakimiyet, ferman ve kanun" gibi anlamlara gelir (Tümer ve Küçük, 2002:1-4; Pazarlı, 1982:26; Karagöz; 2010:121-122; Karşlı, 1997:254; Karaman; 2008:1; Uysal, 1996:16).

Batı dillerinde ise din kelimesinin karşılığında “religion” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime; Tanrı’ya korku, saygı, bağlılık ile beraber, kendini dini ritüellere adama, tören ve ayinlere katılma gibi manalara gelmektedir. “Religion” kelimesinin kökü ile ilgili ileri sürülen iki görüş vardır. Bunlardan birincisi; bir şeyi vazife etmek, tekrar tekrar okumak, yapmak, ihmal etmemek, ve uluhiyete karşı vazifesini titizlikle yerine getirmeyi ifade eden "re-legare" ikincisi ise; bağlamak anlamına gelen ve Tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi ifade eden "religare" dir (Bezmez, Blakney ve Brown, 2002:361; Peker, 2000:17; Tümer ve Küçük, 2002:5; Erdem, 2004:22).

Din kelimesinin terim anlamına bakıldığında ise gerek Türkçede gerekse batı dillerinde amaçlanan duruma göre farklı tanımları yapılmaktadır. Türkçede din; “Tanrı’ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren bir kurum, inanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011:668-669).

Din kelimesinin, birtakım başka anlamlarının yanı sıra, gerek Batı dillerinde ve gerekse Arapça’da, ana teması itibariyle daha çok bir “bağlanma” ya

ve bir “yol”a işaret edecek şekilde kullanılmakta olduğu ifade edilmektedir (Mehmedoğlu, 2013:177).

İslam Bilginleri de dinin tanımını Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ışığında açıklamışlardır. “*Din, her konuda insanları, akıllarını, irade ve isteklerini kullanarak, hayra götüren, böylece dünya ve ahiret kurtuluşuna ulaşmalarını sağlayan, peygamberler aracılığıyla Allah'ın gönderdiği ilahi esasların bütünüdür*” (Yazır, bt: 293). Akseki de dinin tanımını; *insanın zihinsel fonksiyonlarını (inanç ve düşüncelerini), tavır ve davranışlarını (ibadet) ve toplumsal yapılarını, belirleyen bir sistem olarak ifade etmektedir* (Akseki, 1975:7). Seyyid Şerif Cürcani (ö.1413) de dinin tanımını şu şekilde yapmaktadır: ; *Din, akıl sahiplerini Peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahi bir kanundur* (Cürcani: H.1253'ten aktaran: Tümer ve Küçük, 2002:8). Gazâli de "din"i Allah ile kulu arasındaki ilişki olarak tarif etmektedir (Gazali, 1967:IV:531).

Ülkemizde, bazı din psikolojisi çalışmalarında dinin tanımları şu şekilde yapılmıştır: Pazarlı (1982) eserinde, Pratt'ın tanımına yer vererek dini, bireyin ve toplumun kendi mukadderatlarına hakim olan kutsal bir varlığa inanmaları ve bu inançlarını düşünce ve davranışlarıyla ifade etmeleridir. Bu bağlamda Pazarlı, dini ferdi ve sosyal bir olay olarak görmektedir (Pazarlı,1982:31,32-33). Peker (2000:19), dini, her şeyden üstün güçlü bir varlık veya nesneye inanma ve onu kutsal kabul edip ona bağlanma, tapınma ve dini bir hayatın teşekkülüne götüren davranışlarını ihtiva eden kurallar bütünü, olarak tanımlamıştır. Yapıcı (2007:19), dini, doğrudan ya da dolaylı olarak, ilahî ve kutsal (mukaddes) olanla ilişkiler sonucunda, etki ve sonuçları itibariyle, bireylere hem de topluma farklı düzeylerde belli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunan, hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluşsal kaygılarına çözüm üreten, mensuplarına belirli ve farklı bir kimlik duygusu temin ederek bir müminler cemaati oluşturan sembolik bir sistem olarak tasvir etmektedir. Köse (2007:109) dinin tanımını; insanın içindeki psikolojik atmosferi, kendi dışındaki toplumsal atmosferi ve bireyin ötesindeki aşkın boyutu açıklayan bir sistem olarak ifade etmektedir. Son olarak Hökelekli dinin bir tanımını yapmaktansa var olan din tanımlarında yola çıkarak amaca uygun düşen bir tanım üzerinden bu konuya yaklaşmıştır. Nitekim

Hökelekli (1998:71-72), antropolog Geertz'in sübjektif ve objektif din tanımlamalarına cevap olacak nitelikteki tanımını aktarır: "*din, varoluş konusunda genel mahiyette kavramlar dile getiren ve insanlarda güçlü, derin ve kalıcı motivasyonlar ve ruhi eğilimler uyandıracak tarzda etkide bulunan bir semboller sistemidir. Dile getirdiği kavramlara öyle bir gerçeklik vasfı verir ki, bunların etkisiyle yaşanan motivasyonlar ve ruhi eğilimler ancak gerçeğe dayanmakta gözükmürlər*".

Batı dillerinde dinin terim anlamına bakıldığında da, dinin tanımında bir ittifak olmadığı anlaşılmaktadır. Din adamları ve ahlakçılar kendi görüşlerine göre dinin tanımını yaparken felsefeciler, materyalistler, psikologlar ve sosyologlar da kendi alanlarına paralel tanımlar yapmaktadır (Pazarlı, 1982:28; Peker, 2000:17; Küçük ve Tümer, 2002:3-4; Köse ve Ayten, 2012:108; Hökelekli, 2012:37).

Dinin, ona inanan bireylerin ferdi ve toplumsal hayatlarında varlığı tespit edilebilen bir çok etkisi ve işlevleri vardır. İnsanların iç dünyalarındaki ahenk ve davranışlarının şeklini ve yönünü belirlemedeki etkin rolü itibari ile hayati anlamlandırma misyonuna sahip güçlü bir olgudur. Batıda yapılan tanımların bir çoğunda bu işlevsel özellikler göz önünde bulundurulmaktadır (Karaçaoşkun, 2004; Hökelekli, 2012:40; Kızıılgeçit, 2011:80). Bundan dolayı psikoloji alanında araştırmalar yapan bilim adamları, psikoloji biliminin kurucusu kabul edilen Wundt'tan başlayarak din üzerinde kafa yormuşlar ve bu konuda birbirinden farklı yaklaşımlar ve tanımlar ortaya koymuşlardır. Wundt, dinin kaynağının ne olduğunun? Din nerede ve ne zaman başlamıştır? Sorularına cevap arayarak dini tanımlamaya çalışmıştır (Kızıılgeçit, 2011:80). Wundt (1934) dini, "*kainatta her mütenahinin namütenahide ve her fani olanın ebediyette yaşaması hakkındaki vasıtasız bir şuur ve bu şuura ait bütün fikir ve duygular*" olarak tanımlar (Wundt, 1934:83). James (1982:21), insan hayatında başa çıkma mekanizmasını güçlü tutacak bir fonksiyon olması açısından dini değerlendirerek, "*duygular, eylemler ve bireyin kutsala ilişkin yaşadığı bireysel tecrübe*" olarak tanımlar. James dini tanımlarken, dini kurumsal din ile kişisel din olarak birbirinden ayırmaktadır. Ona göre kurumsal din, "*teoloji, dinî tören ve kiliseye ait organizasyon*"la ilgilenmelidir. Kişisel din ise bizzat insanın iç dünyaya ait mizacı, şuur, meziyetleri, acziyeti ve yetersizliği ile ilgilenmelidir.

Freud dinle ilgili birbirinden farklı bakış açıları ortaya koymaktadır. Freud'a (2000:19-20) göre din, bazen saplantı nevrozu, bazen bebeklik arzuların tatmini, bazen hastalıklı bir ruh bazen de bir yanılsamadır. Ona göre din, toplumun ürettiği bir olgu olup dini görev ise toplumsal zorunluluğun getirdiği bir sonuçtur. Freud'a karşı, insanın doğal bir boyuta sahip olduğunu savunan Jung, Tanrı ve din ile ilgili düşüncelerini fonksiyonel bir tarzda, dinin psişik etkilerini temel alarak tanımlamalar yapmaya çalışmaktadır. Bu anlamda Jung (1998:69,89,90) dini, Tanrı tarafından açıklanmış bir kurtuluş yolu olarak takdim eder. Jung dini, doğmalar ya da gizemler dünyası olmayıp Freud'un aksine yaşanması ve içselleştirilmesi gereken realite ve psikolojik bir gerçeklik olarak görmektedir. Ona göre din, *“insanın önemseydiği güçlü, tehlikeli, yardımcı ya da kendini feda edercesine seveceği ve tapacağı kadar da anlamlı ve güzel bulduğu şeylerin dikkatli bir gözlemi”*dir.

Allport (2004:47-54) ise dinin, çocukluk ve ergenlikten olgunluğa doğru geliştiğini belirterek, dinin gelişimsel yönüne dikkat çekmekte ve bireylerin yaşamlarında, insandan insana farklı zamanlarda farklı işlevler gören Tanrı'ya inanç yolunun altını çizmektedir. Erich Fromm'a (1981:41) göre din: *“Bir grup tarafından paylaşılan, o grup üyelerine kendilerini adayabilecekleri bir hedef sunan ve onlara ortak bir davranış biçimi veren bir sistemdir .* Ona göre dinin Tanrılı veya Tanrısız olması önemli değildir. Maslow (1996:48) ise din konusundaki görüşlerini insanın biyolojik yapısıyla ilgili olduğunu ve dinin insanın doğasında var olduğunu, doğa üstü bir anlam taşımadığını belirterek kurumsal dine karşı çıkar ve bireysel bir dini savunur. Ona göre Tanrı'nın da aşkın bir boyutu yoktur.

Sonuç olarak bakıldığında, gerek İslam kültüründe ve gerekse Batı kültüründe din ve “religion” kelimelerinin etimolojilerindeki farklı yaklaşımlar, her iki kelimenin kavram bakımından değişik tanımlarının yapılmasına sebep olmuştur. Ayrıca, dinin çok yönlü, çok boyutlu bir gerçeklik olması, basit hiçbir unsura indirgenmeye fırsat vermemesi ve karmaşık bir yapıya sahip olması, onun tam ve eksiksiz bir tarifinin yapılmasını zorlaştırmıştır (Hökelekli, 2012:37; Kızılgöçer; 2011:93). Dolayısıyla "din" konusu ile ilgilenen felsefeciler ve sosyal bilimciler de kendi anlayışlarına, amaçlarına uygun tanımlar yapmış ve

çalışmalarını o doğrultuda yürütmüşlerdir. Bu anlamda, çalışmamızı ilgilendiren boyutuyla din, kendisini kültür içinde gösterdiği şekliyle sembolik bir sistem, sosyal bir kurum ve insanın zihnini, duygusunu, düşüncesini ve davranışlarını yönlendirdiği için sübjektif bir hayat olarak değerlendirilebilir (Uysal, 1996). Bu çerçevede din, "*bireysel ve toplumsal yanı bulunan, inanç, bilgi ve uygulama açısından sistemleşmiş olan, mensuplarına bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurum*" olarak ifade edilmektedir" (Aydın, 2001:6).

Dinle ilgili yapılan tanımlamalarda ortak nokta, dinin insanın içindeki psikolojik atmosferi, kendi dışındaki sosyal atmosferi ve onun ötesindeki aşkın boyutu açıklayan bir olgu olmasıdır (Köse ve Ayten, 2012:109). Ayrıca, dinin muhatabının insan olduğu ve insanın hayatına bir anlam kattığı da anlaşılmaktadır. İnsan, din sayesinde hayatında karşılaştığı küçük - büyük bunalımlar ve sıkıntılar karşısında kendini manen güçlü hisseder. Din olgusu, gerek fert gerekse toplumdaki yansıması bakımından büyük bir öneme sahiptir (Uysal, 1996:11-12).

1.5.2. Dindarlık

Dinin olduğu gibi dindarlığın tanımlanmasında da zorluklarla karşılaşmıştır. Bunun sebeplerinden biri de dinin tanımından yola çıkarak "dindarlık" kavramının tanımlanmaya çalışılmasıdır. Kısacası, dindarlık dinin öznel dünyasında kullanılan bir terim olduğundan din kavramının tanımında ortaya çıkan farklı din anlayışları ve bundan kaynaklanan belirsizlik, genellikle dindarlık kavramı için de geçerlidir (Köktaş, 1993:62-67; Mehmedoğlu, 2004:30,31; Köse ve Ayten, 2012:109; Uysal, 2016).

Türkçe'deki "dindarlık" kelimesi de "din" sözcüğünden türemiştir. Bundan dolayı gündelik dilde ve bilimsel terminolojide din ve dindarlık kelimeleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. "*Din deyince kutsal bir öğretiyken dindarlık deyince kutsal öğretinin insan hayatında canlanması akla gelmektedir.*" (Kayıklık, 2006). Dindarlık yaşama ve hissetme bakımından bireysel, etkileri açısından da sosyal bir olgudur. Başka bir ifadeyle bireysellik yönüyle öznel bir karaktere sahip olan dindarlık sosyal tezahürleri bakımından nesnel ve

gözlenebilir bir yapı arz etmektedir (Onay, 2004:197; Köse ve Ayten, 2012:109-110).

Türkçe'de dindarlık, "*dindar olma durumu*" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011:593). Terim olarak ise dindarlık, "*bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesidir*" (Kirman, 2004:62). Bir başka yaklaşıma göre dindarlık, "*insanın, iman-amel temelinde ortaya koyduğu dini tutum, deneyim ve davranış biçimi yani inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden; inanç, bilgi, tecrübe, ibadet, etki ve duygu gibi boyutları olan bir olgudur*" (Okumuş, 2002:38). Diğer taraftan dindarlığın duygu ve tecrübe boyutuna vurgu yapılarak dindarlığı; "*inançlı veya herhangi bir dine mensup bireylerin dini yaşantıları*" olarak da tanımlanmaktadır (Uysal, 2006:74). Günay (2006:22,23) ise dindarlığı; "*Kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibarıyla belli bir dinin muayyen zaman ve şartlarda belli kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanması*" şeklinde ifade etmektedir .

Psikoloji literatüründe ise dindarlık, "*dini ilkelerin gerek bireysel ve gerekse toplumsal yaşantıya aktarılmış halidir*" (Köse ve Ayten, 2012:109). Dindarlık, "*bir kişinin ya da grubun günlük hayatında dinin önemini ifade eden, dine inanma ve bağlanma derecesidir*" (Hökelekli, 2012:43).

Batı dillerinde ise dindarlığın İngilizce karşılığı olan 'religious commitment', 'religiousinvolvement', 'religiosity' ve 'religiousness' gibi sözcükler "din" anlamına gelen "religion" sözcüğünden türetilmiştir (Bezmez vd., 2002:361).

Batıda ki dindarlık ilgili bazı tanım ve görüşlere bakıldığında ise dindarlık: "*Dindarlık, özellikle düşünme (bilgi boyutu), tecrübe etme (dini duygular) ve faaliyet'in (dini topluluklara yönelik kült, eylem) çeşitli formlarını ifade edecek bir şekilde kompleks bir fenomeni içeren dinle (Tanrı) kişisel ve pozitif bir ilişki anlamına gelmektedir*" (Striženec, 2010:276). Başka bir tanımda dindarlık, insanların Allah'ı varoluşun kaynağı ve iyiliksever bir güç olarak kabul etmesidir. Dindar insan bir ideolojiye bağlanmaz, çünkü inanan dindar insan için Tanrı yaşayan bir varlıktır (Vergote, 1999:19-47). Fromm (1993:6); "*Dindarım demekle dindar olunmaz, asıl önemli olan, doğru ve adaletli yaşamak ve bunu gerçek yaşamda uygulamaktır*". diyerek dindarlıktan ne anladığını ortaya koymuştur.

Sonuç olarak dindarlıkla ilgili tanım ve görüşler değerlendirildiğinde; bir insanın ya da bir topluluğun başkasına ya da diğerlerine göre daha dindar olup olmadığını tespit edebilmek için nesnel kriterlere dayanan bir derecelendirmenin olması gerekir. Ancak, söz konusu derecelendirmenin yapılabilmesi için din ve dindarlıktan ne anlaşıldığına ya da din ve dindarlığın ne şekilde tanımlandığına bakılmalıdır. (Köktaş, 1993:62). Öznel bir kavram olan dindarlığın, dinden bağımsız olmadığını, bu nedenle de kişinin veya toplumun dindarlığına ilişkin yaklaşımların belli bir sınırlılığa hapsolması kaçınılmazdır (Subaşı, 2002:19). Bu açıdan değerlendirildiğinde dindarlık; bir dine ait ilkelerin, kuralların emir ve yasakların fertler tarafından az veya çok yerine getirilmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir ifade ile dindarlık, dinin insan hayatındaki yansımasıdır.

1.5.2.1. Dindarlığın Boyutları

Dindarlık çok geniş inanç ve uygulama şekillerini içinde barındıran çok unsurlu bir yapıyı konu alır. Birbirinden farklı özellikleri olan dinler, bireysel yansımalarıyla ve farklı kültürel yapılarıyla renkli bir dindarlık formu ortaya çıkarırlar. Çünkü her dinin her ferdi, dini çeşitli sebeplerle farklı şekillerde algılayabilir ve kültürel ortamda dini yaşarken farklılıklar sergileyebilirler. Bu bağlamda dindarlığın *ne olduğu, nasıl ve niçin yaşandığı ve hangi motivasyonların etkin olduğuna* dair sorular dindarlığın boyutlarını belirlemede sosyal bilimcilerin çıkış noktası olmuştur (Hökelekli, 2012: 51; Köse ve Ayten, 2012:110).

Din psikologları, dindarlık olgusunun daha iyi anlaşılması için dindarlığı çeşitli boyutlarıyla incelemeye çalışmışlardır. Dindarlığın boyutları genel olarak; derinlemesine, genişlemesine ve boylamsal olmak üzere üç boyutta incelenmektedir. Bu çalışmada, bireyin dindarlık düzeyi belirlenirken dindarlığın genişlemesine boyutları dikkate alınmıştır (Karlı, 2011:82; Kızılgeçit, 2011:87).

Bireylerin dini hayatlarını farklı boyutlarla tasvir eden modeller arasında Glock ve Stark'ın modeli en yaygın olarak kabul gören modeldir. Glock ve Strak tarafından, ileri sürülen ve birbirini tamamlayan beş dindarlık boyutu vardır. Bunlar: inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutudur (Köse ve Ayten, 2012:110; Kayıklık, 2006; Karlı, 2011:82; Kızılgeçit, 2011:91).

1.5.2.1.1. İnanç Boyutu (Ideological Dimension)

Bütün dinler 'inanç' sistemi üzerine kurulmuştur. Her dinin, mensuplarından istediği bazı inanç ilkeleri vardır. Bireylerin bir dine aidiyetinin oluşabilmesi için o dinin inanç sistemini kabul etmesi gerekir. İnançlar dinden dine farklılık gösterebildiği aynı din içerisinde de çeşitlilik gösterebilir. Dinlerin inanç sisteminin merkezinde bir kutsala yani Tanrıya inanma vardır ve diğer ilkeler de (ahiret, cennet, cehennem, kitap, şeytan, melek gibi) bu inancın etrafında şekillenir (Atalay, 2011:41; Köse ve Ayten, 2012:111).

Her din, bu inanç ilkelerinin çeşitli yönlerine vurgu yapar. Mesela, İslam Din'inin inanç sistemini; Allah'ın varlığına ve birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve kadere inanması oluşturmaktadır. Müslümanların bu inanç ilkelerini kabul edip benimsemesi o kişilerin dindarlığının inanç boyutunu ortaya koyar. Hristiyanlık Din'inin inanç sistemi ise Teslis (Ekanim-i Selase) inancı oluşturmaktadır. Teslis inancında; Baba, Oğul ve Ruhul'- Kuds üçlüsünün oluşturduğu uluhiyet anlayışı vardır. İşte bu boyut inanç ve inançsızlıkla ilgili olup inancın içeriği, gücü, türü (geleneksel veya geleneksel olmayan) gibi özellikleri kapsamaktadır (Hökelekli, 2012:52; Tümer ve Küçük, 2002:280; Karşlı, 2011:82,83).

1.5.2.1.2. İbadet Boyutu (Ritualistic Dimension)

İbadet boyutu, her dinin müntesiplerinden istediği dini pratikleri vardır. Bu dini pratikler; namaz, oruç, zekat, hac, kurban, ayinlere katılma, kutsal kitabı okuma, dua etme gibi ibadetlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte ibadet kavramını sadece bu ve bunlara benzer ibadetlerle sınırlandırmamak gerekir. Mesela; İslam inancında Allah için yapılan her güzel davranış ibadet sayılmaktadır. Hristiyanlıkta da yeni doğan bir çocuğun kilisede vaftiz edilmesi de bir ibadet telakki edilebilir. Bir dine inanan insan bu dini pratikleri kendi şartları nispetince yerine getirmeye çalışır (Kayıklık, 2006; Atalay, 2011:41; Karşlı, 2011:84).

Dinlerin belirlediği ibadetleri yerine getirmedeki istek, gayret, dikkat ve devamlılık bir kimsenin dindarlığının hem göstergesi hem de inancına olan samimiyetini gösterir. Bir dine inanan insanların bağlı oldukları dinin vecibelerini yerine getirme sıklığı ve derecesi farklılık gösterebilir. Ayrıca bir ibadete katılan

insanların yapılan ibadete verdikleri önem ve anlam da farklı olabilir (Hökelekli, 2012:53; Köse ve Ayten, 2012:111).

İşte bu ibadet boyutu, bir dinin müntesiplerinden yerine getirmesini istediği dini pratikleri ifade etmektedir.

1.5.2.1.3. Duygu Boyutu (Experiential Dimension)

Tecrübe veya duygu boyutu olarak da adlandırılan bu boyut, bireylerin Kutsalla olan ilişkisinde iletişim sürecinde yaşadığı duyguları (huşu, sevgi, korku, huzur, sezgi, duyum gibi) kapsamaktadır. Bir dine inanan her bireyin yaşadığı duygu yoğunluğu birbirinden farklıdır. Bu durum "özel dindarlığın" göstergesi olan tecrübe boyutuna ayrı bir değer katmaktadır. Ancak bu durum bütün dinler için geçerli olmayabilir çünkü bazı dinler içsel tecrübelerle yani duygu boyutuna önem verirken bazı dinler de daha çok ibadet ve ahlaki boyuta önem verir (Köse ve Ayten, 2012:112).

Vergote'ye (1999:108) göre, Glock ve Stark, dinî tecrübeyi dört bölüme ayırmışlardır. Bunlardan birincisi, kabul edilmiş inançların gerçek olduğu duygusuna, bilgi ya da sezgisine aniden yol açmakta olan *tasdik edici tecrübe*dir. İkincisi, içinde karşılıklı bir mevcudiyet hissedilmekte olan *ilahi cevap tecrübesi*dir. Üçüncüsünde sezgisel şuur, yerini sevgi veya dostluğa yakın bir duygusal ilişkiye bıraktığı *vecd tecrübesi*dir. Dördüncüsü ise, inanan insanın kendisini ilahi mesajların yararlanıcısı olarak hissettiği ya da özel bir aydınlanma (feyz) aldığı *ilham tecrübesi* olarak ifade etmektedir.

1.5.2.1.4. Bilgi Boyutu (Intellectual Dimension)

Her insan inandığı dinin inanç, ibadet, ahlak ve diğer değerleriyle ilgili az yada çok bazı bilgilere sahiptir. Bu anlamda dindarlığın bilgi boyutu ile inanç ve ibadet boyutu arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Çünkü bir inancın kabulü için o inançla ilgili bazı bilgilere sahip olunması gerekir. Bunun tam tersi bir durumda olabilir yani inanmadığımız bir dinin bilgisine sahip olmak inanç dindarlık anlamında hiçbir anlam ifade etmez. Bu anlamda dini bilgi inançla değer ve işlevsellik kazanır. Ancak dindar bireylerin neyi bilmesi gerektiği dinlere göre farklılık gösterebilir. Mesela; bir Müslüman'ın bilmesi gereken fıkıh bilgisi ile bir Yahudi'nin ki arasında çok fark vardır (Hökelekli, 2012:54; Kayıklık, 2006; Köse ve Ayten, 2012:112;).

1.5.2.1.5. Etki Boyutu (Consequential Dimension)

Bu boyut; dinin inanç, ibadet, tecrübe ve bilgi boyutlarının sonucu ya da özeti gibidir. Etki boyutu, diğer boyutların insanın duygu, düşünce, tutum ve davranışlarında bıraktığı izlerdir. Bu boyut, insanların dini inançlarının bir sonucu olarak uymaları gereken bütün dini emirleri ve yerine getirmeleri gereken tutumları ve davranışları kapsamaktadır (Glock, 2001:4; Karşlı, 2011:88).

Dindarlık, insanın kendi hayat düzenini, geleceğe dönük düşüncelerini, başkalarıyla olan ilişkilerini, kısacası her yönüyle hayatın bütün alanlarında bir takım etkiler meydana getirir. Görgü kurallarından, beslenme alışkanlıklarına, giyinme alışkanlıklarından, evlenme ve boşanma ilişkilerine, bireysel dini ve ahlaki tutum ve davranışlardan sosyal ilişkilere varıncaya kadar hepsi dindarlığın etki boyutu içerisinde değerlendirilebilir (Hökelekli, 2012:55; Kayıklık, 2006; Köse ve Ayten, 2012:112,113).

Sonuç olarak bakıldığında bireylerin ve toplumların dindarlıkları araştırıldığında dindarlığın yukarıda belirtilen inanç, ibadet, tecrübe, bilgi ve etki boyutları göz önünde bulundurulması gerekir. Bir boyutta dindar olmak diğer boyutlarda da kişiyi dindar yapmaz. Her boyutun kendi içinde ve diğer boyutların yanında ayrı ve önemli bir yeri vardır. Ancak belirtmek gerekir ki, inanç boyutu dindarlığın olmazsa olmaz unsurlarından biridir. Çünkü tasdik edilmeyen bir inancın ibadet, tecrübe, bilgi ve etki boyutunun dindarlık anlamında hiçbir önemi kalmaz. Bundan dolayı bireylerin dindarlığını anlamak için yapılacak kuşatıcı bir çalışma, dindarlığın bütün boyutlarını dikkate almayı gerektirir (Kayıklık, 2006; Kızılgöç, 2011:95,96).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. PROBLEM

2.1.1. Temel Problem:

Araştırmanın problemleri; temel problem ve buna bağlı alt problemler olarak ikiye ayrılabilir. Araştırmanın temel problemi: "Ortaokul öğrencilerinin (6. 7. ve 8. Sınıf) dindarlığına ailenin etkisi nedir/ ne düzeydedir?" şeklindedir.

2.1.2. Alt Problemler:

1. Öğrencilerin sınıfı (yaşı), cinsiyeti ve okuduğu okul dindarlığını etkilemekte midir?
2. Anne- babaların dini pratikleri ile çocukların dindarlıkları arasında bir ilişki var mıdır?
3. Anne-babaların öğrenim durumları çocukların dindarlığı üzerinde bir etkiye sahip midir?
4. Ailelerin sosyo-ekonomik yapıları çocukların dindarlığını ne derece etkilemektedir?
5. Anne-babalar tarafından ibadete teşvik edilen öğrencilerle ibadete teşvik edilmeyen öğrenciler arasında dindarlık açısından fark var mıdır?

2.2. HİPOTEZLER

2.2.1. Temel Hipotezler

Ortaokul öğrencilerinin (6. 7. ve 8. Sınıf) dindarlığına ailenin etkisi araştırmasının temel hipotezi şudur:

1. Ortaokul öğrencilerin dindarlığı ile anne-baba dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2.2.2. Alt Hipotezler

Araştırmamızda üzerinde durulan alt hipotezler de şunlardır:

1. Ortaokul öğrencilerinde cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2. Sınıf düzeyleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3. Okul türleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4. Ailelerin aylık ekonomik düzeyleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

5. Anne babanın öğrenim düzeyleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

6. Anne babanın dini pratikleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

7. Ailelerin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

8. Annenin namaz kılması ile öğrencilerin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

9. Babanın namaz kılması ile öğrencilerin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

10. Annenin oruç tutması ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

11. Babanın oruç tutması ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

12. Annenin Kur'an-ı Kerim okuması ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

13. Babanın Kur'an-ı Kerim okuması ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

14. Ailenin sadaka vermesi ile öğrencilerin sadaka vermesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

15. Ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dini pratikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

16. Ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin yalan söyleme/me arasında anlamlı bir ilişki vardır.

17. Ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin yemekten önce 'besmele' ve sonra 'elhamdülillah' söylemesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2.3. SINIRLILIKLAR

1. Bu araştırmanın örneklemini 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Trabzon il merkezinde Mimar Sinan Ortaokulu, Atatürk Ortaokulu, Bahçecik İmam Hatip Ortaokulu ve Mahmut Celalettin Ökten İmam Hatip Ortaokullarının 6. 7. ve 8. sınıflarında öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma sonuçlarını bu nitelikteki örneklem grupları için genellemek mümkündür. Aynı zamanda araştırma, yapıldığı zaman kesitiyle sınırlıdır.

2. Araştırmada elde edilen tecrübi veriler, bu araştırmada kullanılan "Anket" doğrultusunda yapılan ölçümle sınırlıdır.

3. Araştırma, 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin "Dindarlık" düzeylerini etkileyeceği düşünülen faktörlerle sınırlıdır.

4. Araştırmada, bağımlı değişkenle ilişkisi olabileceği düşünülen bazı demografik değişkenler de (cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, ekonomik durum, anne baba öğrenim düzeyi) incelenmiştir. Demografik değişkenlerden yaş yerine sınıf düzeyleri incelenmiştir. Sınıf seviyelerinin hangi yaş grubuna denk geldiği bilindiği için böyle bir tercihte bulunulmuştur.

5. Araştırma, Din Psikolojisi ilke ve prensipleri çerçevesinde incelenmiştir.

6. Araştırma, kullanılan yöntem ve tekniklerle sınırlıdır.

2.4. SAYILTILAR

1. Araştırmaya katılan örneklem grubunun, anket formlarını dürüst, samimi ve doğru bir şekilde doldurdıkları,

2. Araştırmada örneklemin, evreni temsil gücüne sahip olduğu,

3. Ankette yer alan soruların, araştırmacının ölçmek istediği davranışları ölçtüğü,

4. Araştırma sonunda elde edilen verilerin değerlendirildiği istatistik ve analiz programları araştırmaya uygun ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

2.5. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırma evreni Trabzon il merkezidir. Evren, 2015-2016 öğretim yılında Trabzon'da ilköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkenlerinden biri öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türü olduğundan okulların verdikleri eğitim açısından din eğitimi ve genel ilköğretim müfredatını içeren farklı okul türlerinin evren içinde olmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanında evrenin belirlenmesinde okullara devam eden öğrencilerin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumları da göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmanın örneklem grubu, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında 2 (iki) düzey Ortaokul ve 2 (iki)'de İmam Hatip Ortaokulu olmak üzere 4 farklı okulun 6. 7. ve 8. sınıflarında öğrenim görmekte olan ve sırasıyla; Mimar Sinan Ortaokulu, Atatürk Ortaokulu, Bahçecik İmam Hatip Ortaokulu ve Mahmut Celalettin Ökten İmam Hatip Ortaokullarından her sınıf düzeyinde tesadüfi şekilde seçilen toplam 532 öğrenciden oluşmaktadır. Bu örnekleme uygulanan anket ve envanterlerin incelenmesi sonucunda 490 öğrenciye ait anket geçerli bulunmuştur.

2.6. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

2.6.1. Bilgi Formu

Araştırmada 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin dindarlık düzeylerini ölçen 47 sorudan oluşan bir anket kullanılmıştır. Bu ankette kişisel bilgilerin yanında bağımlı değişkenlerle ilgili olduğu düşünülen demografik özelliklerle ilgili 14 soru bulunmaktadır. Kişisel bilgi anketi bireylerin cinsiyeti, okul türü, sınıf düzeyi, yaşı, anne - babaların psikososyal ve kültürel durumları gibi değişkenlerden oluşmaktadır. 33 soru ise öğrencilerin dindarlığı ve dindarlığı üzerinde etkili olabileceği düşünülen faktörler, soru haline getirilerek anket formuna konulmuştur. Anket soruları hazırlanırken alanla ilgili çalışmalar ve uzman kişilerin görüşleri de göz önünde bulundurulmuştur (Koç, 2002:213-215; Atalay, 2002:204-207; Pehlivan, 2002:105-111; Çelenk, 2004:159-164; Acuner, 2005: 265-296; Karaerkek, 2008:177-183; Hasankahyaoğlu, 2008: 93-96; Daşkiran; 2009: 4-7; Karslı, 2011:267-270; Kızılgeçit, 2011:247-250; Özkan, 2011: 107-108; Oluğ, 2011:76-77; Yıldıoğan, 2012:81-82; Metin, 2014:170-177;

Taluk, 2014:64-67; Güneş, 2015: 241-242). Ayrıca anket soruları Türkçe ve Rehber öğretmenlerine de okutulmuş olup gerekli düzeltmeler de yapılmıştır.

Hazırlanan anket formu, yapılan düzeltme ve incelemelerden sonra 2015-2016 öğretim yılının ikinci yarısında Sürmene Hasan Tahsin Kıralli Ortaokuluna devam eden bir grup (30) öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama esnasında karşılaşılan problemler ve uygulamadan sonra formların değerlendirilmesinden elde edilen bulgular da göz önünde bulundurularak anket formu yeniden düzenlenmiştir.

2.6.2. Alan Araştırması

Araştırmada kullanılan temel kavramlar, konular hakkında bilgi vermek, konuyu temellendirmek amacıyla, imkanlar ölçüsünde ilgili literatür taranmış ve araştırmanın sınırları çizilmiştir.

2.7. UYGULAMA

Veri toplamada uygulamalar, araştırmacının kendisi tarafından toplu uygulamalar şeklinde yapılmıştır. Örneklem grubunun gönüllü olarak katılımına dikkat edilmiştir. Örneklem grubu anket sorularını cevaplandırırken anlaşılmayan sorular örneklem grubuna açıklanmıştır. Bu anlamda uygulama esnasında bir problemle karşılaşılmamıştır.

2.8. VERİ ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ

Öğrencilerden anket formları incelenmiş, soruları eksik doldurulan formlar değerlendirmeye katılmamıştır. Anketten elde edilen bilgilerin istatistiksel işlemleri SPSS (Statistical Package For Social Sciences) bilgisayar paket programı ile yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002: 21-30). Bu aşamada, araştırmaya katılan örneklem grubunun demografik özellikleri ile ölçeklerin alt boyutlarının puanları için denek sayısı (N), serbestlik derecesi (sd), ve satır yüzdeleri (%) değerleri saptanmıştır.

Anket değerlendirmede iki değişkene ait cevapların aynı tablo üzerinde gösterilmesi işlemi için parametrik olmayan istatistik işlemleri yapılmıştır. Bunun için iki değişken için Ki-Kare Testi (Chi-Square Test χ^2) uygulanmıştır. Ancak; analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek

sayısının %20'sini aştığı durumlarda anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır. Ayrıca tablolar değerlendirilirken satır (row)'dan yorumlanmıştır (Büyüköztürk, 2002: 139-148).

Elde edilen analiz sonuçları (%5 anlamlılık seviyesi için kritik değer olan) 0,05'ten (<) küçük ise veri anlamlı bulunmuş, 0,05'ten büyük olduğu durumlar da ise değişkenler arasında anlamlı bir farkın olmadığı ifade edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. ÖRNEKLEM GRUBU VE ÖZELLİKLERİ

Araştırmamızın test edeceği hipotezler açısından, örneklem grubunun demografik özellikleri aşağıdaki tablolarda belirtildiği gibi tespit edilmiştir.

3.1.1. Cinsiyet Durumu

Tablo 1 *Örneklemin Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı*

Cinsiyet Grupları	N	%
Kız	262	53,5
Erkek	228	46,5
Toplam	490	100

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan örneklem grubunun 262 (%53,5)'si kız öğrencilerden , 228(%46,5)'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

3.1.2. Yaş Durumu

Tablo 2 *Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı*

Yaş Grupları	N	%
12	126	25,7
13	181	36,9
14	169	34,5
15	13	2,7
16	1	,2
Toplam	490	100

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırma yapılan örneklem grubunun 126 (%25,7) kişinin 12 yaş grubunda, 181 (%36,9) kişinin 13 yaş grubunda, 169 (%34,5) kişinin 14 yaş grubunda ve 13 (%2,7) kişinin de 15 yaş grubunda olduğu görülmektedir.

3.1.3. Sınıf Düzeyi

Tablo 3 Örneklemin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıfı	N	%
6.sınıf	132	26,9
7. Sınıf	186	38
8.Sınıf	172	35,1
Toplam	490	100

Araştırmaya katılan örneklem grubunun sınıf düzeyleri Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre; örneklem grubunun 132 (%26,9)'si 6.sınıf öğrencisi, 186 (%38)'sı 7.sınıf öğrencisi ve 172 (%35,1)'si 8. sınıf öğrencisidir.

3.1.4. Okul Türü

Tablo 4 Örneklemin Okul Türüne Göre Dağılımı

Okul Türü	N	%
Ortaokul	247	50,4
İmam Hatip Ortaokul	243	49,6
Toplam	490	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi örneklem grubunun 247 (%50,4)'si Ortaokul, 243 (%49,6)'ü İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerinden oluşmaktadır.

3.1.5. Okul Adı

Araştırmaya katılan örneklem grubunun okul adları Tablo 5'te gösterilmiştir. Buna göre; Atatürk Ortaokulu 148 (%30,2) öğrenciden, Mimar Sinan Ortaokulu 99 (%20,2) öğrenciden, M.C.Ökten İmam Hatip Ortaokulu 148 (%30,2) öğrenciden ve Bahçecik İmam Hatip Ortaokulu 95 (%19,4) öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo 5 Örneklemin Okul Adına Göre Dağılımı

Okul Adı	N	%
Atatürk Ortaokulu	148	30,2
Mimar Sinan Ortaokulu	99	20,2
M.C.Ökten İmam Hatip Ortaokulu	148	30,2
Bahçecik İmam Hatip Ortaokulu	95	19,4
Toplam	490	100

3.1.6. Kardeş Sayısı

Tablo 6 Örneklemin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Kardeş Sayısı	N	%
Tek	20	4,1
2 Kardeş	138	28,2
3 Kardeş	201	41
4 Kardeş	95	19,4
5 + kardeş	36	7,3
Toplam	490	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi örneklem grubunun 20 (%4,1)'sinin 'tek çocuk' olduğu, 138 (%28,2)'inin '2 kardeş' olduğu, 201 (%41)'inin '3 kardeş' olduğu, 95 (%19,4)'inin '4 kardeş' olduğu ve 36 (%7,3)'sının da '5 ya da daha fazla kardeş' olduğu görülmektedir.

3.1.7. Doğum Sıralaması

Tablo 7'ye göre araştırmaya katılan örneklem grubunun doğum sıralamasında 22 (%4,5)'si 'tek çocuk' olduğu, 174 (%35,5) 'ünün 'küçük çocuk' olduğu, 130 (%26,5)'unun 'ortanca çocuk' olduğu, 163 (%33,3)'ünün 'büyük çocuk' olduğu ve 1 (%0,2)'inin de 'ikiz çocuk' olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 7 Örneklemin Doğum Sıralamasına Göre Dağılımı

Doğum Sırası	N	%
Tek Çocuk	22	4,5
Küçük Çocuk	174	35,5
Ortanca Çocuk	130	26,5
Büyük Çocuk	163	33,3
İkiz Çocuk	1	,2
Toplam	490	100

3.1.8. Anne Mesleği

Tablo 8'de örneklem grubunun anne mesleği ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların anne mesleklerinin 376 (%76,7)'sinin 'ev hanımı' olduğu, 44 (%9)'ünün 'işçi' olduğu, 45(%9,2)'inin 'memur' olduğu, 2 (%0,2)'sinin 'emekli' olduğu, 2 (%0,2)'sinin 'Kur'an Kursu Öğreticisi' olduğu ve 18 (%3,7)'inin de 'diğer mesleklere' sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 8 Örneklemin Anne Mesleğine Göre Dağılımı

Anne Mesleği	N	%
Ev hanımı	376	76,7
İşçi	44	9
Memur	45	9,2
Emekli	2	,4
Kur'an Kursu Öğreticisi	2	,4
Diğer	18	3,7
Toplam	487	99,4

3.1.9. Baba Mesleği

Araştırmaya katılan örneklem grubunun baba meslekleri Tablo 9'da gösterilmiştir. Buna göre örneklem grubunun baba mesleklerinin 102 (%20,8)'sinin 'memur' olduğu, 128 (%26,1)'inin 'işçi' olduğu, 22 (%4,5)'sinin 'emekli' olduğu, 6 (%1,2)'sinin 'din görevlisi' olduğu, 73 (%14,9)'ünün 'esnaf' olduğu, 148 (%30,2)'inin de 'diğer mesleklere' sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 9 Örneklemin Baba Mesleğine Göre Dağılımı

Baba Mesleği	N	%
Memur	102	20,8
İşçi	128	26,1
Emekli	22	4,5
Din görevlisi	6	1,2
Esnaf	73	14,9
Diğer	148	30,2
Toplam	479	97,8

3.1.10. Öznel Gelir Algısı

Tablo 10'da örneklem grubunun öznel gelir algısının dağılımı yer almaktadır. Buna göre araştırmaya katılanların 39 (%8)'unun '0-1000tl' geliri olduğu, 112 (%22,9)'sinin '1000-1500tl' geliri olduğu, 72 (%14,7)'sinin '1500-2000tl' geliri olduğu, 57 (%11,6)'sinin '2000-2500tl' geliri olduğu, 78 (%15,9)'unun '2500-3000tl' geliri olduğu ve 132 (%26,9)'sinin de '3000tl ve üstü' geliri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10 Örneklemin Öznel Gelir Algısına Göre Dağılımı

Gelir Algısı	N	%
0-1000TL	39	8
1000-1500TL	112	22,9
1500-2000TL	72	14,7
2000-2500TL	57	11,6
2500-3000TL	78	15,9
3000TL ve üstü	132	26,9
Toplam	490	100

3.1.11. Anne Eğitim Durumu

Tablo 11 Örneklem Anne Eğitimine Göre Dağılımı

Anne Eğitim	N	%
Okur yazar değil	12	2,4
İlkokul mezunu	189	38,6
Ortaokul mezunu	126	25,7
Lise mezunu	92	18,8
Yüksekokul veya Üniversite mezunu	70	14,3
Toplam	489	99,8

Tablo 11'de görüldüğü gibi örneklem grubunun anne eğitim durumu yer almaktadır. Buna göre örneklem grubunun anne eğitim durumunun 12 (%2,4)'sinin okur yazar olmadığı, 189 (%38,6)'unun ilkokul mezunu olduğu, 126 (%25,7)'sinin ortaokul mezunu olduğu, 92 (%18,8)'sinin lise mezunu olduğu ve 70 (%14,3)'inin de Yüksekokul veya Üniversite mezunu olduğu görülmüştür.

3.1.12. Baba Eğitim Durumu

Araştırmaya katılan örneklem grubunun baba eğitim durumları Tablo 12'de gösterilmiştir. Buna göre örneklem grubunun baba eğitim durumunun 7 (%1,4)'sinin okur yazar olmadığı, 110 (%22,4)'unun ilkokul mezunu olduğu, 127 (%25,9)'sinin ortaokul mezunu olduğu, 125 (%25,5)'sinin lise mezunu olduğu ve 119 (%24,3)'inin de Yüksekokul veya Üniversite mezunu olduğu görülmüştür.

Tablo 12 Örneklem Baba Eğitimine Göre Dağılımı

Baba Eğitim	N	%
Okur yazar değil	7	1,4
İlkokul mezunu	110	22,4
Ortaokul mezunu	127	25,9
Lise mezunu	125	25,5
Yüksekokul veya Üniversite Mezunu	119	24,3
Toplam	488	99,6

3.1.13. Ebeveyn Birliktelik Durumu

Tablo 13'de görüleceği üzere örneklem grubunun ebeveyn birlikteliği incelenmiştir. Buna göre katılımcıların 452 (%92,2)'sinin ebeveyni birlikte yaşamaktayken, 19 (%3,9)'unun ebeveyni boşanmış, 5 (%1)'inin annesi ölmüş, 10 (%2)'unun babası ölmüş, 1 (%0,2)'inin üvey annesinin olduğu ve 3 (%0,6)'ünün de babasının üvey olduğu görülmüştür.

Tablo 13 Örneklemin Ebeveyn Birliktelik Durumuna Göre Dağılımı

Ebeveyn Durumu	N	%
Anne-baba beraber	452	92,2
Anne-baba boşanmış	19	3,9
Anne ölü	5	1
Baba ölü	10	2
Anne üvey	1	,2
Baba üvey	3	,6
Toplam	490	100

3.1.14. Yaşadığı Kişi Durumu

Tablo 14'te örneklem grubunun kiminle yaşadığı durumu incelenmiştir. Buna göre katılımcılardan 454 (%92,7)'ünün anne-babasıyla beraber yaşadığı, 23 (%4,7)'ünün sadece annesiyle yaşadığını, 7 (%1,4)'sinin sadece babasıyla yaşadığını, 2 (%0,4)'sinin büyükanne-büyükbabasıyla yaşadığını ve 4 (%0,8)'ünün de diğer yer ya da kişilerle yaşadığı görülmektedir.

Tablo 14 Örneklemin Yaşadığı Kişiye Göre Dağılımı

Yaşadığı Kişi	N	%
Anne-baba	454	92,7
Anne	23	4,7
Baba	7	1,4
Büyükanne-Büyükbaba	2	,4
Diğer	4	,8
Toplam	490	100

3.1.15. Öznel Dindarlık Algısı

Tablo 15'te örneklem grubunun öznel dindarlık algısı yer almaktadır. Araştırmaya katılan örneklem grubuna yöneltilen; "Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?" sorusuna 152 (%31)'si 'çok dindar', 233 (%47,6)'ü 'dindar', 103 (%21,4) 'biraz dindar' cevabını vermiştir.

Tablo 15 Örneklem Öznel Dindarlık Algısı

Dindarlık Algısı	N	%
Çok dindar	152	31
Dindar	233	47,6
Biraz dindar	105	21,4
Toplam	490	100

3.2. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER VE DİNDARLIK DURUMU İLE İLGİLİ BULGULAR

3.2.1. Cinsiyet ile Dindarlık İlişkisi

Tablo 16 Cinsiyet ile Dindarlık Durumu

Cinsiyet		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Kız	N	73	135	54	262
	%	27,9	51,5	20,6	100
Erkek	N	79	98	51	228
	%	34,6	43	22,4	100
Toplam	N	152	233	105	490
	%	31	47,6	21,4	100

$$\chi^2 : 3,857 \text{ sd: } 2 \text{ p: } ,145$$

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%25) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır. Tablo 16'ya bakıldığında cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:2, n:490)=3,857 $p > ,05$]. Bu durumda "Ortaokul öğrencilerinde cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi desteklenmemiştir.

Cinsiyet ile dindarlık ilişkisi aslında henüz çözümlenememiş süre giden bir tartışmayı bünyesinde barındırmaktadır. Hem akademik çevrelerde hem de gündelik hayatın dili içinde, "kadınlar daha dindar" yahut "erkeklerin dindarlığı, kadınların maneviyatı daha yüksek" şeklinde dile getirilen söylemlere sıklıkla rastlanmaktadır. Zira bu tür söylemlerin bir kısmı bilimsel nitelikli araştırmalara, bir kısmı ise ya sistemsiz gözlemlere ya da tarihsel süreçten bugüne taşınan peşin hükümlü kabullere dayanmaktadır (Yapıcı, 2012:2).

Dindarlığın farklı kuramsal temellere göre tanımlanması, belirli türlere, tiplere ayrılması, ölçülmesi, sosyoekonomik, ve sosyokültürel gibi etkenler ister

istememez dindarlıkla ilgili çalışmaların sonuçlarını etkilemektedir. Bu nedenle literatürde dindarlığın yönü, yoğunluğu ve ilişkili olduğu faktörlerin tespiti konusunda birbiriyle uyuşmayan, az ya da çok birbirini dışlayan sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda; “Kadınlar mı daha dindardır, yoksa erkekler mi?” sorusuna verilen cevapların dindarlığın tanımına, çeşitlerine, ölçme araçlarına ve örneklemin kendine özgü özelliklerine göre farklılık arz ettiği söylenebilir (Cirhinlioğlu, 2010:79-80; Yapıcı, 2012:2).

Ülkemizde yapılan araştırmalarda, kadınlarla erkekler arasında dindarlık açısından farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Öztürk'ün (2014:35), ilköğretim öğrencileri (4-8.Sınıf) arasında yaptığı araştırmasında, kız ve erkek öğrencilerin dindarlıklarını inanç, ibadet, ahlak boyutlarıyla ele almış; inanç ve ahlak değerlendirmesinde kızlar erkeklere göre yüksek puan almış, ibadet değerlendirmesinde ise erkekler kızlara göre daha yüksek puan almıştır. Ancak bu puanlar anlamlı bir farklılık gösterecek düzeyde olmadığı belirtilmektedir. Pehlivan (2002:58), ortaöğretim öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada da cinsiyetin dini tutum ve davranışların yapılmasında anlamlı bir farkın oluşmadığını belirtmektedir. Çapar'ın (2008:79), 15-18 yaşlar arasındaki öğrenciler üzerine yaptığı araştırmada, kız ve erkek öğrencilerin dindarlık puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığını belirtmektedir. Atalay'ın (2005:161), İlköğretim öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada cinsiyet bağımsız değişkenine göre inanç boyutuna ilişkin erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek skorlar elde ettikleri belirtilmiştir.

Gürsu'nun (2011:170), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, yapılan t testi sonucuna göre, kızlarda dindarlık puanı $x=57,79$, erkeklerde ise $x=57,08$ olarak gerçekleşmiş ($p<.01$) ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre biraz daha dindar oldukları belirtilmiştir. Dinç'in (2007:85), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, dini tutum anlamında kızların erkeklere göre daha yüksek puan almış olup dini yönelim anlamında kızlarla erkekler arasında anlamlı bir farkın oluşmadığı belirtilmektedir.

Yapıcı'nın (2012:8-9), üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada kız öğrencilerin “öznel dindarlık algısı” bakımından erkek öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksek puan aldığı belirtilmektedir. Ayten'in

(2004:84), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da deneklerin toplam dindarlık ve dindarlığın alt boyutlarından aldıkları sonuçlar karşılaştırıldığında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek ortalamalara sahip oldukları belirtilmektedir. Ancak t-testi sonuçlarına göre cinsiyet ile dindarlık arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı vurgulanmıştır. Kımtır'ın (2008:191), üniversite öğrencilerinin öznel dindarlık algısı üzerine yaptığı araştırmasından elde ettiği sonuçlarla; dini hayatın inanç boyutunda kız öğrencilerin ortalaması 3,65; erkeklerin ise 3,58'dir. Bu rakamlar erkeklere nispetle kız öğrencilerin dini inanç ve doktrinlere daha yüksek derecede bağlılık gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Ancak t-testi analizine göre her iki cinsiyet arasındaki bu farklılık anlamlılık derecesine ulaşmamaktadır ($p>0,05$). Bu bulgulara göre örnekleme oluşturan kız ve erkek öğrencilerin arasında dini inanç ve düşünce bakımından farklılıktan daha çok benzerlik olduğunu belirtmektedir. Albayrak'ın (2013) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da kadınların erkeklerden daha dindar olduğu belirtilmektedir.

Koç'un (2010:226-227), yetişkinler üzerinde yapmış olduğu çalışmada; cinsiyet değişkeni bağlamında öncelikle iç güdümlü dindarlık modelinden alınan puanların ortalamalarına bakarak, erkeklerin aldıkları puanların ortalaması ($x=35.75$), kadınların aldıkları puanların ortalamasından ($x = 34.51$) daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Cinsiyet değişkeni kapsamında bu kez dış güdümlü dindarlık modellerinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında ise, örneklem grubunda yer alan katılımcıların cinsiyetlerine göre dış güdümlü dindarlık modelleri arasında önemli düzeyde anlamlı bir farklılık olmadığı ($p >.05$) vurgulanmıştır.

Uysal (2006:80), tarafından gerçekleştirilen çalışmada, kadın ve erkek dindarlıkları arasında inançlar bakımından anlamlı farklılıkların oluşmadığı ancak; dindarlığın ibadet, bilgi ve tecrübe boyutuna ilişkin tutum ve davranışlar bakımından iki grup arasında anlamlı farklılıkların olduğu gözlenmiştir; kadın dinî tutum ve davranışlarının erkeklere göre daha alt düzeyde olduğu belirtilmektedir. Mehmedoğlu'nun (1999:133), yapmış olduğu çalışmada erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğu belirtilmiştir. Söz konusu çalışmadaki dindarlık derecelerine göre kadın ve erkek gruplarının dağılımına bakıldığında; dine ilgisiz, dindar

olmayan ve biraz dindar kategorilerinde kadınlar lehine, buna karşılık dindar ve çok dindar kategorilerinde de erkekler lehine bir durum olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Kağıtçıbaşı'nın (1972: 128-129). araştırmasında kadınların erkeklere göre daha fazla dindar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Kayıklı (2003:130), araştırmasında, dindarlık bakımından kadınlarla erkekler arasında anlamlı bir farkın olmadığını belirtmektedir. Taş (2004:64-65), da yapmış olduğu araştırmada kadın ile erkeğin fizyolojik yapısındaki farklılıklar onların dini tutum ve davranışlarının oluşmasında etken bir rol oynadığını vurgulayarak kadın ve erkeklerin, dindarlığın inanç boyutunun yanında ibadet ve sosyal hayat boyutuna yönelik tutum düzeyleri arasında da herhangi bir farkın olmadığını belirtmektedir. Tokat'ın (2012:92), yapmış olduğu çalışmada; örneklem grubunda bulunan kızların dindarlık düzeyi 65,928, erkeklerin dindarlık düzeyi 64,659'dur. Ancak bu ilişkinin anlam düzeyi 0,079 olup $P < 0,05$ düzeyinde anlamlılık seviyesine ulaşmadığından cinsiyetler arasında bir farklılaşmanın olmadığını belirtilmektedir. Kızılgöçer (2011:170), genç, yetişkin ve yaşlılar üzerinde yapmış olduğu çalışmasında cinsiyet ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığını belirtmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye de yapmış olduğu çalışmada bu durumu destekler niteliktedir: örneklem grubuna yöneltilen soruda kendini 'oldukça dindarım' olarak niteleyen erkek oranı %18,1 iken kadınların oranı %20,6'dır. 'Dindarım' olarak cevaplayan erkek oranı %67,3, kadınların oranı %68,8'dir. 'Ne dindarım ne değilim' olarak cevaplayan erkeklerin oranı %11,8, kadınların oranı %8,5'tir. 'Dindar değilim' olarak cevaplayan erkeklerin oranı %1,2, kadınların oranı %0,9'dur. 'Hiç dindar değilim' diyen erkeklerin oranı %0,4 iken kadınların oranı %0,2'dir. Bu durumda dindarlık bakımından kadınla erkek arasında anlamlı bir farkın oluşmadığı görülmektedir (2014:242).

Ancak Batıda yapılan araştırmalarda cinsiyetin dindarlık üzerinde etkiye sahip olduğu görülmekte olup kadınların erkeklerden daha dindar olduğu ve bu durumun bütün yaş gruplarında da değişmediği görülmektedir (Mehmedoğlu, 2008:160-161).

Batıda dindarlık ve dinî tutum düzeylerinin genel olarak her alanda kadınların erkeklerden daha yüksek düzeyde puan aldığı ve bu durumun sebepleri

arasında da kadınlar, dinî organizasyonlara daha sık katılmakta, daha çok ibadet etmekte, İncil'den pasajlar okumakta, dua etmekte, dinsizliğe daha az eğilim göstermekte, inançlarında ise daha samimi olduğu gösterilmektedir. Ancak bu tür tespitleri evrensel olarak genelleştirmemek gerekir. Zira büyük ölçekli bazı çalışmalarda gerek kişisel dindarlık gerekse dinî etkinliklere katılma hususunda kadın ve erkek arasında belirgin bir farklılık tespit edilemediği belirtilmektedir (Cirhinlioğlu, 2010:79; Hökelekli, 2012:93-94; Yapıcı, 2012:8-9).

İlköğretim öğrencileri, yaşları itibarıyla ergenliğe geçiş aralığı 12-14 yaş aralığında yoğunlaştıkları düşünülürse zihinsel gelişim bakımından dini uyanış ve şüphenin en yoğun yaşandığı dönemde oldukları söylenebilir. Cinsiyetler arasında inanç boyutunda gözlenen bazı farklılıklar kız ve erkek öğrencilerin ergenliğe geçiş yaşlarının ve yaşadıkları değişimin farklı olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Kızların ergenlik döneminde yaşadıkları fiziksel değişimin erkeklere göre daha önce ve belirgin olması onların zihinsel anlamda yaşadıkları bunalım inanca yönelik tutumlarını da etkilemektedir (Atalay:2005:161).

Sonuç olarak bakıldığında; gerek ülkemizde gerekse Batıda yapılan çalışmalarda cinsiyetin dindarlık üzerinde çok büyük farklılıklara sebep olmadığı ancak dindarlığın alt boyutlarına (inanç, ibadet, duygusal, bilgi ve etki) doğru yapılan araştırmalarda kadın ile erkek arasında bazı farklılıkların olabileceği anlaşılmaktadır.

3.2.2. Cinsiyet ile Namaz Kılma İlişkisi

Tablo 17 Cinsiyet ile Namaz Kılma Durumu

Cinsiyet	Senin Namaz Kılma Durumun Aşağıdakilerden Hangisine Uymaktadır?					Toplam	
	1	2	3	4	5		
Kız	N	37	117	2	65	41	262
	%	14,1	44,7	0,8	24,8	15,6	100
Erkek	N	42	101	52	26	7	228
	%	18,4	44,3	22,8	11,4	3,1	100
Toplam	N	79	218	54	91	48	490
	%	16,1	44,5	11	18,6	9,8	100

$$\chi^2 86,643 \text{ sd:4 } p: ,000$$

1. Beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım.
2. Beş vakit namazımı ara sıra kılarım.
3. Sadece cuma ve bayram namazlarını kılarım.
4. Sadece mübarek gecelerde namaz kılarım.
5. Hiç namaz kılmadım.

Tablo 17'ye bakıldığında cinsiyet ile çocukların namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:490)=86,643 $p<,05$].

Cinsiyete göre namaz kılma durumunu Tablo 17'ye göre incelendiğinde; 'beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım' diyen erkek öğrencilerin oranı 42 (%18,4), kız öğrencilerin oranı ise 37 (%14,1)'dir. 'Beş vakit namazımı ara sıra kılarım' diyen erkek öğrencilerin oranı 101 (%44,3), kız öğrencilerin oranı 117 (%44,7)'dir. 'Sadece cuma ve bayram namazlarını kılarım' diyen erkek öğrencilerin oranı 52 (%22,8), kız öğrencilerin oranı 2 (%0,8)'dir. Bu duruma bölgemizde cuma ve bayram namazlarını sadece erkeklerin kılma kültürü etkili olduğu söylenebilir. 'Sadece mübarek gecelerde namaz kılarım' diyen erkek öğrencilerin oranı 26 (%11,4), kız öğrencilerin oranı 65(%24,8)'tir. 'Hiç namaz kılmadım' diyen erkek öğrencilerin oranı 7 (%3,1), kız öğrencilerin oranı ise 41 (%15,6)'dir.

Çelenk'in (2004: 89-90), ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada; sürekli namaz kılma oranının kız ve erkek çocuklarda aynı iken 9 (%3,8), ara sıra namaz kılarım diyen erkek öğrencilerin oranı 34 (%14,3), kız öğrencilerden 30 (%12,6) daha yüksektir. Mübarek gün ve gecelerde namaz kılma oranı kız öğrencilerde daha yüksek iken, hiç namaz kılmadım diyen kızların oranının 30 (%12,6) erkeklere 5 (%2,1) göre daha yüksek çıktığı görülmüştür.

Koç'un (2002: 97), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada cinsiyet değişkeni ile namaz ibadeti arasında; her gün beş vakit namazını kılan kız ergenlerin oranı %33,5, erkek ergenlerin oranı ise %23,5'tur. Beş vakit namazlarını ara sıra kılan kız ergenlerin oranı %16,5, erkek ergenlerin oranı %33'tur.

Yapıcı (2012: 17) da yapmış olduğu çalışmada, 'düzenli' olarak ibadetleri yerine getirme anlamında, kadınlar erkeklere nispetle % 3.47 oranında farz namazları daha fazla kılmakta olduğu belirtilmektedir.

Yıldırım'ın (2004: 95), Trabzon'da yapmış olduğu çalışmada da bayanların %47,6'si 'beş vakit namazını sürekli olarak kılmakta' iken erkeklerin ise %39,2'si namazlarını sürekli olarak kılmaktadır. 'Günlük namazlarını ara sıra kılan bayanların oranı %12, erkeklerin oranı ise %16,5'tur. 'Sadece ramazanda namaz kılanların' oranı bayanlarda %9,3 iken erkeklerde bu oran %8'dir. 'Hiç namaz kılmadığını' söyleyen bayanların oranı %10,2 iken bu oran erkeklerde %4,7'dir. Sonuç olarak Trabzon ilinde bayanların beş vakit namazlarını erkeklere göre daha düzenli olduğu belirtilmektedir. Bakırcı'nın (2010: 194), Giresun ilinde yapmış olduğu çalışmada da bu durumu destekler niteliktedir. Beş vakit namazını 'sürekli olarak kılan' bayanların oranı %48,3'iken erkeklerde bu oran %38,7'dir. Beş vakit namazını 'ara sıra kılanların' oranı bayanlarda %44,3, erkeklerde %44'tür. beş vakit namazını 'hiç bir zaman kılmayan' bayanların oranı %7,4, erkeklerde ise %17,3'tür. Akdoğan'ın (1999: 119), Rize il merkezinde yapmış olduğu çalışmada kadınların %41,7'si günde beş vakit namazını kılarken bu oran erkeklerde %46,3'tür. Kadınların %41,7'si, erkeklerin %40,1'i 'ara sıra' namazlarını kılmaktadır. Ramazanda namaz kıldığını söyleyen kadınların oranı %7,2 iken bu oran erkeklerde %5,3 tür. Hiç namaz kılmayan erkek ve kadınların oranı ise %5'tir.

Diyanet İşleri Başkanlığının yapmış olduğu çalışmada da cinsiyet ile namaz kılma durumu arasında anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir. Çalışmada cinsiyete göre kişilerin vakit namazlarını kılma durumu değerlendirildiğinde; kadınların %49,8'i vakit namazlarını her zaman kılarken erkeklerin %34,8'i vakit namazlarını her zaman kılmaktadır. Kadınlarda vakit namazlarını ara sıra kılanların oranı %15,5 iken bu oran erkeklerde %20,7'dir. Kadınlarda vakit namazlarını hiç bir zaman kılmayanların oranı %13,6 iken erkeklerde %20,4'tür (2014: 45).

Buradan da anlaşılacağı üzere cinsiyet ile namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve genel olarak kadınların erkeklere göre namazlarını sürekli olarak kıldıkları anlaşılmaktadır.

3.2.3. Cinsiyet ile Oruç Tutma İlişkisi

Tablo 18 Cinsiyet ile Oruç Tutma Durumu

Cinsiyet		Senin oruç tutma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım	Ramazan orucunu tutarım	Ramazanda bazen oruç tutarım bazen tutmam	Hiç oruç tutmadım	
Kız	N	77	127	49	9	262
	%	29,4	48,5	18,7	3,4	100
Erkek	N	41	118	63	6	228
	%	18	51,8	27,6	2,6	100
Toplam	N	118	245	112	15	490
	%	24,1	50	22,9	3,1	100

$$\chi^2: 11,359 \text{ sd:}3 \text{ p: } ,010$$

Tablo 18'e bakıldığında cinsiyet ile çocukların oruç tutma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:3, n:490)=11,359 $p < ,05$].

Cinsiyete göre oruç tutma durumunu Tablo 18'e göre incelediğimizde; 'Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım' diye cevap veren kız öğrencilerin oranı 77 (%29,4), erkek öğrencilerin oranı 41 (%18)'dir. 'Ramazanda oruç tutarım' diye cevap veren kız öğrencilerin oranı 127 (%48,5), erkek öğrencilerin oranı 118 (51,8)'dir. 'Ramazanda bazen oruç tutarım bazen oruç tutmam' şeklinde cevap verenlerin oranı kız öğrencilerde 49 (%18,7) iken erkek öğrencilerde 63 (27,6)'tür. Örneklem grubunda 'hiç oruç tutmadım' şeklinde cevap veren kız öğrencilerin oranı 9 (%3,4), erkek öğrencilerin oranı ise 6 (%2,6)'dır.

Koç'un (2004: 162-163), ergenler üzerinde yapmış olduğu saha araştırmasında ise elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, ergenlik döneminde her iki cinsiyet düzeyinde düzenli ve devamlı olarak daha çok yapılan ibadet türünün oruç tutma olduğu gözlenmiştir. Kız ergenlerle erkek ergenler arasındaki farklılık karşılaştırıldığında ise, erkek ergenlerin %52, kızların ise %35,5 daha düzenli ve devamlı oruç tuttıkları belirtilmektedir.

Akdoğan'ın (1999: 125), Rize il merkezinde yapmış olduğu çalışmada kadınların %93,3'ü, erkeklerin %98,1'i her yıl ramazan orucunu tuttuğunu belirtmiştir. Bazı yıllar tuttuğunu söyleyen kadınların oranı %1,7 iken erkeklerde bu oran %0,3'tür. Hiç oruç tutmadığını söyleyen erkek bulunmazken bu oran kadınlarda oranı %0,7'dir.

Diyanet İşleri Başkanlığının yapmış olduğu çalışma da bu durumu destekler niteliktedir. Çalışmada cinsiyete göre kişilerin oruç ibadetini yerine getirme durumu değerlendirildiğinde; 'sağlığım elverdiği sürece ramazan ayında oruç tutarım' diyen kadınların oranı %86 iken erkeklerin oranı %80,7'dir (2014: 73).

Bu sonuçlar açısından bakıldığında örneklem grubunun cinsiyetleri ile oruç tutma durumu arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha düzenli olarak oruç ibadetini yerine getirmektedir.

3.2.4. Cinsiyet ile Dûa Etme İlişkisi

Tablo 19 Cinsiyet ile Dûa Etme Durumu

Cinsiyet		Senin dúa ile ilgili tutum ve davranışların aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		Her zaman dua ederim	Bir ihtiyacım ve sıkıntım olduğunda dua ederim	Sadece mübarek gecelerde dua ederim	Ara sıra dua ederim	
Kız	N	189	49	4	20	262
	%	72,1	18,7	1,5	7,6	100
Erkek	N	119	70	13	26	228
	%	52,2	30,7	5,7	11,4	100
Toplam	N	308	119	17	46	490
	%	62,9	24,3	3,5	9,4	100

$$\chi^2 : 22,913 \text{ sd:}3 \text{ p: } ,000$$

Tablo 19'a bakıldığında cinsiyet ile dúa etme durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:3, n:490)=22,913 $p<,05$].

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%33) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Bu analiz sonuçlarına göre örneklem grubuna yöneltilen soruya; 'her zaman dua ederim' cevap veren kız öğrencilerin oranı 189 (%72,1), erkek öğrencilerin oranı 119 (%52,2)'dur. 'Bir ihtiyacım ve sıkıntım olduğunda dua ederim' cevap veren kız öğrencilerin oranı 49 (%18,7), erkek öğrencilerin oranı 70 (%30,7)'tir. 'Sadece mübarek gecelerde dúa ederim' cevap veren kız öğrencilerin oranı 4 (%1,5), erkek öğrencilerin oranı 13 (%5,7)'tür. 'Ara sıra dúa ederim' diyen kız öğrencilerin oranı 20 (%7,6) iken erkek öğrencilerin oranı ise 26 (%11,4)'dir.

Çelenk'in (2004:90-91), yaptığı çalışmada; örneklem grubuna yöneltmiş olduğu "Uyumadan önce dúa eder misin?" 'her zaman' cevabını veren kız öğrencilerin oranı 78 (%32,2) iken erkek öğrencilerin oranı 55 (%22,7)'tir. 'Çoğu zaman' cevabını veren kız öğrencilerin oranı 23 (%9,5), erkek öğrencilerin oranı 29 (%12)'dur. 'Ara sıra' dúa ederim cevabını veren kız öğrencilerin oranı 14 (%5,8), erkek öğrencilerin oranı 24 (%9,9)'tür. 'Nadiren' cevabını veren kız öğrencilerin oranı 7 (%2,9), erkek öğrencilerin oranı 6 (%2,5)'dir. 'Hiç' cevabını veren kız öğrencilerin oranı 1 (%0,4) iken erkek öğrencilerin oranı ise 5 (%2,1)'tir.

Koç'un (2004:163), ergenler üzerinde yapmış olduğu saha çalışmasında, cinsiyet değişkeni ile dua etme ve ibadet yapma yönelimlerinin karşılaştırılması arasında anlamlı bir farkın olduğunu belirtmiştir. Buna göre, genel olarak erkek ve kız ergenlerin birbirine paralel bir eğri çizdikleri saptanmıştır. Dua ve ibadet etmenin derecelendirilmesinde ergenlerin en fazla "çok dua, az ibadet" yaptıkları belirlenmiştir. Söz konusu derecelendirmenin cinsiyet düzeyindeki karşılaştırılmasında ise kız ergenlerin %58, erkek ergenlerin %46,5 olduğu belirtilmektedir.

Seyhan'ın (2013) Üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada cinsiyet ile dua tutumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve kız öğrencilerin dua tutumu erkek öğrencilerin dua tutumundan daha yüksek

çıkıştır. Albayrak da (2013: 110), yapmış olduğu çalışmada kadınların dua etme düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir. İşlek'in (2016:124), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da kız öğrencilerin dua tutumları erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkıştır.

Temiz'in (2014: 105), yetişkinler üzerinde yapmış olduğu çalışmada genel olarak bayanların erkeklere göre dua tutumlarının daha yüksek olduğunu tespit etmekle birlikte cinsiyetler arası farkın anlamlı düzeye tek boyutta ulaştığını saptamıştır. Yoğurtçu'nun (2009: 79) da yetişkinler üzerinde yapmış olduğu araştırmada dua tutumunun cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı ve kadınların dua etme düzeylerinin erkelere göre daha yüksek çıktığı sonucuna varılmıştır.

Yıldırım'ın (2004: 111-112), Trabzon ili için yapmış olduğu çalışmada ankete katılan bayanların %65,9'u 'sık sık' dua ettiklerini, %21,7'si 'sıkıntılı zamanlarında' dua ettiklerini, %11,9'u 'özel durumlarda' dua ettiklerini ve %0,4'ü ise 'hiç dua etmediklerini belirtmektedir. Buna karşılık ankete katılan erkeklerin %66,3'ü 'sık sık' dua ettiklerini, %14,9'u 'sıkıntılı zamanlarında' dua ettiklerini, %17,5'u 'özel durumlarda' dua ettiklerini ve %1,4'ü ise 'hiç dua etmediklerini belirtmektedir. Bu durumda Trabzon ilinde dua etme konusunda cinsiyetler arasında anlamlı bir farkın olmadığı anlaşılmaktadır.

Bakırcı'nın (2010: 192), Giresun ili için yapmış olduğu çalışmada; deneklere sorulan 'dua eder misiniz?' sorusuna: 'Her zaman' şeklinde cevap veren erkeklerin oranı %49,6, kadınların oranı %60,7'dir. 'Ara sıra' şeklinde cevap veren erkeklerin oranı %48,5, kadınların oranı %39,3'tür. Kadınlarda 'hiç bir zaman' dua etmediğini söyleyen kişi olmazken bu durum erkeklerde %1,9 olarak belirtilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının yapmış olduğu çalışmada; 'belli bir sebep olmaksızın her zaman dua ettiğini' söyleyen kadınların oranı %94,6, erkeklerin oranı %90'tür. 'Maddi ve manevi bir sıkıntıya düştüğünde' dua ettiğini söyleyen kadınların oranı %48,4, erkeklerin oranı %45,7'dir. 'Hiçbir zaman' dua etmediğini söyleyen kadınların oranı %0,1, erkeklerin oranı ise %0,3'tür (2014: 100).

Genel olarak analiz sonuçlarına bakıldığında kız öğrencilerin dúa etme durumları erkek öğrencilere göre daha yüksek çıksa da bu durum yetişkinlerde erkeklerin skorlarının daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.2.5. Cinsiyet ile Kur'an-ı Kerim Okuma İlişkisi

Tablo 20 Cinsiyet ile Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu

Cinsiyet		Senin Kur'an-ı Kerim okuma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?					Toplam
		Her gün	Haftada	Ayda	Ramazanda	Hiç	
Kız	N	30	130	56	31	15	262
	%	11,5	49,6	21,4	11,8	5,7	100
Erkek	N	24	120	41	15	28	228
	%	10,5	52,6	18	6,6	12,3	100
Toplam	N	54	250	97	46	43	490
	%	11	51	19,8	9,4	8,8	100

$$x^2 : 10,573 \text{ sd:}4 \text{ p: } ,032$$

Tablo 20'ye bakıldığında cinsiyet ile Kur'an-ı Kerim okuma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [x^2 (sd:4, n:490)=10,573 $p < ,05$].

Tablo 20'deki analiz sonuçları incelendiğinde örneklem grubundaki öğrencilere yöneltilen soruya 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen kız öğrencilerin oranı 30 (%11,5), erkek öğrencilerin oranı ise 24 (%10,5)'tir. Öğrencilerden 'haftalık' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen kız öğrencilerin oranı 130 (%49,6), erkek öğrencilerin oranı ise 120 (%52,6)'dir. 'Aylık' Kur'an-ı Kerim okuyan kız öğrencilerin oranı 56 (%21,4), erkeklerin oranı 41 (%18)'dir. Sadece 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen kız öğrencilerin oranı 31 (%11,8), erkek öğrencilerin oranı 15 (%6,6)'tir. 'Hiç' Kur'an-ı Kerim okumadığını söyleyen kız öğrencilerin oranı 15 (%5,7) iken erkek öğrencilerin oranı 28 (%12,3)'dir. Burada 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumadığını söyleyenler arasında Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilmeyenlerin de olabileceğini düşünmek gerekir. Çünkü örneklem grubunu 243 (%49,6)'ü İmam Hatip Ortaokulu, 247 (%50,4)'si Ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır.

Kılıç'ın (2010: 64,66,67), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, cinsiyete göre Kur'an-ı Kerim'i 'haftada bir okurum' diyen erkek öğrencilerin

oranı % 23,2, kız öğrencilerin oranı ise %9,9'dur. Kur'an-ı Kerim'i 'üzüntülü ve sıkıntılı anlarda okuduğunu' söyleyen kız öğrencilerin oranı % 52,6, erkek öğrencilerde bu oran % 34,3'tür. Öğrencilerden Kur'an-ı Kerim'i 'başarılı anlarda Allah'a şükretmek için' okuduğunu söyleyen erkeklerin oranı % 22,4, kızların % 30,1'dir.

Diyanet İşleri Başkanlığının yapmış olduğu çalışmada; örneklem grubunda; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen kadınların oranı %23,8, erkek öğrencilerin oranı ise %16,2'dir. Kur'an-ı Kerim'i 'haftada bir' okuyan kadınların oranı % 24,4, erkeklerin oranı ise %20'dir. Kur'an-ı Kerim'i 'ayda bir' okuyan kadınların oranı %14,2, erkeklerin oranı ise %19,5'tur. Kur'an-ı Kerim'i 'hiçbir zaman' okumayan kadınların oranı %0,9 iken bu oran erkeklerde %3'tür (2014: 90).

Genel olarak analiz sonuçlarına bakıldığında kız öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma durumları erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkmaktadır.

3.2.6. Cinsiyet ile Sadaka Verme İlişkisi

Tablo 21 Cinsiyet ile Sadaka Verme Durumu

Cinsiyet		Senin sadaka verme durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		Sürekli sadaka veririm	Ara sıra sadaka veririm	Bazen sadaka veririm	Sadaka vermem	
Kız	N	39	104	70	49	262
	%	14,9	39,7	26,7	18,7	100
Erkek	N	31	98	51	48	228
	%	13,6	43	22,4	21,1	100
Toplam	N	70	202	121	97	490
	%	14,3	41,2	24,7	19,8	100

$$x^2 : 1,735 \text{ sd: } 3 \text{ p: } ,629$$

Tablo 21'e bakıldığında cinsiyet ile sadaka verme arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır [x^2 (sd:3, n:490)=1,735 $p > ,05$].

3.2.7. Cinsiyet ile Yalan Söyleme/me İlişkisi

Tablo 22 Cinsiyet ile Yalan Söyleme/me Durumu

Cinsiyet		Hiç yalan söylediğin oldu mu?					Toplam
		Her zaman	Çoğu zaman	Ara sıra	Nadir en	Hiç	
Kız	N	3	26	130	84	19	262
	%	1,1	9,9	49,6	32,1	7,3	100
Erkek	N	9	25	106	75	13	228
	%	3,9	11	46,5	32,9	5,7	100
Toplam	N	12	51	236	159	32	490
	%	2,4	10,4	48,2	32,4	6,5	100

$$x^2 : 4,758 \text{ sd: } 4 \text{ p: } ,313$$

Tablo 22'e bakıldığında cinsiyet ile yalan söyleme arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır [x^2 (sd:4, n:490)=4,758 $p > ,05$].

3.2. Cinsiyet ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme İlişkisi

Tablo 23 Cinsiyet ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme Durumu

Cinsiyet		İbadetleri yapma konusunda en çok kimden/nerden etkilenirsin?					Toplam
		Anne-baba	Televizyon	Öğretmen	Arkadaş	İmam	
Kız	N	213	3	28	8	10	262
	%	81,3	1,1	10,7	3,1	3,8	100
Erkek	N	163	2	20	10	33	228
	%	71,5	,9	8,8	4,4	14,5	100
Toplam	N	376	5	48	18	43	490
	%	76,7	1	9,8	3,7	8,8	100

$$x^2 : 18,436 \text{ sd: } 4 \text{ p: } ,001$$

Tablo 23'e bakıldığında cinsiyet ile ibadetleri yapma konusunda etkilenme durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir [x^2 (sd:4, n:490)=18,436 $p < ,05$].

İbadetleri yapma konusunda 'anne-babasından' etkilenen kız öğrenci oranı 213 (%81,3), erkek oranı ise 163 (%71,5), 'televizyon'dan etkilenen kız öğrenci oranı 3 (%1,1), erkek oranı ise 2 (%0,9), 'öğretmen'den etkilenen kız öğrenci oranı

28 (%10,7), erkek öğrenci oranı 20 (%8,8), 'arkadaş'larından etkilenen kız öğrenci oranı 8 (%3,1), erkek öğrenci oranı 10 (%4,4) ve öğrencilerden ibadetler konusunda 'imam'lardan etkilenen kız öğrenci oranı 10 (%3,8), erkek öğrenci oranı ise 33 (%14,5)'tür.

Çocukların ibadetleri yapma konusunda ebeveynlerinden etkilenmeleri onların bu yaş (12-14) aralığında görerek ve model alarak öğrenmenin etkili olduğunun bir göstergesidir. Diğer değişkenlere de bakıldığında az da olsa bir etkilenmenin olduğu görülmektedir. Burada ailenin her konuda olduğu gibi ibadetler konusunda da ne kadar önemli olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

3.2.9. Cinsiyet ile İslam Dinin Yasakladığı Davranışlar Arasındaki İlişki

Tablo 24 Cinsiyet ile Yasaklı Davranış Durumu

Cinsiyet	İslam Dininin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınır mısınız?					Toplam	
	Her zaman	Çoğu zaman	Ara sıra	Nadiren	Hiç		
Kız	N	84	145	21	4	8	262
	%	32,1	55,3	8	1,5	3,1	100
Erkek	N	98	103	13	11	3	228
	%	43	45,2	5,7	4,8	1,3	100
Toplam	N	182	248	34	15	11	490
	%	37,1	50,6	6,9	3,1	2,2	100

$$\chi^2 : 13,317 \text{ sd: } 4 \text{ p: } 0,010$$

Tablo 24'e bakıldığında cinsiyet ile öğrencilerin İslam Din'inin yasakladığı davranışlar arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:490)=13,317 $p < ,05$].

Cinsiyete göre İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan sakınma durumunu Tablo 24'e göre incelediğimizde İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan ; 'Her zaman' sakınırım diye cevap veren kız öğrencilerin oranı 84 (%32,1), erkek öğrencilerin oranı 98 (%43)'dir. 'Çoğu zaman' sakınırım diye cevap veren kız öğrencilerin oranı 145 (%55,3), erkek öğrencilerin oranı 103 (45,2)'tür. 'Ara sıra' sakınırım diye cevap verenlerin oranı kız öğrencilerde 21 (%8) iken erkek öğrencilerde 13 (5,7)'tür. Örneklem grubunda 'Nadiren' sakınırım

diye cevap veren kız öğrencilerin oranı 4 (%1,5), erkek öğrencilerin oranı 11 (%4,8)'dir. 'Hiç' sakınmam diye cevap veren kız öğrencilerin oranı 8 (%3,1) iken erkek öğrencilerin oranı ise 3 (%1,3)'tür. Genel olarak analiz sonuçlarına bakıldığında erkek öğrencilerin İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan sakınma durumu kız öğrencilere göre daha yüksek çıkmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının yapmış olduğu çalışmada; örneklem grubunda; 'her zaman' hayatını dinin emirlerine şekillendirdiğini söyleyen kadınların oranı %68, erkeklerin oranı ise %61,8'dir. 'Ara sıra' söyleyen kadınların oranı % 25,9, erkeklerin oranı %30,8'dir. Hayatını 'hiçbir zaman' dinin emirlerine göre şekillendirmeyen kadınların oranı %3,9 iken bu oran erkeklerde %5,4'tür (2014: 180).

3.2.10. Sınıf Düzeyi ile Dindarlık İlişkisi

Tablo 25 Sınıf Düzeyi ile Dindarlık Durumu

Sınıf		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
6.Sınıf	N	70	47	15	132
	%	53	35,6	11,4	100
7.Sınıf	N	56	89	41	186
	%	30,2	47,8	22	100
8.Sınıf	N	26	97	49	172
	%	15,1	56,4	28,5	100
Toplam	N	152	233	105	490
	%	31	47,6	21,4	100

$$x^2 : 51,756 \text{ sd: } 4 \text{ p: } 0,000$$

Tablo 25'e bakıldığında sınıf düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [x^2 (sd:4, n:490)=51,756 $p < ,05$].

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısının toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%25) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır.

Bu analiz sonuçlarına göre örneklem grubuna yöneltilen soruya; 'çok dindar' olduğunu söyleyen 6. sınıf öğrencilerinin oranı 70 (%53), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 56 (% 30,2) ve 8. sınıf öğrencilerinin oranı 26 (%15,1)'dir. 'Dindar' olarak cevap veren 6. sınıf öğrencilerinin oranı 47 (%35,6), 7. sınıf öğrencilerin oranı 89 (%47,8), 8.sınıf öğrencilerinin oranı 97 (%56,4)'dir. 'Biraz dindar' olarak cevap 6. sınıf öğrencilerinin oranı 15 (%11,4), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 41 (%22), 8.sınıf öğrencilerinin oranı 49 (%28,5)'dur. Bu durumda sınıf seviyesi arttıkça dindarlık düzeyinin da azaldığı görülmektedir.

İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren yaşlanmaya başlamakta ve ölüme doğru giden hayat yolunu takip eder. Onun bu yolculuğunda acaba, gençlik dönemlerinde mi, yetişkinlikte mi yoksa ölüme daha yakın olduğu ileri yaş dönemlerinde mi dinsellikle ilişkisi daha çok artmaktadır? sorusu merak edilmekte ve araştırmalara konu olmaktadır. (Kızılgeçit, 2011: 164). Ülkemizde gerek ergenlik döneminde gerekse diğer yaş gruplarında dindarlık bağlamında yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Öztürk (2007: 49), çalışmasında öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre dinsel yaşayışın inanç boyutundan aldıkları puanları tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre değerlendirmiştir; 4. sınıflar 18,73, 5.sınıflar 18.70, 6. sınıflar 19,09, 7. sınıflar 19.03 ve 8.sınıflar 18.39'dur. Buna göre sınıf düzeylerinin dindarlığına etki etmediği ve sınıf düzeyleri ile dindarlık arasında farklılaşmanın olmadığını belirtilmektedir. Çapar'ın (2008:79), farklı orta öğretim öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Pehlivan (2002: 59), ortaöğretim öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada da 8.sınıf öğrencileri ile lise 3. sınıf öğrencileri arasında dini tutum ve davranış anlamında anlamlı bir farkın oluşmadığını belirtmektedir. Atalay'ın (2005: 186), ilköğretim ve liselerde dindarlık üzerine yapmış olduğu araştırmada da dindarlık ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirtilmektedir.

Oluğ'un (2011:53), erinlik döneminde bulunan öğrenciler üzerinde yapmış olduğu çalışmada da dini fiil ve inanç puanları ortalamalarının öğrencilerin sınıf değişkenine göre anlamlı bir fark oluşturmadığı belirtilmektedir.

Gürsu'nun (2011:168-169), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada; uygulanan t testi neticesinde, 14-17 yaş grubunun dindarlık puanları ($x=57.48$) ile 18-21 yaş grubunun dindarlık puanları ($x=57,31$) arasında anlamlı bir farkın olmadığı ($p>.05$) tespit edilmiştir. Dinç'in (2007:86), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, yaş dilimi ile dini yönelim arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>.05$) belirtilmektedir. Demir'in (2013:88), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada yaş değişkeni ile dindarlık arasındaki ilişkide anlamlı bir ($p<.05$) farklılık bulunmuştur. 14 ve altı yaş grubu ve 15-16 yaş grubundaki ergenlerin, 17-18 yaş grubu ergenlerine göre dindarlık düzeylerinin daha düşük olduğu ve buna göre, yaş yükseldikçe dindarlık düzeyinin yükseldiği belirtilmektedir.

Kıymter' de (2008: 213-214), üniversite öğrencilerinin öznel dindarlık algısı üzerine yaptığı araştırmasında yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını belirtmektedir.

Kızılgeçit'in (2011: 164), Erzurum örnekleminde genç, yetişkin ve yaşlılar üzerinde yapmış olduğu çalışmada; yaş grupları arasında anlamlı ($p<.001$) bir ilişkinin olduğu ve yaş düzeyi yükseldikçe dindarlık düzeyinin de yükseldiği belirtilmektedir. Bu çalışmada yaş grubu ortalama skorlarından; 16 - 22 yaş grubunun dindarlık skorları 23-40 yaş grubunun dindarlık skorlarından daha yüksek ($71,63>70,45$) çıkmıştır. Yani, 23-40 yaş grubundaki örneklem grubunun dindarlık düzeyinin 16-22 yaş grubunun dindarlık düzeyinden daha düşüktür. Bu sonuç, 16-22 yaş gurubundaki bireylerin psikososyal ve zihinsel gelişimine uygun olarak dini konularda tecrübesini arttırmak üzere, dini inanç, özellikle duygu boyutuyla daha fazla ilgilenmesi, geniş bir sosyal yaşam içerisinde formal veya informal daha fazla bilgiyle karşılaşması çabasıyla açıklanabilir.

Yapıcı'nın (2007: 256-260), çalışmasında; 18-35 yaş arası yetişkin örnekleminde yaş ve dindarlık arasında, dua etme sıklığı hariç, anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirtilmektedir. Uysal'ın (2015:47), Türkiye örnekleminde yetişkinler üzerinde yapmış olduğu çalışmada; yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve 20 yaş altındakilerin genel dindarlık eğilimlerinin 20-40 yaş arasındaki yetişkinlerden daha yüksek ($p<.05$) olduğu belirtilmektedir. Köktaş'ın (1993: 81, 86), araştırmasına göre, inanç boyutuyla ilgili skorda

30'uncu yaştan itibaren, ilerleyen yaşla birlikte artışın olduğu; ancak 61+ yaş grubunda az da olsa bir azalma eğiliminin olduğu görülmektedir. Taş'ın (2004: 68), yapmış olduğu çalışmada ise, kişilerin yaş düzeyi arttıkça dinin ibadet ve sosyal hayat boyutu ile ilgili tutumlarının doğru orantılı bir şekilde olumlu yönde, alt yaş gruplarına doğru inildikçe de dinin ibadet ve sosyal hayat boyutuna yönelik tutumların olumsuz yönde bir artış eğilimi gösterdiği belirtilmektedir.

Karaca'nın (2000: 299, 355), araştırmasına göre, en dindar yaş grubu 23-39 yaş grubu olduğu bu grubu çok az bir farkla 40-59 yaş grubu takip etmiştir. Karaca yaş değişkenine göre dindarlık düzeyi en düşük grubun 60+ yaş grubu olduğunu tespit etmiştir. Yaş grupları arasındaki fark anlamlı olmakla birlikte, anlamlılık düzeyi çok yüksek değildir. Karaca tarafından tespit edilmiş bir diğer bulgu ise, orta yaş döneminde yer alan bireyler, bu dönemin kaybedilecek değerlerinin çokluğu ile dine yönelmekte ve bu değerlerin korunması için ölümü daha çok düşünmekte olduklarıdır. Bu düşünce korku temelli değil, güven veren bir duygu olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının 18 yaş ve üzeri insanlar üzerinde yapmış olduğu çalışmada; yaş ilerledikçe oldukça dindar olduğunu belirtenlerin oranının da genel olarak arttığı belirtilmektedir. 'Oldukça dindar' olduğunu belirtenlerin oranı 18-24 yaş grubunda %14,5 iken bu oran 65 ve üstü yaşlarda %28,3'tür. 18-24 yaş grubunda dindarlık hisleri ile ilgili 'ne dindarım ne değilim' cevabını verenlerin oranı %13,7, 65 ve üstü yaş grubunda ise %5,9'dur. 'Dindar olmadığını' söyleyenleri oranı 18-24 yaş grubunda %1,1, 65 ve üstü yaş grubunda ise %0,5'tir. (2014: 240).

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça dindarlık düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Buna göre *"sınıf düzeyleri (yaş) ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır"* hipotezi desteklenmiştir.

3.2.11. Sınıf Düzeyi ile Namaz Kılma İlişkisi

Tablo 26 Sınıf Düzeyi ile Namaz Kılma Durumu

Sınıf		Senin namaz kılma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?					Toplam
		1	2	3	4	5	
6.Sınıf	N	22	60	13	25	12	132
	%	16,7	45,5	9,8	18,9	9,1	100
7.Sınıf	N	34	84	18	26	24	186
	%	18,3	45,2	9,7	14	12,9	100
8.Sınıf	N	23	74	23	40	12	172
	%	13,4	43	13,4	23,3	7	100
Toplam	N	79	218	54	91	48	490
	%	16,1	44,5	11	18,6	9,8	100

$$\chi^2 : 10,280 \text{ sd: } 8 \text{ p: } 0,246$$

Seçenekler:

1. Beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım.
2. Beş vakit namazımı ara sıra kılarım.
3. Sadece cuma ve bayram namazlarını kılarım.
4. Sadece mübarek gecelerde namaz kılarım.
5. Hiç namaz kılmadım.

İslam inancında en temel esas imandır ve imandan sonra ise ibadet olarak namaz gelmektedir. Namaz, Müslümanların günde beş defa belli bir zamanda belirli davranışların usulünce yerine getirmesiyle yaptıkları bir ibadettir. Dinen mükellef (akıl- baliğ) sayılan her Müslüman namaz kılma sorumluluğu altındadır.

Tablo 26'ya bakıldığında sınıf düzeyi ile öğrencilerin namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) olmadığı görülmektedir [χ^2 (sd:8, n:490)=10,280 $p > ,05$].

Yıldırım'ın (2004:96), Trabzon ilinde yapmış olduğu araştırmada yaş gruplarına göre bireylerin namaz kılma durumu şu şekildedir: Her gün beş vakit namaz kılma oranlarında, 20-29 yaş grubu %31,8, 30-39 yaş grubu %41,3, 40-49 yaş grubu %56,9 iken 50-59 yaş gruplarında ise bu oran %70,5'tir. Bu sonuçlara bakıldığında, yaş ilerledikçe beş vakit namazı kılma oranları arasında anlamlı bir

ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin de pozitif yönde olduğu görülmektedir. Akdoğan'ın (1999:120), Rize il merkezinde yapmış olduğu çalışmada günlük beş vakit namaz kılma oranının yaş ilerledikçe arttığını; bu oranın 18-25 yaş gruplarında %39,9 olurken, 51-60 yaş gruplarında %71,4'e yükselmekte olduğunu ancak 61 ve yukarı yaş gruplarında bu oranın %62,5'e düştüğü belirtilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının yapmış olduğu çalışmada da yaş grubu ile namaz kılma durumu arasında anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yaş arttıkça vakit namazlarını kılanların oranının da arttığı belirtilmektedir. Çalışmada yaşa göre kişilerin vakit namazlarını kılma durumu değerlendirildiğinde; 18-24 yaş grubunda vakit namazlarını her zaman kılanların oranı %26,2 25-34 yaş grubunda %32,2, %35-44 yaş grubunda %37,8, 45-54 yaş grubunda %47,3, 55-64 yaş grubunda %59,2 iken 65 ve daha yukarı yaş gruplarında ise %69,9'dur (2014:45).

3.2.12. Sınıf Düzeyi ile Oruç Tutma İlişkisi

Tablo 27 Sınıf Düzeyi ile Oruç Tutma Durumu

Sınıf		Senin oruç tutma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım	Ramazan orucunu tutarım	Ramazanda bazen oruç tutarım bazen tutmam	Hiç oruç tutmadım	
6. Sınıf	N	25	45	52	10	132
	%	18,9	34,1	39,4	7,6	100
7. Sınıf	N	49	85	48	4	186
	%	26,3	45,7	25,8	2,2	100
8. Sınıf	N	44	115	12	1	172
	%	25,6	66,9	7	0,6	100
Toplam	N	118	245	112	15	490
	%	24,1	50	22,9	3,1	100

$$\chi^2 : 67,379 \text{ sd: } 6 \text{ p: } 0,00$$

Tablo 27'ye bakıldığında sınıf düzeyi ile oruç tutma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:6, n:490)=67,379 $p < ,05$].

Tablo 27'nin analiz sonuçları incelendiğinde örneklem grubuna yöneltilen soruya sınıf düzeyine göre verilen cevapların oranları şu şekildedir: 'Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım' diyen 6. sınıf öğrencilerinin oranı 25 (%18,9), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 49 (%26,3), 8. sınıf öğrencilerinin oranı 44 (%25,6)'tür. 'Ramazan orucunu tutarım' diyen 6. sınıf öğrencilerinin oranı 45 (%34,1), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 85 (%45,7), 8. sınıf öğrencilerinin oranı 115 (%66,9)'tir. 'Ramazanda bazen oruç tutarım bazen tutmam' diyen 6. sınıf öğrencilerinin oranı 52 (%39,4), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 48 (%25,8), 8. sınıf öğrencilerinin oranı 12 (%7)'dir. 'Hiç oruç tutmadım' diyen 6. sınıf öğrencilerinin oranı 10 (%7,6), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 4 (%2,2), 8. sınıf öğrencilerinin oranı 1(%0,6)'dir.

Yıldırım'ın (2004: 102), Trabzon ili örneklemiyle yapmış olduğu çalışmada yaşlara göre 'ramazanda ve mübarek günlerde oruç tutma' oranı; 30-39 yaş grubunda %70,2, 50-59 yaş grubunda %68,2, 20-29 yaş grubunda %58,9, 40-49 yaş grubunda %56,9, 60 ve üzeri yaşlardaki insanlarda bu oran %%46,2'dir. 'Sadece ramazanda oruç tutma' oranı da yaşlara göre farklılık göstermekte olup bu oranlar; 50-59 yaş grubunda %100, 30-39 yaş grubunda %98, 20-29 yaş grubunda %95,9, 40-49 yaş grubunda %93,5, 60 ve üzeri yaşlarda bu oran %92,3'tür.

Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye genelinde 18 yaşın üzerinde yapmış olduğu çalışmada ise farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Çalışmada yaş grubuna göre kişilerin oruç ibadetini yerine getirme durumu değerlendirildiğinde; yaş ilerledikçe 'sağlığım elverdiği sürece ramazan ayında oruç tutarım' diyenlerin oranının genel olarak azaldığı görülmektedir. 18-24 yaş grubunda sağlığı elverdiği sürece ramazan ayında oruç tuttuğunu belirten kişilerin oranı %85,1 iken bu oran 65 ve üstü yaş grubunda %74,4 tür (2014: 72).

Bu sonuçlar doğrultusunda sınıf düzeyleri (yaş) ile oruç tutma durumu arasında doğru bir orantı olmasa da bazı yaş grupları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

3.2.13. Sınıf Düzeyi ile Dûa Etme İlişkisi

Tablo 28 Sınıf Düzeyi ile Dûa Etme Durumu

Sınıf	Senin dûa ile ilgili tutum ve davranışların aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam	
	Her zaman dua ederim	Bir ihtiyacım ve sıkıntım olduğunda dua ederim	Sadece mübarek gecelerde dua ederim	Ara sıra dua ederim		
6.Sınıf	N	82	35	6	9	132
	%	62,1	26,5	4,5	6,8	100
7.Sınıf	N	121	44	6	15	186
	%	65,1	23,7	3,2	8,1	100
8.Sınıf	N	105	40	5	22	172
	%	61	23,3	2,9	12,8	100
Toplam	N	308	119	17	46	490
	%	62,9	24,3	3,5	9,4	100

$$\chi^2 : 4,646 \text{ sd: } 6 \text{ p: } 0,590$$

Bu analizde beklenen değer 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%28,5) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Ancak tablo 28'e bakıldığında sınıf düzeyi ile öğrencilerin dua etme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>,05$) görülmektedir [χ^2 (sd:6, n:490)=4,646 $p<,05$].

Ülkemizde dua ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları bu durumu destekler niteliktedir. Albayrak'ın (2013: 115), geniş örnekleme gençlerin dua tutumlarını incelediği araştırmasında, üniversite öğrencilerinin dua tutumlarının okumuş oldukları sınıf düzeylerinden etkilenmedikleri belirtilmiştir. İşlek'in (2016:129), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da örneklem grubundaki öğrencilerin sınıf düzeyleri ile dua tutumları arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Seyhan (2013: 168) ise, üniversite öğrencilerinin dua

tutumlarını araştırdığı bir çalışmasında sınıf değişkeni ile dua tutumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırma çerçevesinde birinci sınıf ğrencilerinin dua tutumları üçüncü sınıf öğrencilerine göre daha yüksek çıkmıştır.

3.2.14. Sınıf Düzeyi ile Kur'an-ı Kerim İlişkisi

Tablo 29 Sınıf Düzeyi ile Kur'an-ı Kerim Durumu

Sınıf		Senin Kur'an-ı Kerim okuma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?					Toplam
		Her gün	Haftada	Ayda	Ramazanda	Hiç	
6.Sınıf	N	27	63	16	16	10	132
	%	20,5	47,7	12,1	12,1	7,6	100
7.Sınıf	N	21	119	25	7	14	186
	%	11,3	64	13,4	3,8	7,5	100
8.Sınıf	N	6	68	56	23	19	172
	%	3,5	39,5	32,6	13,4	11	100
Toplam	N	54	250	97	46	43	490
	%	11	51	19,8	9,4	8,8	100

χ^2 : 64,035 sd: 8 p: 0,000

Tablo 29'a bakıldığında sınıf düzeyi ile Kur'an-ı Kerim okuma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görölmektedir [χ^2 (sd:8, n:490)=64,035 $p < ,05$].

Tablo 29'daki analiz sonuçları incelendiğinde; örneklem grubundaki öğrencilerden 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen 6. sınıf ğrencilerinin oranı 27 (%20,5), 7. sınıf ğrencilerinin oranı 21 (%11,3), 8. sınıf ğrencilerinin oranı 6 (%3,5)'dir. Örneklem grubundaki öğrencilerden 'haftada' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen 6. sınıf ğrencilerinin oranı 63 (%47,7), 7. sınıf ğrencilerinin oranı 119 (%64), 8. sınıf ğrencilerinin oranı 68 (%39,5)'dir. Örneklem grubundaki öğrencilerden 'ayda' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen 6. sınıf ğrencilerinin oranı 16 (%12,1), 7. sınıf ğrencilerinin oranı ise 25 (%13,4), 8. sınıf ğrencilerinin oranı 56 (%32,6)'dir. Örneklem grubundaki öğrencilerden 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen 6.sınıf ğrencilerinin oranı 16 (%12,1), 7. sınıf ğrencilerinin oranı ise 7 (%3,8), 8. sınıf ğrencilerinin oranı 23 (%13,4)'tür. Örneklem grubundaki öğrencilerden 'hiç' Kur'an-ı Kerim

okumadığını söyleyen 6. sınıf öğrencilerinin oranı 10 (%7,6), 7. sınıf öğrencilerinin oranı ise 14 (%7,5), 8. sınıf öğrencilerinin oranı 19(%11)'dur.

Tablo 29'daki sınıf düzeyi ile Kur'an-ı Kerim'i okuma durumu arasındaki ilişkide sınıf seviyesi düşük olan öğrenci gruplarında Kur'an-ı Kerim'i okuma durumunun yüksek olduğu ve bu durumun sınıf düzeyi arttıkça Kur'an-ı Kerim'i okuma durumunun azaldığı görülmektedir. Burada 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumadığını söyleyenler arasında Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilmeyenlerin de olabileceğini düşünmek gerekir. Çünkü örneklem grubu 243 (%49,6)'ü İmam Hatip Ortaokulu, 247 (%50,4)'si Ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Ayrıca 8. sınıf öğrencilerinde 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumadığını söyleyen öğrencilerin 6. ve 7. sınıflara göre daha fazla olmasının sebepleri arasında; 8.sınıf öğrencilerinin akademik başarıya daha çok önem vermelerinin yanında Milli Eğitim Bakanlığının her yıl yapmış olduğu 'Temel Öğretimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG)' sınavlarına girecek olmaları ve bu sınavlara özellikle vakit ayırmaları da etkili olacağı düşünülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının 18 yaşın üzerinde yapmış olduğu çalışmada; yaş grubuna göre kişilerin Kur'an-ı Kerim'i okuma durumu değerlendirildiğinde yaş ilerledikçe Kur'an-ı Kerim'i 'her gün' okuduğunu belirtenlerin oranının arttığı görülmektedir. Bu çalışmada 18-24 yaş grubunun%12,8'i her gün Kur'an-ı Kerim'i okuduğunu belirtirken bu oran 65 ve üstü yaş grubunda %42,1 dir (2014: 90).

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde sınıf düzeyi ile Kur'an-ı Kerim'i okuma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve sınıf düzeyi arttıkça Kur'an-ı Kerim'i okuma seviyesinin azaldığı görülmektedir.

3.2.15. Sınıf Düzeyi ile Sadaka Verme İlişkisi

Tablo 30 Sınıf Düzeyi ile Sadaka Verme Durumu

Sınıf		Senin sadaka verme durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		Sürekli sadaka veririm	Ara sıra sadaka veririm	Bazen sadaka veririm	Sadaka vermem	
6. Sınıf	N	12	63	41	16	132
	%	9,1	47,7	31,1	12,1	100
7. Sınıf	N	23	77	40	46	186
	%	12,4	41,4	21,5	24,7	100
8. Sınıf	N	35	62	40	35	172
	%	20,3	36	23,3	20,3	100
Toplam	N	70	202	121	97	490
	%	14,3	41,2	24,7	19,8	100

$$\chi^2:19,193 \quad sd: 6 \quad p: ,004$$

Tablo 30'a bakıldığında sınıf düzeyi ile sadaka verme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:6, n:490)=19,193 $p<,05$].

Tablo 30'daki analiz sonuçları incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerden 'sürekli sadaka veririm' diyen 6.sınıf öğrencilerin oranı 12 (%9,1), 7.sınıf öğrencilerin oranı 23 (%12,4), 8.sınıf öğrencilerin oranı 35 (%20,3)'tir. 'Ara sıra sadaka veririm' diyen 6.sınıf öğrencilerin oranı 63 (%47,7), 7.sınıf öğrencilerin oranı 77 (%41,4), 8.sınıf öğrencilerin oranı 62 (%36)'dir. 'Bazen sadaka veririm' diyen 6.sınıf öğrencilerin oranı 41 (%31,1), 7.sınıf öğrencilerin oranı 40 (%21,5), 8.sınıf öğrencilerin oranı 40 (%23,3)'tir. 'Sadaka vermem' diyen 6.sınıf öğrencilerin oranı 16 (%12,1), 7.sınıf öğrencilerin oranı 46 (%24,7), 8.sınıf öğrencilerin oranı 35 (%20,3)'tir.

Bu sonuçlara bakıldığında sınıf düzeyi ile sadaka verme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve sınıf düzeyi arttıkça sadaka verme durumunun da arttığı görülmektedir.

3.2. 16. Sınıf Düzeyi ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme İlişkisi

Tablo 31 Sınıf Düzeyi ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme Durumu

Sınıf	İbadetleri yapma konusunda en çok kimden/nerden etkilenirsin?					Toplam	
	Anne-baba	Televizyon	Öğretmen	Arkadaş	İmam		
6. Sınıf	N	104	4	9	2	13	132
	%	78,8	3	6,8	1,5	9,8	100
7. Sınıf	N	139	0	28	6	13	186
	%	74,7	0	15,1	3,2	7	100
8. Sınıf	N	133	1	11	10	17	172
	%	77,3	0,6	6,4	5,8	9,9	100
Toplam	N	376	5	48	18	43	490
	%	76,7	1	9,8	3,7	8,8	100

χ^2 : 21,111 sd: 4 p: ,007

Tablo 31'e bakıldığında sınıf düzeyi ile ibadetleri yapma konusunda etkilenme durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:8, n:490)=18,436 p<,05].

İbadetleri yapma konusunda 'anne-babasından' etkilenen 6. sınıf öğrenci oranı 104 (%78,8), 7. sınıf öğrenci oranı 139 (%74,7), 8. sınıf öğrenci oranı ise 133 (%77,3)'tür. 'Televizyon'dan etkilenen 6. sınıf öğrenci oranı 4 (%3), 7. sınıf öğrencilerinde televizyondan etkilenen öğrenci bulunmazken bu oran 8. sınıf öğrencilerinde 1 (%0,6)'dir. 'Öğretmen'den etkilenen 6. sınıf öğrenci oranı 9 (%6,8), 7. sınıf öğrenci oranı 28 (%15,1), 8. sınıf öğrencilerinde 11 (%6,4)'dir. 'Arkadaşlarından' etkilenen 6. sınıf öğrenci oranı 2 (%1,5), 7. sınıf öğrenci oranı 6 (%3,2), 8. sınıf öğrenci oranı ise 10 (%5,8)'dur. Öğrencilerden ibadetler konusunda 'imamlardan' etkilenen 6. sınıf öğrenci oranı 13 (%9,8), 7. sınıf öğrenci oranı 13 (%7), 8. sınıf öğrenci oranı ise 17 (%9,9)'dir.

3.2.17. Sınıf Düzeyi ile Yalan Söyleme/me İlişkisi

Tablo 32 Sınıf Düzeyi ile Yalan Söyleme/me Durumu

Sınıf		Hiç yalan söylediğin oldu mu?					Toplam
		Her zaman	Çoğu zaman	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
6.Sınıf	N	3	16	57	46	10	132
	%	2,3	12,1	43,2	34,8	7,6	100
7.Sınıf	N	5	15	93	57	16	186
	%	2,7	8,1	50	30,6	8,6	100
8.Sınıf	N	4	20	86	56	6	172
	%	2,3	11,6	50	32,6	3,5	100
Toplam	N	12	51	236	159	32	490
	%	2,4	10,4	48,2	32,4	6,5	100

$$x^2 : 6,903 \text{ sd: } 8 \text{ p: } 0,547$$

Tablo 32'ye bakıldığında sınıf düzeyi ile yalan söyleme arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır [x^2 (sd:8, n:490)=6,903 $p > ,05$].

3.2.18. Sınıf Düzeyi ile İslam Dinin Yasakladığı Davranışlar Arasındaki İlişki

Tablo 33 Sınıf Düzeyi ile Yasaklı Davranışlardan Sakınma Durumu

Sınıf Düzeyi		İslam Din'inin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınır mısın?			Toplam
		Her zaman	Ara sıra	Hiç	
6. Sınıf	N	66	53	13	132
	%	50	40,2	9,8	100
7. Sınıf	N	73	107	6	186
	%	39,2	57,5	3,2	100
8. Sınıf	N	43	122	7	172
	%	25	70,9	4,1	100
Toplam	N	182	282	26	490
	%	37,1	57,6	5,3	100

$$x^2 : 32,363 \text{ sd: } 4 \text{ p: } 0,000$$

Tablo 33'e bakıldığında sınıf düzeyi ile öğrencilerin İslam Din'inin yasakladığı davranışları yapma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [x^2 (sd:4, n:490)=32,363 $p < ,05$].

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısını toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%26,7) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır.

Bu analiz sonuçlarına göre örneklem grubuna yöneltilen soruya; Öğrencilerden 'her zaman' sakınıyorum diye cevap veren 6. sınıf öğrencilerin oranı 66 (%50), 7. sınıf öğrencilerin oranı 73 (%39,2), 8. sınıf öğrencilerin oranı ise 43 (%25)'tür. 'Ara sıra' sakınıyorum diye cevap veren 6. sınıf öğrencilerin oranı 53 (%40,2), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 107 (%57,5) iken 8. sınıf öğrencilerde bu oranı 122 (%70,9)'dir. 'Hiç' sakınmam diyen 6. sınıf öğrencilerin oranı 13 (%9,8), 7. sınıf öğrencilerinin oranı 6 (%3,2) iken 8. sınıf öğrencilerin oranı ise 7 (%4,1)'dir.

Genel olarak analiz sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan sakınma durumunun da arttığı görülmektedir. Bu durumda; sınıf düzeyi ile öğrencilerin İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan sakınma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.2.19. Okul Türü ile Dindarlık İlişkisi

Tablo 34 Okul Türü ile Çocukların Dindarlık Durumu

Okul Türü		Kendini Ne Kadar Dindar Hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Ortaokul	N	93	109	45	247
	%	37,7	44,1	18,2	100
İ.H.Ortaokulu	N	59	124	60	243
	%	24,3	51	24,7	100
Toplam	N	152	233	105	490
	%	31	47,6	21,4	100

$$x^2 : 10,682 \text{ sd: } 2 \text{ p: } ,005$$

Tablo 34'e bakıldığında sınıf düzeyi ile çocukların dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [x^2 (sd:2, n:490)=10,682 $p < ,05$].

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%25) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır.

Ki-Kare testi sonuçlarına göre örneklem grubuna yöneltilen soruya; 'Çok dindar' diye cevap veren Ortaokul öğrencilerin oranı 93 (%37,7), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı ise 59 (%24,3)'dur. 'Dindar' olarak cevap veren Ortaokul öğrencilerin oranı 109 (%44,1), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı ise 124 (%51)'tür. 'Biraz dindar' olarak cevap veren Ortaokul öğrencilerin oranı 45 (%18,2), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı ise 60 (%24,7)'tır.

Bu sonuçlara bakıldığında Ortaokullarda okuyan öğrencilerin İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilere göre kendilerini daha dindar görmektedir. Bu durum çalışmada beklenen bir durum değildi. Ancak bunun sebeplerinden biri; 'anket'ler öğrencilere dağıtılırken her ne kadar öğrencilere 'dindar' kavramı anlatılmış olsa da bu kavramın öğrenciler tarafından tam anlaşılmadığı düşüncesi hasil olmuştur. Zira öğrencilerin okul türlerine göre dindarlığın "ibadet boyutuna" (tablo; 35, 38, 39 ve 40) bakıldığında buradaki sonuçların tablo 34'teki sonuçları desteklemediği anlaşılmaktadır. Fakat araştırmada çıkan her sonuç bir bilimsel bilgi özelliği taşıdığından bu sonuçları da göz önünde bulundurmamak zorundayız.

Öğrencilere ibadetler konusunda sorulan sorulara öğrenciler; 'beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım' diyen Ortaokul öğrencilerinin oranı 17 (%6,9) iken bu oran İmam Hatip Ortaokullarında 62 (%25,5)'dir. 'Ramazan orucunu tutarım' diyen Ortaokul öğrencilerinin oranı 114 (46,2) iken bu oran İmam Hatip Ortaokullarında 131 (%53,9)'dir. 'Her gün Kur'an-ı Kerim okurum' diyen Ortaokul öğrencilerinin oranı 15 (%6,1) iken bu oran İmam Hatip Ortaokullarında 39 (%16)'dir. 'Sadaka veririm' diyen Ortaokul öğrencilerinin oranı 32 (%13) iken bu oran İmam Hatip Ortaokullarında 38 (%15,6)'dir. 'Hiç yalan söylemem' diyen Ortaokul öğrencilerinin oranı 13 (%5,3) iken bu oran İmam Hatip Ortaokullarında 19 (%7,8)'dur.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında da bu durumu destekler sonuçların olduğu görülmektedir. Bu durum bireyin kendisini algılayış niteliğiyle

dindarlığın gereği olan davranışları yerine getirme yani bizzat dindar olma arasındaki farkı da yansıtmaktadır. Algı ve algılama farklılığı, somut bir şekilde ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Boztoprak'ın (2015:41), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada ergenlerden İmam-Hatip Ortaokulu/Lisesinde eğitim gören öğrencilerin kendilerini diğer okul türlerinde eğitim gören öğrencilere göre daha dindar olarak tanımladıkları belirtilmektedir. Gürsu'nun (2001:174,175), orta ve son ergenlik dönemindeki sekiz farklı okulda okuyan öğrenciler üzerine yaptığı çalışmasında, okullar arasında anlamlı farklar oluştuğunu dindarlık seviyesinin en yüksek İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerde çıktığını tespit etmiştir.

Onay'ın (2004:127), çalışmasında da İmam Hatip Liselerinin diğer liselere göre daha dindar olduklarına dair sonuçların ortaya çıktığı belirtilmektedir. Çapar 'ın (2008:78), 15-18 yaşlar arasındaki öğrenciler üzerine yaptığı araştırmada, beş farklı orta öğretim okulunda okuyan öğrencilerin dindarlık ortalama puanlarının aralarındaki farkın anlamlı olduğu sonucunu elde etmiştir. Bu farkın, ülkemizdeki genel liselerle İmam Hatip Liseleri arasındaki eğitim şekli ve bu okullara çocuklarını gönderen ailelerin sosyo-kültürel yapısından kaynaklandığını belirtmektedir. İmam Hatip Liseleri dini eğitim veren bir sisteme sahip olması nedeniyle öğrencilerinin dindarlık düzeylerin etkilemekte, bunun sonucu olarak İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin kendilerini daha dindar olarak tanımladıklarını belirtilmektedir. Tokat'ın (2012:64), 15-18 yaş arasındaki beş farklı okulda okuyan ergenler üzerine yaptığı çalışmada, dindarlık seviyesinde anlamlı farkların oluştuğunu ve en yüksek puanın İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilere ait olduğunu tespit etmiştir.

Kıymter'in (2008:186,187), üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dindarlık seviyelerinin diğer fakülte öğrencilerine göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Taş'ın(2004:41). çalışmasında da öğrenciler arasında dinî öğrenim gören (ilahiyat, imam-hatip, camî, aile içi vb.) kişilerin, din öğrenimi almayan kimselere göre dine yönelik daha olumlu tutum düzeylerine sahip olduklarını belirtmektedir. Kaya da (1998:117,118,119), aştırmasında, dinî öğrenim faktörü yönünden bireylerin dindarlık düzeyleri ile ilgili elde edilen verilere genel olarak baktığımızda da, din

öğrenimi alan kimselerin din öğrenimi görmeyen kişilere oranla daha dindar oldukları belirtilmektedir.

Buradan anlaşılacağı üzere okul türleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve "*Okul türleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.2.20. Okul Türü ile Namaz Kılma İlişkisi

Tablo 35 Okul Türü ile Namaz Kılma Durumu

Okul Türü	Senin namaz kılma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?					Toplam	
	Beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım	Beş vakit namazımı ara sıra kılarım	Sadece cuma ve bayram namazlarını kılarım	Sadece mübarek gecelerde namaz kılarım	Hiç namaz kılmadım		
Ortaokul	N	17	91	33	68	38	247
	%	6,9	36,8	13,4	27,5	15,4	100
İmam H. Ortaokulu	N	62	127	21	23	10	243
	%	25,5	52,3	8,6	9,5	4,1	100
Toplam	N	79	218	54	91	48	490
	%	16,1	44,5	11	18,6	9,8	100

$$\chi^2 72,803 \text{ sd:4 } p: ,000$$

Tablo 35'e bakıldığında okul türü ile çocukların namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:490)=72,803 $p < ,05$].

Okul türleri ile öğrencilerin namaz kılma durumunu tablo 35'e göre incelendiğinde; Ortaokul öğrencilerinden 'beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım' diyenlerin oranı 17 (%6,9), İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerinde ise bu oran 62 (%25,5)'dir. 'Beş vakit namazımı ara sıra kılarım' diyen Ortaokul öğrencilerin oranı 91 (%36,8), İmam Hatip öğrencilerin oranı ise 127 (%52,3)'dir. 'Sadece cuma ve bayram namazlarını kılarım' diyen Ortaokul öğrencilerin oranı 33 (%13,4), İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerin oranı 21 (%8,6)'dir. 'Sadece mübarek gecelerde namaz kılarım' diyen Ortaokul öğrencilerin oranı 68 (%27,5), İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerin oranı 23 (%9,5)'tür. 'Hiç namaz kılmadım'

diyen Ortaokul öğrencilerin oranı 38 (%15,4), İmam Hatip Ortaokulu öğrencilerin oranı ise 10 (%4,1)'dur.

Koç'un (2004) araştırmasında da okul türü değişkeni ile namaz ibadetine ilişkin tutum ve davranış yönelimi arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir

Buradan da anlaşılacağı üzere okul türleri ile öğrencilerin namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin namaz kılma durumu Ortaokullarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir.

3.2.21. Okul Türü ile Oruç Tutma İlişkisi

Tablo 36 Okul Türü ile Öğrencilerin Oruç Tutma Durumu

Okul Türü	Senin oruç tutma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam	
	Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım	Ramazan orucunu tutarım	Ramazanda bazen oruç tutarım bazen tutmam	Hiç oruç tutmadım		
Ortaokul	N	60	114	64	9	247
	%	24,3	46,2	25,9	3,6	100
İmam H. Ortaokul	N	58	131	48	6	243
	%	23,9	53,9	19,8	2,5	100
Toplam	N	118	245	112	15	490
	%	24,1	50	22,9	3,1	100

χ^2 : 4,067 sd:3 p: ,254

Tablo 36'ya bakıldığında okul türü ile öğrencilerin oruç tutma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:3, n:490)=4,067 $p>,05$].

3.2.22. Okul Türü ile Dûa Etme İlişkisi

Tablo 37 Okul Türü ile Öğrencilerin Dûa Etme Durumu

Okul Türü		Senin dûa ile ilgili tutum ve davranışların aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		Her zaman dua ederim	Bir ihtiyacım ve sıkıntım olduğunda dua ederim	Sadece mübarek gecelerde dua ederim	Ara sıra dua ederim	
Ortaokul	N	160	60	11	16	247
	%	64,8	24,3	4,5	6,5	100
İmam H. Ortaokul	N	148	59	6	30	243
	%	60,9	24,3	2,5	12,3	100
Toplam	N	308	119	17	46	490
	%	62,9	24,3	3,5	9,4	100

$$x^2 : 6,175 \text{ sd:}3 \text{ p: } ,103$$

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%21,5) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır.

Ancak tablo 37'ye bakıldığında okul türü ile öğrencilerin dûa etme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin ($p>,05$) olmadığı görülmektedir [x^2 (sd:3, n:490)=6,175 $p>,05$].

3.2.23. Okul Türü ile Kur'an-ı Kerim Okuma İlişkisi

Tablo 38 Okul Türü ile Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu

Okul Türü		Senin Kur'an-ı Kerim okuma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?					Toplam
		Her gün	Haftada	Ayda	Ramazanda	Hiç	
Ortaokul	N	15	102	60	34	36	247
	%	6,1	41,3	24,3	13,8	14,6	100
İmam H. Ortaokul	N	39	148	37	12	7	243
	%	16	60,9	15,2	4,9	2,9	100
Toplam	N	54	250	97	46	43	490
	%	11	51	19,8	9,4	8,8	100

$$\chi^2 : 54,635 \text{ sd:}4 \text{ p: } ,000$$

Tablo 38'e bakıldığında Okul türü ile Kur'an-ı Kerim okuma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:490)=54,635 $p < ,05$].

Tablo 38'deki analiz sonuçları incelendiğinde; örneklem grubundaki Ortaokul öğrencilerinden 15 (%6,1)'inin 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuduğu, İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinden ise 39 (%16)'unun 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuduğu görülmektedir. Ortaokul öğrencilerinden 102 (%41,3)'sinin 'haftalık' Kur'an-ı Kerim okurken İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinden ise 148 (%60,9)'inin Kur'an-ı Kerim okuduğu görülmektedir. 'Aylık' Kur'an-ı Kerim okuyan Ortaokul öğrencilerin oranı 60 (%24,3), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı ise 37 (%15,2)'dir. Sadece 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuduğunu söyleyen Ortaokul öğrencilerin oranı 34 (%13,8), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı ise 12 (%4,9)'dir. Örneklem grubunda 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumadığını söyleyen Ortaokul öğrencilerin oranı 36 (%14,6) iken İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı 7 (%2,9)'dir.

Burada 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumadığını söyleyenler arasında Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilmeyenlerin de olabileceğini düşünmek gerekir. Çünkü örneklem grubunu 243 (%49,6)'ü İmam Hatip Ortaokulu, 247 (%50,4)'si Ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Ortaokullarda seçmeli Kur'an-ı Kerim derslerinde öğrenci bu dersi seçse de sınıfların kalabalık olmasından etkin bir ders

yapılamamaktadır. Ayrıca seçmeli Kur'an-ı Kerim dersleri daha çok 5. sınıflarda seçilmektedir. 6.7. ve 8. sınıflarda daha çok akademik başarıya ağırlık verildiğinden Türkçe, Matematik gibi ana dersler seçilmektedir. Bu durumda Ortaokul öğrencilerinde Kur'an-ı Kerim okuma oranını düşürürken İmam Hatip Ortaokullarında Kur'an-ı Kerim'in ana ders olarak okutulması bu okullardaki Kur'an-ı Kerim okuma oranını artırmaktadır.

Koç'un (2004) araştırmasında okul türü değişkeni ile Kur'an okuma ibadetine ilişkin tutum ve davranış yönelimi arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, diğer ibadetlerde olduğu gibi İmam Hatip Lisesi (%57) ve özel lise (%27)'de öğrenim gören ergenlerin Kur'an okuma ibadetini yapma konusunda da yüksek bir orana sahip oldukları belirtilmiş olup özellikle İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin bu orana sahip olmalarında Arapça dili ile ilgili meslekî bir eğitim almış olmaları etkili olabileceği belirtilmektedir.

Genel olarak analiz sonuçlarına bakıldığında; İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma düzeyi Ortaokul öğrencilerine göre daha yüksek çıkmaktadır.

3.2.24. Okul Türü ile Sadaka Verme İlişkisi

Tablo 39 Okul Türü ile Öğrencilerin Sadaka Verme Durumu

Okul Türü		Senin sadaka verme durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		Sürekli sadaka veririm	Ara sıra sadaka veririm	Bazen sadaka veririm	Sadaka vermem	
Ortaokul	N	32	97	50	68	247
	%	13	39,3	20,2	27,5	100
İmam H. Ortaokul	N	38	105	71	29	243
	%	15,6	43,2	29,2	11,9	100
Toplam	N	70	202	121	97	490
	%	14,3	41,2	24,7	19,8	100

χ^2 : 20,125 sd: 3 p: 0,000

Tablo 39'a bakıldığında Okul türü ile sadaka verme durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:3, n:490)=20,125 $p<,05$].

Okul türlerine göre öğrencilerin sadaka verme durumlarını tablo 39'a göre incelendiğinde; Örneklem grubuna yöneltilen soruya 'sürekli olarak sadaka veririm' diyen Ortaokul öğrencilerinin oranı 32 (%13), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 38 (%15,6)'dir. 'Ara sıra sadaka veririm' diye cevap veren Ortaokul öğrencilerinin oranı 97 (%39,3), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 105 (%43,2)'tir. 'Bazen sadaka veririm' diye cevap veren Ortaokul öğrencilerinin oranı 50 (%20,2), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 71 (%29,2)'dir. 'Sadaka vermem' diye cevap veren Ortaokul öğrencilerinin oranı 68 (%27,5), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 29 (%11,9)'dur.

Genel olarak analiz sonuçlarına bakıldığında İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin sadaka verme durumları Ortaokul öğrencilerine göre daha yüksek çıkmaktadır

3.2.25. Okul Türü ile Yalan Söyleme/me İlişkisi

Tablo 40 Okul Türü ile Yalan Söyleme/me Durumu

Okul Türü		Hiç yalan söylediğin oldu mu?					Toplam
		Her zaman	Çoğu zaman	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Ortaokul	N	8	36	128	62	13	247
	%	3,2	14,6	51,8	25,1	5,3	100
İmam H. Ortaokul	N	4	15	108	97	19	243
	%	1,6	6,2	44,4	39,9	7,8	100
Toplam	N	12	51	236	159	32	490
	%	2,4	10,4	48,2	32,4	6,5	100

χ^2 : 20,473 sd: 4 p: ,000

Tablo 40'a bakıldığında Okul türü ile yalan durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:490)=20,473 $p<,05$].

Okul türlerine göre öğrencilerin yalan söyleme/me durumları tablo 40'a göre incelendiğinde; Örneklem grubuna yöneltilen "Hiç yalan söylediğin oldu mu?" sorusuna: 'Her zaman' diyen Ortaokul öğrencilerinin oranı 8 (%3,2), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 4 (%1,6)'tür. 'Çoğu zaman' diye cevap

veren Ortaokul öğrencilerinin oranı 36 (%14,6), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 15 (%6,2)'tir. 'Ara sıra' diye cevap veren Ortaokul öğrencilerinin oranı 128 (%51,8), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 108 (%44,4)'dir. 'Nadiren' diye cevap veren Ortaokul öğrencilerinin oranı 62 (%25,1), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 97 (%39,9)'dir. 'Hiç' yalan söylemediğini ifade eden Ortaokul öğrencilerin oranı 13 (%5,3) , İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı ise 19 (%7,8)'dur.

Genel olarak analiz sonuçları incelendiğinde örneklem grubunda bulunan İmam Hatip Ortaokullarındaki öğrencilerin yalan söyleme durumları Ortaokul öğrencilerine göre daha düşük çıkmıştır.

3.2.26 Okul Türü ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme İlişkisi

Tablo 41 Okul Türü ile İbadetleri Yapma Konusunda Etkilenme Durumu

Okul Türü		İbadetleri yapma konusunda en çok kimden/nerden etkilenirsin?					Toplam
		Anne-baba	Televizyon	Öğretmen	Arkadaş	İmam	
Ortaokul	N	185	5	22	7	28	247
	%	74,9	2	8,9	2,8	11,3	100
İmam H. Ortaokul	N	191	0	26	11	15	243
	%	78,6	0	10,7	4,5	6,2	100
Toplam	N	376	5	48	18	43	490
	%	76,7	1	9,8	3,7	8,8	100

$$x^2 : 10,216 \text{ sd: } 4 \text{ p: } ,037$$

Tablo 23'e bakıldığında cinsiyet ile ibadetleri yapma konusunda etkilenme durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir [x^2 (sd:4, n:490)=10,216 p<,05].

İbadetleri yapma konusunda; 'anne-babasından' etkilenen Ortaokul öğrencilerinin oranı 185 (%74,9), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 191 (%78,6), 'televizyon'dan etkilenen Ortaokul öğrencilerinin oranı 5 (%2) iken ibadetleri yapma konusunda İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinde hiçbir öğrenci televizyondan etkilenmemektedir. İbadetler konusunda 'öğretmen'den etkilenen Ortaokul öğrencilerinin oranı 22 (%8,9), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin

oranı 26 (%10,7), 'arkadaş'larından etkilenen Ortaokul öğrencilerinin oranı 7 (%2,8), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı 11 (%4,5)'dir. Öğrencilerden ibadetler konusunda 'imam'lardan etkilenen Ortaokul öğrencilerinin oranı 28 (%11,3), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin oranı ise 15 (%6,2)'tir.

Bu sonuçlar çocukların dini gelişimlerinde ailenin çocuk üzerindeki etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bireyler, ailesinin genetik ve bedensel özellikleri gibi düşüncelerini, inançlarını, tutum ve davranışlarını da taşır. Toplum olarak çocukların ilk okulu dediğimiz aile bu nedenle çocukların manevi gelişiminde de en büyük etkiye sahiptir. Aile, çocukların kişiliklerinin yanında dini şahsiyetlerinin de oluşturulduğu bir kurum olarak da bilinmektedir. Zira anne babanın dini tutum ve davranışları çocuk üzerinde doğrudan yansıdığı ve onun dini yaşantısında olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Aydın, 2009:31, Köylü, 2011:53).

Ay'ın (1994:167,168,169), İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada, "ibadetler konusunda teşvik ya da ilgisizlik sizi nasıl etkiliyor?" şeklindeki soruya öğrencilerden %63,24'ü aileleri ibadetleri yerine getiren kimseler oldukları için ailelerin ilgi ve teşviklerini olumlu yönde karşıladıklarını ve en önemlisi ibadetlere aileleriyle birlikte katıldıklarını ifade etmişlerdir. Yine bu araştırmada ibadet konusunda gevşek davranan (ara sıra yapan, önemsemeyen gibi) ailelerin ibadetler konusunda çocuklarını teşvik etmelerinin bir etkiye sahip olmadığı belirtilmiştir. Örneklem grubundaki öğrencilerden bir kısmı da, anne babasının ibadetlere önem vermediklerini buna rağmen kendilerinden ibadet yapmalarını istemelerini bir baskı olarak algıladıklarını, bu duruma ters tepki verdiklerini ve ibadetlere karşı az ilgili olduklarını ifade etmişlerdir.

3.2.27. Okul Türü ile İslam Dinin Yasakladığı Davranışlar Arasındaki İlişki

Tablo 42 Okul Türü ile Yasaklı Davranış Durumu

Okul Türü		İslam Dininin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınır mısınız?					Toplam
		Her zaman	Çoğu zaman	Ara sıra	Nadiren	Hiç	
Ortaokul	N	99	115	21	4	8	247
	%	40,1	46,6	8,5	1,6	3,2	100
İmam H. Ortaokul	N	83	133	13	11	3	243
	%	34,2	54,7	5,3	4,5	1,2	100
Toplam	N	182	248	34	15	11	490
	%	37,1	50,6	6,9	3,1	2,2	100

χ^2 :10,103 sd: 4 p: ,039

Tablo 42'ye bakıldığında okul türü ile öğrencilerin İslam Din'inin yasakladığı davranışlar arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:490)=10,103 $p<,05$].

Okul türüne göre İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan sakınma durumu tablo 42'ye göre incelendiğinde yasaklı davranışlardan; 'Her zaman' sakınırım diye cevap veren Ortaokul öğrencilerin oranı 99 (%40,1), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı 83 (%34,2)'tür. 'Çoğu zaman' sakınırım diye cevap veren Ortaokul öğrencilerin oranı 115 (%46,6), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı 133 (%54,7)'tür. 'Ara sıra' sakınırım diye cevap verenlerin oranı Ortaokul öğrencilerinde 21 (%8,5) iken İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinde 13 (5,3)'tür. Örneklem grubunda 'Nadiren' sakınırım diye cevap veren Ortaokul öğrencilerin oranı 4 (%1,6), İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı 11 (%4,5)'dir. 'Hiç' sakınmam diye cevap veren Ortaokul öğrencilerin oranı 8 (%3,2) iken İmam Hatip Ortaokul öğrencilerin oranı ise 3 (%1,2)'tür.

Genel olarak analiz sonuçlarına bakıldığında; İmam Hatip Ortaokul öğrencilerinin İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan sakınma durumu Ortaokul öğrencilerine göre daha yüksek çıkmaktadır. Bu durumda; okul türleri ile öğrencilerin İslam Din'inin yasakladığı davranışlardan sakınma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.3. DİNDARLIKLA İLGİLİ BULGULAR

3.3.1. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 43 Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Namaz Kılma Durumu

Annenezin namaz kılma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz Dindar	
Beş vakit namazını sürekli olarak kılar	N	95	157	72	324
	%	29,3	48,5	22,2	100
Beş vakit namazını ara sıra kılar	N	26	38	16	80
	%	32,5	47,5	20	100
Sadece Mübarek gün ve gecelerde kılar	N	20	28	13	61
	%	32,8	45,9	21,3	100
Hiç namaz kılmaz	N	10	8	4	22
	%	45,5	36,4	18,2	100
Toplam	N	151	231	105	487
	%	31	47,4	21,6	100

$$\chi^2 : 2,842 \text{ sd:}6 \text{ p: } ,828$$

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%38,9) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Ancak tablo 43'e bakıldığında annenin namaz kılma durumu ile öğrencinin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:6, n:487)=2,842 $p > ,05$].

3.3.2. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 44 Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Namaz Kılma Durumu

Babanın namaz kılma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Beş vakit namazını sürekli olarak kılar	N	73	108	53	234
	%	31,2	46,2	22,6	100
Beş vakit namazını ara sıra kılar	N	23	44	22	89
	%	25,8	49,4	24,7	100
Sadece cuma namazını kılar	N	7	21	6	34
	%	20,6	61,8	17,6	100
Sadece bayram namazlarını kılar	N	10	8	7	25
	%	40	32	28	100
Sadece Mübarek gecelerde kılar	N	29	38	10	77
	%	37,7	49,4	13	100
Hiç namaz kılmaz	N	9	11	7	27
	%	33,3	40,7	25,9	100
Toplam	N	151	230	105	486
	%	31,1	47,3	25,9	100

$\chi^2:11,072$ sd:10 p: ,352

Tablo 44'e bakıldığında babanın namaz kılma durumu ile öğrencinin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:10, n:486)=11,072 $p>,05$].

3.3.3. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 45 Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Oruç Tutma Durumu

Annenezin oruç tutma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutar.	N	119	181	79	379
	%	31,4	47,8	20,8	100
Ramazan orucunu tutar.	N	28	47	22	97
	%	28,9	48,5	22,7	100
Hiç oruç tutmaz.	N	4	3	4	11
	%	36,4	27,3	36,4	100
Toplam	N	151	231	105	487
	%	31	47,4	21,6	100

χ^2 :2,501 sd:4 p: ,645

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%50) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Ancak yeniden kodlama yapılmasına karşı Ki-Kare testi sonuçlarına bakıldığında annenin oruç tutma durumu ile öğrencinin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:4, n:487)=2,501 $p>,05$].

3.3.4. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 46 Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Oruç Tutma Durumu

Babanızın oruç tutma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutar.	N	89	121	51	261
	%	34,1	46,4	19,5	100
Ramazan orucunu tutar.	N	49	93	48	190
	%	25,8	48,9	25,3	100
Hiç oruç tutmaz.	N	13	16	6	35
	%	37,1	45,7	17,1	100
Toplam	N	151	230	105	486
	%	31,1	47,3	21,6	100

$$\chi^2 :5,082 \text{ sd:4 } p: ,279$$

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısının toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%25) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Ancak yeniden kodlama yapılmasına karşı tablo 46'ya bakıldığında babanın oruç tutma durumu ile öğrencinin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:4, n:486)=5,082 $p>,05$].

3.3.5. Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 47 Öğrencinin Dindarlığı ile Annenin Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu

Annenezin Kur'an-ı Kerim okuma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Her gün	N	43	64	18	125
	%	34,4	51,2	14,4	100
Haftada	N	54	92	39	185
	%	29,2	49,7	21,1	100
Ayda	N	23	32	19	74
	%	31,1	43,2	25,7	100
Ramazanda	N	19	20	9	48
	%	39,6	41,7	18,8	100
Hiç	N	12	23	20	55
	%	21,8	41,8	36,4	100
Toplam	N	151	231	105	487
	%	31	47,4	21,6	100

$$\chi^2:14,193 \text{ sd:}8 \text{ p: } ,077$$

Tablo 47'ye bakıldığında annenin Kur'an-ı Kerim okuma durumu ile öğrencinin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:8, n:487)=14,193 $p>,05$].

3.3.6. Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 48 Öğrencinin Dindarlığı ile Babanın Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu

Babanızın Kur'an-ı Kerim okuma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Her gün	N	21	27	11	59
	%	35,6	45,8	18,6	100
Haftada	N	35	46	24	105
	%	33,3	43,8	22,9	100
Ayda	N	25	35	16	76
	%	32,9	46,1	21,1	100
Ramazanda	N	23	29	10	62
	%	37,1	46,8	16,1	100
Hiç	N	47	92	44	183
	%	25,7	50,3	24	100
Toplam	N	151	229	105	485
	%	31,1	47,2	21,6	100

$$\chi^2:5,428 \text{ sd:}8 \text{ p: } ,711$$

Tablo 48'e bakıldığında babanın Kur'an-ı Kerim okuma durumu ile öğrencinin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:8, n:485)=5,428 $p>,05$].

3.3.7. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Sadaka Verme Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 49 Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Sadaka Verme Durumu

Ailenizin sadaka verme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok Dindar	Dindar	Biraz Dindar	
Sürekli sadaka verirler	N	56	89	38	183
	%	30,6	48,6	20,8	100
Ara sıra sadaka verirler	N	62	76	34	172
	%	36	44,2	19,8	100
Bazen sadaka verirler	N	26	61	24	111
	%	23,4	55	21,6	100
Sadaka vermezler	N	8	7	9	24
	%	33,3	29,2	37,5	100
Toplam	N	152	233	105	490
	%	31	47,6	21,4	100

$$\chi^2 : 10,112 \text{ sd:} 6 \text{ p: } ,120$$

Tablo 49'a bakıldığında ailenin sadaka verme durumu ile öğrencinin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:6, n:490)=10,112 $p > ,05$].

Tablo 43,44,45,46,47,48,49 birlikte incelendiğinde; anne babanın dini pratikleri (namaz kılması, oruç tutması, sadaka vermesi, Kur'an-Kerim okuması) ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır. Bu durumda "*anne babanın dini pratikleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmemiştir. Bu sonuçları da bir bilimsel veri olarak kabul ederek asıl düşündürücü durumun ailelerin dini pratikleri yerine getirirken öğrencilerin dindarlık anlamında ailelerinden etkilenmemeleridir. Zira 54,55,56,57,58,59 ve 60 numaraları tablolara bakıldığında sonuçların birbiriyle örtüşmediği görülmektedir.

3.3.8. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 50 Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin İbadetler Konusunda Çocukla İlgilenme Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		1	2	3	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	129	211	83	423
	%	30,5	49,9	19,6	100
Sadece mübarek gün ve aylarda ibadet etmemi isterler.	N	8	2	1	11
	%	72,7	18,2	9,1	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar.	N	15	20	21	56
	%	26,8	35,7	37,5	100
Toplam	N	152	233	105	490
	%	31	47,6	21,4	100

$$\chi^2:18,834 \text{ sd:}4 \text{ p:},001$$

Seçenekler:

1. Çok dindar.
2. Dindar.
3. Biraz dindar.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%63,3) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır. Ancak yeniden kodlama yapılmasına rağmen gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'nin altına (%22,2) düşmemiştir. Buna göre tablo 50'ye bakıldığında ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:6, n:490)=18,834 $p<,05$].

Ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile çocuğun dindarlığı tablo 50'ye göre karşılaştırıldığında; örneklem grubuna yöneltilen sorulara; 'çok dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden, 'bütün ibadetlere beni

teşvik etmekte, bana yardımcı olmaktadır' diye cevap verenlerin oranı 129 (%30,5), 'sadece mübarek gün ve aylarda ibadet etmemi isterler' diye cevap verenlerin oranı 211 (%49,9) ve 'ibadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar' diye cevap verenlerin oranı 83 (%19,6)'dır.

Tablo 50'ye bakıldığında öğrencilerin ailelerinin tamamına yakını (423) çocuklarını ibadetler konusunda teşvik etmekte ve onlara yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Örneklem grubuna yöneltilen sorulara; 'dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden, 'bütün ibadetlere beni teşvik etmekte, bana yardımcı olmaktadır' diye cevap verenlerin oranı 8 (%72,7), 'sadece mübarek gün ve aylarda ibadet etmemi isterler' diye cevap verenlerin oranı 2 (%18,2) ve 'ibadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar' diye cevap verenlerin oranı 1 (%9,1)'dir.

Örneklem grubuna yöneltilen sorulara; 'biraz dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden, 'bütün ibadetlere beni teşvik etmekte, bana yardımcı olmaktadır' diye cevap verenlerin oranı 15 (%26,8), 'sadece mübarek gün ve aylarda ibadet etmemi isterler' diye cevap verenlerin oranı 20 (%35,7) ve 'ibadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar' diye cevap verenlerin oranı 21 (%37,5)'dir.

Pehlivan (2002:69), ortaöğretim öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada, anne babanın ibadet konusunda teşvik ve ilgi durumu arttıkça öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeylerinin arttığını belirtmektedir.

Ay'ın (1994:310), İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da öğrenci ailelerinin yaklaşık %80'inin ibadetlerini düzenli olarak yaptıkları ve çocuklarını da ibadetlere teşvik ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, ibadetlerini yerine getiren anne babaların çocuklarını da teşvikinin onlar üzerinde olumlu bir etki yaptığı, ibadetlerinde gevşek davranan ailelerin ise çocuklarını ibadetlere yöneltmesinin olumsuz bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenme düzeyleri arttıkça dindarlık düzeylerinin arttığı görülmektedir. Buna göre "*ailelerin ibadetler konusunda*

çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.9. Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Aylık Ekonomik Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 51 Öğrencinin Dindarlığı ile Ailenin Aylık Ekonomik Durumu

Ailenizin aylık ekonomik geliri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
0-1000TL	N	15	13	11	39
	%	38,5	33,3	28,2	100
1000-1500TL	N	38	54	20	112
	%	33,9	48,2	17,9	100
1500-2000TL	N	22	41	9	72
	%	30,6	56,9	12,5	100
2000-2500TL	N	17	27	13	57
	%	29,8	47,4	22,8	100
2500-3000TL	N	26	42	10	78
	%	33,3	53,8	12,8	100
3000TL ve Üstü	N	34	56	42	132
	%	25,8	42,4	31,8	100
Toplam	N	152	233	105	490
	%	31	47,6	21,4	100

χ^2 :20,308 sd:10 p: ,026

Tablo 51'e bakıldığında ailenin aylık ekonomik gelir durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:10, n:490)=20,308 $p<,05$].

Tablo 51'de öğrencinin ailesinin aylık ekonomik geliri ile dindarlık düzeyi karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonuçlarına göre; 'çok dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden ailesinin aylık geliri '0 - 1000TL' arasında olan öğrencilerin oranı 15 (%38,5), aylık geliri '1000 - 1500TL' arasında olan öğrencilerin oranı 38 (%33,9), aylık geliri '1500 - 2000TL' arasında olan öğrencilerin 22 (%30,6), aylık geliri '2000 - 2500TL' arasında olan öğrencilerin oranı 17 (%29,8), aylık geliri '2500 - 3000TL' arasında olan öğrencilerin oranı 26

(%33,3) ve son olarak aylık geliri '3000TLve üstü' olan öğrencilerin oranı 34 (%25,8)'tür.

'Dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden ailesinin aylık geliri '0 - 1000TL' arasında olan öğrencilerin oranı 13 (%33,3), aylık geliri '1000 - 1500TL' arasında olan öğrencilerin oranı 54 (%48,2), aylık geliri '1500 - 2000TL' arasında olan öğrencilerin 41 (%56,9), aylık geliri '2000 - 2500TL' arasında olan öğrencilerin oranı 27 (%47,4), aylık geliri '2500 - 3000TL' arasında olan öğrencilerin oranı 42 (%53,8) ve son olarak aylık geliri '3000TLve üstü' olan öğrencilerin oranı 56 (%42,4)'dır.

'Biraz dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden ailesinin aylık geliri '0 - 1000TL' arasında olan öğrencilerin oranı 11 (%28,2), aylık geliri '1000 - 1500TL' arasında olan öğrencilerin oranı 20 (%17,9), aylık geliri '1500 - 2000TL' arasında olan öğrencilerin 9 (%12,5), aylık geliri '2000 - 2500TL' arasında olan öğrencilerin oranı 13 (%22,8), aylık geliri '2500 - 3000TL' arasında olan öğrencilerin oranı 10 (%12,8) ve son olarak aylık geliri '3000TLve üstü' olan öğrencilerin oranı 42 (%31,8)'dir.

Ülkemizde bu konu ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında ailesinin aylık geliri ile öğrencilerin dindarlığı arasındaki ilişkilerde anlamlı ilişkilerin çıktığı gibi iki değişken arasında bir anlam ifade etmeyen sonuçlar da görmek mümkündür.

Pehlivan (2002:61), ortaöğretim öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada, ailesinin aylık geliri orta ve düşük olan öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeyleri, ailesinin aylık gelir seviyesi yüksek olan öğrencilerin dini tutum ve davranışlarından daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Atalay'ın (2002:193), ilköğretim ve liselerdeki öğrencilerin dindarlığı üzerinde Diyarbakır il merkezinde okuyan 666 ilköğretim ve 582 ortaöğretim öğrencisinin dindarlık düzeyleri üzerinde yapmış olduğu çalışmada sosyoekonomik durumun öğrencilerin dindarlığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirtilmektedir. Kula (2001:152), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmasında, ailelerin ekonomik düzeyleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve ekonomik seviye arttıkça öğrencilerin dindarlık düzeylerinin düştüğünü belirtmektedir. Öztürk'ün (1992:52), ergenlik çağı bireyler üzerinde

yapmış olduğu çalışmada da; ailesinin gelir seviyesi düşük olan lise öğrencilerinin Allah'a kesin olarak inanma düzeyleri yüksek çıkarken ailesinin gelir seviyesi yüksek olan öğrencilerin Allah'a kesin olarak inanma düzeyleri daha düşük çıktığı belirtilmektedir. Gözlükaya'nın (2014:83,84), lise öğrencileri üzerinde Denizli il merkezinde yapmış olduğu çalışmada aile gelir düzeylerinin öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerindeki etkisini düşünsel, duygusal ve davranışsal boyutta incelemiştir. Ona göre; aile gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin düşünsel yönelim puanı, aile gelir düzeyi iyi olan öğrencilerin düşünsel yönelim puanından yüksek olduğunu, araştırmaya katılan öğrencilerin davranışsal yönelim puanı ortalamalarının aile gelir düzeyi değişkeni açısından grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmadığını ve aile gelir düzeyi orta olan öğrencilerin duygusal yönelim puanı, aile gelir düzeyi iyi olan öğrencilerin duygusal yönelim puanından yüksek çıktığını belirtmektedir.

Onay'ın (2004: 115), üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, orta gelir düzeyine mensup ailelerden gelen öğrencilerin dindarlık düzeyi puanlarının yüksek ve düşük gelir grubuna mensup olanlardan daha yüksek olduğu bulgusuna yer verilmiştir. Köktaş (1993:214), araştırmasında ailelerin ekonomik düzeyleri düştükçe öğrencilerin dindarlık düzeylerinin arttığını belirtmektedir. Bayyığıt'in (1992:81,98,104), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada ise üniversite öğrencilerin gelir seviyeleri yükseldikçe dini tutum ve davranış düzeylerinin de yükseldiği belirtilmektedir. Çetin (2010: 68), yapmış olduğu çalışmada, gelir seviyesi çok düşük olanların dindarlıklarının da düşük puanda olduğu buna karşı gelir seviyesi orta ve çok iyi olanların dindarlıkları ise yüksek puanda olduklarını belirtmektedir. Kaya (1998:152), çalışmasında öğrencilerin dini tutum ve davranışları ile ailelerin ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını belirtmektedir. Yıldız (2001:160), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da ekonomik düzey ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını ancak dindarlığını inanç ve bilgi boyutları ile ekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir.

Kızılgöçit (2011:180), genç, yetişkin ve yaşlılar üzerinde Erzurum örneğinde yapmış olduğu çalışmasında sosyoekonomik düzey ile dindarlık ve

dindarlık alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin ($p>0,05$). olmadığını belirtmektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında asgari ücretle çalışan ailelerin çocuklarının dindarlık düzeylerinde çok yüksek bir durum ortaya çıkmasının sebeplerinden birisi de örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin daha ziyade [annelerinin 376 (%76,7)'sı ev hanımı ve babalarının 128 (26,1)'i işçi] asgari ücretle çalışıyor olmasıdır. Genel olarak bakıldığında öğrencilerin ailelerinin aylık ekonomik düzeylerinin orta seviyede olduğu ve ailelerin gelir seviyesi düştükçe öğrencilerin dindarlık düzeylerinin arttığı görülmektedir. Buna göre "*ailelerin aylık ekonomik düzeyleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.10. Öğrencinin Dindarlığı ile Anne Eğitim Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 52 Öğrencinin Dindarlığı ile Anne Eğitim Durumu

Anninizin eğitim durumu		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Okur yazar değil	N	6	4	2	12
	%	50	33,3	16,7	100
İlkokul mezunu	N	58	101	30	189
	%	30,7	53,4	15,9	100
Ortaokul mezunu	N	45	59	22	126
	%	35,7	46,8	17,5	100
Lise mezunu	N	26	38	38	92
	%	28,3	41,3	30,4	100
Yüksekokul veya Üniversite mezunu	N	16	31	23	70
	%	22,9	44,3	32,9	100
Toplam	N	151	233	105	489
	%	30,9	47,6	21,5	100

$\chi^2:18,348$ sd:8 p: ,019

Tablo 52'ye bakıldığında annenin eğitim durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:8, n:489)=18,348 $p<,05$].

Tablo 52'de öğrencilerin dindarlığı ile annelerinin eğitim durumları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre; 'çok dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden 'annesi okur yazar olmayan' öğrencilerin oranı 6 (%50), annesi 'ilkokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 58 (%30,7), annesi 'ortaokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 45 (%35,7), annesi 'lise mezunu' olan öğrencilerin oranı 26 (%28,3), annesi 'yüksekokul veya üniversite mezunu' olan öğrencilerin oranı 16 (%22,9)'dır.

Ki-Kare testi sonuçlarına bakıldığında, 'dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden 'annesi okur yazar olmayan' öğrencilerin oranı 4 (%33,3), annesi 'ilkokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 101 (%53,4), annesi 'ortaokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 59 (%46,8), annesi 'lise mezunu' olan öğrencilerin oranı 38 (%41,3), annesi 'yüksekokul veya üniversite mezunu' olan öğrencilerin oranı 31 (%44,3)'dir.

'Biraz dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden 'annesi okur yazar olmayan' öğrencilerin oranı 2 (%16,7), annesi 'ilkokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 30 (%15,9), annesi 'ortaokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 22 (%17,5), annesi 'lise mezunu' olan öğrencilerin oranı 38 (%30,4), annesi 'yüksekokul veya üniversite mezunu' olan öğrencilerin oranı 23 (%32,9)'dir.

Öztürk'ün (2007:43,44), ilköğretim öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada, anne eğitim düzeyinin çocukların gerek ibadetinde gerekse inancında herhangi bir etkiye sahip olmadığını belirtmektedir.

Pehlivan (2002:62,63) lise öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada, annenin öğrenim durumuna göre öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirterek bu ilişkinin ise annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin dini tutum ve davranış puan ortalamaları, diğer grupların dini tutum ve davranış puan ortalamalarından yüksek bulunduğunu belirtmektedir. Öztürk'ün (1992:53), lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmasında da annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin Allah'a inanma düzeylerinde düşüş olduğunu belirtmektedir. Gürsu'nun (2011:182), ergenler

üzerinde yapmış olduğu çalışmada, annenin eğitim durumu yükseldikçe buna bağlı olarak çocuklarının dindarlık düzeylerinin düştüğünü diğer bir ifade ile, anne eğitim durumları düşük olan ergenlerin anne eğitim düzeyi yüksek olan ergenlere göre daha dindar oldukları ifade edilmektedir.

Bayyigit'in (1992:99,105) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışma da bu durumu destekler niteliktedir. Annesi hiç okula gitmemiş ve annesi ilkokul mezunu olan üniversite öğrencilerinin günlük beş vakit namazı kılma oranının, öğrenim seviyesi daha yüksek olan annelerin çocuklarına göre daha yüksek düzeyde ifade edilmektedir. Kaya'nın (1998:124), çalışmasında da annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dini tutum düzeylerinin düştüğü görülmektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin anne öğrenim düzeyleri düştükçe dindarlık düzeylerinin arttığı görülmektedir.

3.3.11. Öğrencinin Dindarlığı ile Baba Eğitim Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 53 Öğrencinin Dindarlığı ile Baba Eğitim Durumu

Babanızın eğitim durumu		Kendini ne kadar dindar hissediyorsun?			Toplam
		Çok dindar	Dindar	Biraz dindar	
Okur yazar değil	N	4	1	2	7
	%	57,1	14,3	28,6	100
İlkokul mezunu	N	34	51	25	110
	%	30,9	46,4	22,7	100
Ortaokul mezunu	N	52	61	14	127
	%	40,9	48	11	100
Lise mezunu	N	36	61	28	125
	%	28,8	48,8	22,4	100
Yüksekokul veya Üniversite mezunu	N	25	58	36	119
	%	21	48,7	30,3	100
Toplam	N	151	232	105	488
	%	30,9	47,5	21,5	100

χ^2 :22,386 sd:8 p: ,004

Tablo 53'e bakıldığında babanın eğitim durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:8, n:488)=22,386 $p<,05$].

Tablo 53'te öğrencilerin dindarlığı ile babalarının eğitim durumları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre; 'çok dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden 'babası okur yazar olmayan' öğrencilerin oranı 4 (%57,1), annesi 'ilkokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 34 (%30,9), annesi 'ortaokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 52 (%40,9), annesi 'lise mezunu' olan öğrencilerin oranı 36 (%28,8), annesi 'yüksekokul veya üniversite mezunu' olan öğrencilerin oranı 25 (%21)'dir.

Ki-Kare testi sonuçlarına bakıldığında, 'dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden 'babası okur yazar olmayan' öğrencilerin oranı 1 (%14,3), annesi 'ilkokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 51 (%46,4), annesi 'ortaokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 61 (%48), annesi 'lise mezunu' olan öğrencilerin oranı 61 (%48,8), annesi 'yüksekokul veya üniversite mezunu' olan öğrencilerin oranı 58 (%48,7)'dir.

'Biraz dindar' olduğunu söyleyen öğrencilerden 'babası okur yazar olmayan' öğrencilerin oranı 2 (%28,6), annesi 'ilkokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 25 (%22,7), annesi 'ortaokul mezunu' olan öğrencilerin oranı 14 (%11), annesi 'lise mezunu' olan öğrencilerin oranı 28 (%22,4), annesi 'yüksekokul veya üniversite mezunu' olan öğrencilerin oranı 36 (%30,3)'dir.

Öztürk'ün (2007:45), ilköğretim öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada babanın öğrenim düzeyine göre denekler gruplara ayrıldığında, deneklerin ortalama inanç puanları bakımından farklılaşmadığını ($p>,05$), babalarının öğrenim düzeyinin, inanç bakımından öğrencileri etkilemediği belirtilmektedir.

Pehlivan (2002:63), lise öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada, babanın öğrenim durumuna göre öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirterek bu ilişkinin ise; babası üniversite mezunu olan öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeyleri, babası sadece okur yazar, ilk ve ortaokul mezunu olanlara göre daha düşük olduğunu belirtmektedir. Gürsu'nun (2011:182), ergenler üzerinde yapmış olduğu

çalışmada, babanın eğitim durumu ile çocuklarının dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirtilmektedir.

Sonuç olarak tablo 52 ve tablo 53'e bakıldığında çocukların anne baba öğrenim düzeyleri birlikte değerlendirildiğinde; öğrenim seviyesi yüksek olan anne babaların çocuklarında dindarlık düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda öğrenim seviyesi düşük ailelerde çocuğa verilen dini eğitimde ailenin rolü daha fazla olduğu söylenebilir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında eğitim seviyesi yüksek olan anne-babaların çocuklarına yeterince zaman ayıramaması ve çocuklarına rol model olamamaları bir sebep olarak gösterilebilir. Buna göre "anne baba eğitim düzeyleri ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.12. Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Annenin Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 54 Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Annenin Namaz Kılma Durumu

Annenizin namaz kılma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin namaz kılma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam
		1	2	3	
Beş vakit namazını sürekli olarak kılar.	N	71	233	20	324
	%	21,9	71,9	6,2	100
Beş vakit namazını ara sıra kılar.	N	8	113	20	141
	%	5,7	80,1	14,2	100
Hiç namaz kılmaz.	N	0	14	8	22
	%	0	63,6	36,4	100
Toplam	N	79	360	48	487
	%	16,2	73,9	9,9	100

χ^2 :43,763 sd:4 p: ,000

Seçenekler:

1. Beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım.
2. Beş vakit namazımı ara sıra kılarım.
3. Hiç namaz kılmadım.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%50) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Buna göre tablo 54'e bakıldığında annenin namaz kılma durumu ile öğrencinin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki ($p<.05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:487)=43,763 $p<.05$].

Tablo 54'te annenin namaz kılma durumu ile çocuğun namaz kılma durumu karşılaştırılmıştır. Ki-Kare testi sonuçlarına göre; 'beş vakit namazını sürekli olarak kılan' öğrencilerin annelerinden 'beş vakit namazını sürekli olarak kılanların' oranı 71 (% 21,9), 'beş vakit namazını ara sıra kılmakta' olanların oranı ise 8 (%5,7)'dir.

'Beş vakit namazını ara sıra kılan' öğrencilerin annelerinden 'beş vakit namazını sürekli olarak kılanların' oranı 233 (%71,9), 'beş vakit namazını ara sıra kılmakta' olanların oranı 113 (%81,2) iken, annesi 'hiç namaz kılmayanların' oranı ise 14 (%63,6).

Ki-Kare testi sonuçlarına göre; 'hiç namaz kılmadım' diyen öğrencilerin annelerinden 'beş vakit namazını sürekli olarak kılanların' oranı 20 (%6,2), 'beş vakit namazını ara sıra kılmakta' olanların oranı 20 (%14,2) ve annesi 'hiç namaz kılmayanların' oranı ise 8 (%36,4)'dir.

Yukarıda verilerden anlaşılacağı üzere öğrencilerin namaz kılma durumları düzenli olmasa da belirli zamanlarda namaz kılma eğilimleri yüksektir. Özellikle öğrencilerin 'beş vakit namazını ara sıra kılma eğilimlerinin yüksek olması, annelerinin namaz kılma ibadetinden etkilendiğini göstermektedir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında da bu durumun desteklendiği görülmektedir. Pehlivan'ın (2002:64,65), lise öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada da, annenin namaz kılma durumu ile öğrencilerin dini davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin annenin namaz kılma durumu arttıkça öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeylerinde de bir yükselme şeklinde olduğu belirtilmektedir. Çapar'ın (2008:108,109), 15-18 yaşlar arasındaki lise öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada da; annenin namaz kılma

sıklığı arttıkça öğrencilerin namaz kılma durumunda da bir yükselme olduğu belirtilmektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin annelerinin namaz kılma durumu arttıkça öğrencilerin de namaz kılma durumu artmaktadır. Buna göre "*annenin namaz kılması ile öğrencilerin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.13. Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Babanın Namaz Kılma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 55 Öğrencinin Namaz Kılma Durumu ile Babanın Namaz Kılma Durumu

Babanızın namaz kılma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin namaz kılma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam
		1	2	3	
Beş vakit namazını sürekli olarak kılar.	N	58	160	16	234
	%	24,8	68,4	6,8	100
Beş vakit namazını ara sıra kılar.	N	16	185	24	225
	%	7,1	82,2	10,7	100
Hiç namaz kılmaz.	N	3	16	8	27
	%	11,1	59,3	29,6	100
Toplam	N	77	361	48	486
	%	15,8	74,3	9,9	100

χ^2 :39,848 sd:4 p: ,000

Seçenekler:

1. Beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım.
2. Beş vakit namazımı ara sıra kılarım.
3. Hiç namaz kılmadım.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%60) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Buna göre tablo 55'e bakıldığında babanın namaz kılma durumu ile öğrencinin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:486)=39,848 $p < ,05$].

Tablo 55'te babanın namaz kılma durumu ile çocuğun namaz kılma durumu karşılaştırılmıştır. Ki-Kare testi sonuçlarına göre; 'beş vakit namazını sürekli olarak kılan' öğrencilerin babalarında 'beş vakit namazını sürekli olarak kılanların' oranı 58 (% 24,8), 'beş vakit namazını ara sıra kılmakta' olanların oranı 16 (%7,1) ve babası 'hiç namaz kılmayanların' oranı ise 3 (%11,1)'tür.

'Beş vakit namazını ara sıra kılan' öğrencilerin babalarından 'beş vakit namazını sürekli olarak kılanların' oranı 160 (%68,4), 'beş vakit namazını ara sıra kılmakta' olanların oranı 185 (%82,2) iken, babası 'hiç namaz kılmayanların' oranı ise 16 (%59,3)'dir.

Ki-Kare testi sonuçlarına göre; 'hiç namaz kılmadım' diyen öğrencilerin babalarından 'beş vakit namazını sürekli olarak kılanların' oranı 16 (%6,8), 'beş vakit namazını ara sıra kılmakta' olanların oranı 24 (%10,7) ve babası 'hiç namaz kılmayanların' oranı ise 8 (%29,6)'dir.

Yukarıda verilerden anlaşılacağı üzere öğrencilerin namaz kılma durumları tablo 54'te olduğu gibi düzenli olmasa da belirli zamanlarda namaz kılma eğilimleri yüksektir. Özellikle öğrencilerin 'beş vakit namazını ara sıra kılma eğilimlerinin yüksek olması, babalarının namaz kılma ibadetinden etkilendiğini göstermektedir. Tablo 54 ve 55'e birlikte bakıldığında; öğrencilerin namaz kılma davranışı ile anne babanın namaz kılma davranışı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında ise; Pehlivan'ın (2002:66), ortaöğretim öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada da, babanın namaz kılma durumu ile öğrencilerin dini davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin babanın namaz kılma durumu arttıkça öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeylerinde de bir yükselme şeklinde olduğu belirtilmektedir. Çapar'ın (2008:110,111), 15-18 yaşlar arasındaki lise öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada da; çocuğun namaz kılma davranışı babanın namaz kılma davranışı ile doğru orantılı olup babanın namaz kılma sıklığı arttıkça öğrencilerin namaz kılma durumunda da bir yükselme olduğu belirtilmektedir.

Kaya'nın (1998:136), yapmış olduğu araştırmada ise örneklem grubuna katılan öğrencilerin babalarının %49,1'i 'beş vakit namazını kılmakta' olduğunu ve bu durumun öğrencilerin beş vakit namazlarını kılmalarında etkili olduğu belirtilmektedir,

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin babalarının namaz kılma durumu arttıkça öğrencilerin de namaz kılma durumu artmaktadır. Buna göre "*babanın namaz kılması ile öğrencilerin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.14. Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Annenin Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 56 Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Annenin Oruç Tutma Durumu

Annenin oruç tutma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?	Senin oruç tutma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam	
	1	2	3		
Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutar.	N	105	186	88	379
	%	27,7	49,1	23,2	100
Ramazan orucunu tutar.	N	9	54	34	97
	%	9,3	55,7	35,1	100
Ramazanda ara sıra oruç tutar.	N	4	4	3	11
	%	36,4	36,4	27,3	100
Toplam	N	118	244	125	487
	%	24,2	50,1	25,7	100

$$\chi^2 : 16,824 \quad sd: 4 \quad p: ,002$$

Seçenekler:

1. Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım.
2. Ramazan orucunu tutarım.
3. Ramazanda ara sıra oruç tutarım.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%56,3) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into

different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır.

Buna göre tablo 56'ya bakıldığında annenin oruç tutma durumu ile öğrencinin oruç tutma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin ($p<,05$) olduğu görülmektedir [x^2 (sd:4, n:487)=16,824 $p<,05$].

Tablo 56'da yapılan Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testinde; annenin oruç tutma durumu ile öğrencinin oruç tutma durumu karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre; 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutan' öğrencilerin annelerinden 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde oruç tutmakta' olanların oranı 105 (%27,7), 'ramazan orucunu tutanların' oranı 9 (%9,3) ve 'ramazanda ara sıra oruç tutanların' oranı ise 4 (%36,4)'tür.

'Ramazan orucunu tutan' öğrencilerin annelerinden 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde oruç tutmakta' olanların oranı 186 (%49,1), 'ramazan orucunu tutanların' oranı 54 (%55,7) ve 'ramazanda ara sıra oruç tutanların' oranı ise 4 (%36,4)'tür.

Ki-Kare testi sonuçlarına göre 'ramazanda ara sıra oruç tutan' öğrencilerin annelerinden 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde oruç tutmakta' olanların oranı 88 (%23,2), 'ramazan orucunu tutanların' oranı 34 (%35,1) ve 'ramazanda ara sıra oruç tutanların' oranı ise 3 (%27,3)'tür.

Yukarıda verilerden anlaşılacağı üzere oruç tutma düzeyleri yüksek olan annelerin çocuklarının da oruç tutma düzeyleri yüksek çıkmıştır. Annenin dini konulardaki tutum ve davranışları çocuklarına örnek olma anlamında etkileyici bir unsur olarak görülmektedir. Oruç ibadeti de namaz ibadeti gibi görerek öğrenilen ve öğretilen bir ibadet olduğu için çocukların örnek aldığı kişilerin oruca karşı ilgisi çocuğun da oruç ibadetini karşı davranış şeklini belirler.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında da bu durumun desteklendiği görülmektedir. Pehlivan'ın (2002:67), lise öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada da, annenin oruç tutma durumu ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin annenin oruç tutma durumu arttıkça öğrencilerin de oruç tutma düzeylerinde bir yükselme şeklinde olduğu belirtilmektedir. Çapar'ın (2008:115), 15-18 yaşlar arasındaki lise öğrencileri

üzerine yaptığı araştırmada da; annesi oruç tutan öğrencilerin de oruç tutma düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmektedir.

Uysal'ın (1996), 462 üniversite öğrencisi üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin annelerinden ramazan orucunu tutanların oranı %82,5 olarak belirtilmiştir. Kaya'nın (1998:143), çalışmasında da öğrencilerin %91,6'sı annelerinin ramazan orucunu tuttuklarını belirtmişlerdir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin annelerinin oruç tutma durumu arttıkça öğrencilerin de oruç tutma durumu artmaktadır. Buna göre "*annenin oruç tutması ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.15. Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Babanın Oruç Tutma Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 57 Öğrencinin Oruç Tutma Durumu ile Babanın Oruç Tutma Durumu

Babanın oruç tutma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin oruç tutma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam
		1	2	3	
Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutar.	N	80	113	68	261
	%	30,7	43,3	26,1	100
Ramazan orucunu tutar.	N	28	117	45	190
	%	14,7	61,6	23,7	100
Ramazanda ara sıra oruç tutar.	N	9	12	14	35
	%	25,7	34,3	40	100
Toplam	N	117	242	127	486
	%	24,1	49,8	26,1	100

$$\chi^2:23,826 \text{ sd:4 p: ,000}$$

Seçenekler:

1. Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım.
2. Ramazan orucunu tutarım.
3. Ramazanda ara sıra oruç tutarım.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%21,5) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin

sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Buna göre tablo 57'ya bakıldığında babanın oruç tutma durumu ile öğrencinin oruç tutma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:4, n:486)=23,826 $p < ,05$].

Tablo 57'de yapılan Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testinde; babanın oruç tutma durumu ile öğrencinin oruç tutma durumu karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre; 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutan' öğrencilerin babalarından 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde oruç tutmakta' olanların oranı 80 (%30,7), 'ramazan orucunu tutanların' oranı 28 (%14,7) ve 'ramazanda ara sıra oruç tutanların' oranı ise 9 (%25,7)'dur.

'Ramazan orucunu tutan' öğrencilerin babalarından 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde oruç tutmakta' olanların oranı 113 (%43,3), 'ramazan orucunu tutanların' oranı 117 (%61,6) ve 'ramazanda ara sıra oruç tutanların' oranı ise 12 (%34,3)'dir.

Ki-Kare testi sonuçlarına göre 'ramazanda ara sıra oruç tutan' öğrencilerin babalarından 'ramazanda ve diğer mübarek günlerde oruç tutmakta' olanların oranı 68 (%26,1), 'ramazan orucunu tutanların' oranı 45 (%23,7) ve 'ramazanda ara sıra oruç tutanların' oranı ise 14 (%40)'tür.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında da bu durumun desteklendiği görülmektedir. Pehlivan'ın (2002:68), lise öğrencileri (14-17 yaş) üzerinde yapmış olduğu çalışmada da, babanın oruç tutma durumu ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin babanın oruç tutma durumu arttıkça öğrencilerin de oruç tutma düzeylerinde bir yükselme şeklinde olduğu belirtilmektedir. Çapar'ın (2008:116), 15-18 yaşlar arasındaki lise öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada da; babası oruç tutan öğrencilerin oruç tutma düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin babalarının oruç tutma durumu arttıkça öğrencilerin de oruç tutma durumu artmaktadır. Buna göre "*babanın oruç tutması ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.16. Öğrencinin Kur'an Kerim Okuması ile Annenin Kur'an Kerim Okuması Arasındaki İlişki

Tablo 58 Öğrencinin Kur'an Kerim Okuması ile Annenin Kur'an Kerim Okuma Durumu

Annenizin Kur'an-ı Kerim okuma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin Kur'an-ı Kerim okuma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?					Toplam
		Her gün	Haftada	Ayda	Ramazanda	Hiç	
Her gün	N	18	85	12	7	3	125
	%	14,4	68	9,6	5,6	2,4	100
Haftada	N	23	101	38	12	11	185
	%	12,4	54,6	20,5	6,5	5,9	100
Ayda	N	6	27	27	7	7	74
	%	8,1	36,5	36,5	9,5	9,5	100
Ramazanda	N	6	17	7	12	6	48
	%	12,5	35,4	14,6	25	12,5	100
Hiç	N	1	18	12	8	16	55
	%	1,8	32,7	21,8	14,5	29,1	100
Toplam	N	54	248	96	46	43	487
	%	11,1	50,9	19,7	9,4	8,8	100

χ^2 :92,287 sd:16 p: ,000

Tablo 58'e bakıldığında annenin Kur'an-ı Kerim okuma durumu ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:16, n:487)=92,287 $p<,05$].

Tablo 58'de annelerin Kur'an-ı Kerim okuma durumu ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma durumları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin annelerinden; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 18 (%14,4), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 23 (12,4), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 6 (%8,1), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 6 (%12,5) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 1 (%1,8)'dir.

'Haftalık' Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin annelerinden; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 85 (%68), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim

okuyanların oranı 101 (54,6), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 27 (%36,5), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 17 (%35,4) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 18 (%32,4)'dir.

'Ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin annelerinden; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 12 (%9,6), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 38 (20,5), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 27 (%36,5), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 7 (%14,6) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 12 (%21,8)'dir.

'Ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin annelerinden; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 7 (%5,6), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 12 (%6,5), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 7 (%9,5), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 12 (%25) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 8 (%14,5)'dir.

'Hiç' bir şekilde Kur'an-ı Kerim okumayan öğrencilerin annelerinden; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 3 (%2,4), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 11 (%5,9), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 7 (%9,5), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 6 (%12,5) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 16 (%29,1)'dir.

Kılıç'ın (2010:56), Kura'an ı Kerim okumanın ergenler üzerindeki araştırmasında örneklem grubundaki öğrencilerin annelerinin Kur'an-ı Kerim'i okuma düzeylerine bakıldığında %12,8'i Kur'an-ı Kerim'i hiç bilmiyor, % 17'si az biliyor, % 48'i orta düzeyde, % 19'u çok 'iyi bildiği' ve % 1,6'sının da hafız olduğu belirtilmektedir.

Pehlivan'ın (2002:84), ergenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada örneklem grubundaki öğrencilerin annelerinin Kur'an-ı Kerim okuma durumları ise; annesi 'her zaman' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 93(%29,1), 'ara sıra' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 101(%31,6) ve 'hiç' bir şekilde Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 113(%31,6)'tür

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin annelerinin Kur'an-ı Kerim okuma durumu arttıkça öğrencilerin de Kur'an-ı Kerim okuma düzeyleri artmaktadır. Buna göre "*annenin Kur'an-ı Kerim okuması ile*

öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuması arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.17. Öğrencinin Kur'an Kerim Okuması ile Babanın Kur'an Kerim Okuması Arasındaki İlişki

Tablo 59 Öğrencinin Kur'an Kerim Okuması ile Babanın Kur'an Kerim Okuma Durumu

Babanızın Kur'an-ı Kerim okuma durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin Kur'an-ı Kerim okuma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?					Toplam
		Her gün	Haftada	Ayda	Rama zanda	Hiç	
Her gün	N	12	32	11	2	2	59
	%	20,3	54,2	18,6	3,4	3,4	100
Haftada	N	14	61	19	7	4	105
	%	13,3	58,1	18,1	6,7	3,8	100
Ayda	N	11	42	15	5	3	76
	%	14,5	55,3	19,7	6,6	3,9	100
Ramazanda	N	7	30	9	11	5	62
	%	11,3	48,4	14,5	17,7	8,1	100
Hiç	N	8	82	43	21	29	183
	%	4,4	44,8	23,5	11,5	15,8	100
Toplam	N	52	247	97	46	43	485
	%	10,7	50,9	20	9,5	8,9	100

χ^2 :45,136 sd:16 p: ,000

Tablo 59'a bakıldığında babanın Kur'an-ı Kerim okuma durumu ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:16, n:485)=45,136 $p<,05$].

Tablo 59'da babanın Kur'an-ı Kerim okuma durumu ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma durumları karşılaştırılmıştır. Buna göre; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin babalarından; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 12 (%20,3), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 14 (13,3), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 11 (%14,5), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 7 (%11,3) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 8 (%4,4)'dir.

'Haftalık' Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin babalarından; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 32 (%54,2), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 61 (58,1), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 42 (%55,3), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 30 (%48,4) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 82 (%44,8)'dir.

'Ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin babalarından; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 11 (%18,6), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 19 (18,1), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 15 (%19,7), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 9 (%14,5) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 43 (%23,5)'tür.

'Ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin babalarından; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 2 (%3,4), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 7 (%6,7), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 5 (%6,6), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 11 (%17,7) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 21 (%11,5)'dir.

'Hiç' bir şekilde Kur'an-ı Kerim okumayan öğrencilerin babalarından; 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 2 (%3,4), 'haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 4 (%3,8), 'ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı, 3 (%3,9), 'ramazanda' Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı 5 (%8,1) ve 'hiç' Kur'an-ı Kerim okumayanların oranı ise 29 (%15,8)'dur.

Kılıç'ın (2010:57), çalışmasında da öğrencilerin babalarının Kur'an-ı Kerim'i okuma düzeylerine bakıldığında % 21.6'sı hiç bilmiyor, % 24.6'sı az biliyor, % 20.7'si çok iyi biliyor, % 3.6'sı hafız, % 3.3'ü vefat etmiştir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin babalarının Kur'an-ı Kerim okuma durumu arttıkça öğrencilerin de Kur'an-ı Kerim okuma durumunun da arttığı görülmektedir. Burada dikkat çeken bir durum hiç Kur'an-ı Kerim okumayan babaların çocuklarında Kur'an-ı Kerim'i okuma durumunun yüksek çıkmasıdır. Genelde öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i okuma oranlarının yüksek olduğu zaman dilimleri 'hafta ve ayda' yoğunluk kazanmıştır. Bu durumu etkileyen sebeplerden biri 'İslam Kültüründe cuma akşamları Kur'an-ı Kerim okunma alışkanlığının' olmasıdır. Hiç bir şekilde Kur'an-ı Kerim okunmamasının sebepleri arasında örneklem grubu içerisinde 'ortaokul' öğrencilerinin de

olmasıdır. Bu yaş grubunda Kur'an-ı Kerim okumasını bilmeyen öğrencilerin de olma olasılığıdır.

Tablo 58 ve 59 karşılaştırıldığında öğrencilerin annelerinden Kur'an-ı Kerim'i 'her gün ve haftada' okuyanların oranı babaların oranından daha fazla olduğu görülmektedir. 'Her gün' Kur'an-ı Kerim okuyan annelerin sayısı 125 iken bu sayı babalarda 59'dur. 'Haftada' Kur'an-ı Kerim okuyan annelerin sayısı 185 iken bu sayı babalarda 105'tir.

Buna göre "*babanın Kur'an-ı Kerim okuması ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuması arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.18. Öğrencinin Sadaka Verme Durumu ile Ailenin Sadaka Verme Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 60 Öğrencinin Sadaka Verme Durumu ile Ailenin Sadaka Verme Durumu

Ailenizin sadaka verme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin sadaka verme durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		1	2	3	4	
Sürekli sadaka verirler.	N	55	73	34	21	183
	%	30,1	39,9	18,6	11,5	100
Ara sıra sadaka verirler.	N	8	84	43	37	172
	%	4,7	48,8	25	21,5	100
Bazen sadaka verirler.	N	6	40	41	24	111
	%	5,4	36	36,9	21,6	100
Sadaka vermezler.	N	1	5	3	15	24
	%	4,2	20,8	12,5	62,5	100
Toplam	N	70	202	121	97	490
	%	14,3	41,2	24,7	19,8	100

χ^2 :96,431 sd:9 p: ,000

Seçenekler:

1. Sürekli sadaka veririm.
2. Ara sıra sadaka veririm.
3. Bazen sadaka veririm.
4. Sadaka vermem.

Tablo 60'a bakıldığında ailenin sadaka verme durumu ile öğrencilerin sadaka verme durumu arasında anlamlı bir ilişki ($p < ,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:9, n:490)=96,431 $p < ,05$].

Tablo 60'ta ailenin sadaka verme durumu ile öğrencilerin sadaka verme durumları karşılaştırılmıştır. Buna göre; 'sürekli sadaka veren' öğrencilerin ailelerinden; 55 (%30,1)'i 'sürekli sadaka vermekte', 8 (%4,7)'i 'ara sıra sadaka vermekte', 6 (%5,4)'sı 'bazen sadaka vermekte' ve 1 (%4,2)'i ise 'sadaka vermemektedir'.

'Ara sıra sadaka veren' öğrencilerin ailelerinden; 73 (%39,9)'ü 'sürekli sadaka vermekte', 84 (%48,8)'ü 'ara sıra sadaka vermekte', 40 (%36)'i 'bazen sadaka vermekte' ve 5 (%20,8)'i ise 'sadaka vermemektedir'.

'Bazen sadaka verdiğini' söyleyen öğrencilerin ailelerinden; 34 (%18,6)'ü 'sürekli sadaka vermekte', 43 (%25)'ü 'ara sıra sadaka vermekte', 41 (%36,9)'i 'bazen sadaka vermekte' ve 3 (%12,5)'ü ise 'sadaka vermemektedir'.

'Hiç sadaka vermeyen' öğrencilerin ailelerinden; 21 (%11,5)'i 'sürekli sadaka vermekte', 37 (%21,5)'si 'ara sıra sadaka vermekte', 24 (%21,6)'ü 'bazen sadaka vermekte' ve 15 (%62,5)'i ise 'sadaka vermemektedir'.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin sadaka verme durumları arttıkça öğrencilerin de sadaka verme durumları artmaktadır. Bu durum ailedeki dinini tutum ve davranışların çocuk üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Buna göre "*ailenin sadaka vermesi ile öğrencilerin sadaka vermesi arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

3.3.19. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Namaz Kılması Arasındaki İlişki

Tablo 61 Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Namaz Kılma Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin namaz kılma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam
		1	2	3	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	77	317	29	423
	%	18,2	74,9	6,9	100
Sadece cuma ve bayram namazlarını kılmamı yeterli görürler	N	1	7	3	11
	%	9,1	63,6	27,3	100
Sadece ramazan ayında oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler	N	0	32	15	47
	%	0	68,1	31,9	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar.	N	1	7	1	9
	%	11,1	77,8	11,1	100
Toplam	N	79	363	48	490
	%	16,1	74,1	9,8	100

$$x^2 :40,292 \text{ sd:}6 \text{ p: } ,000$$

Seçenekler:

1. Beş vakit namazımı sürekli olarak kılarım.
2. Ara sıra namaz kılarım.
3. Hiç namaz kılmadım.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%55) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır. Buna göre tablo 61'e bakıldığında ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile öğrencilerin namaz ibadeti arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [x^2 (sd:6, n:490)=40,492 $p<,05$].

Ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile çocuğun namaz kılma durumu tablo 61'e göre karşılaştırıldığında; örneklem grubuna yöneltilen

sorulara, 'beş vakit namazını kılan' öğrencilerin ailelerinden; 77 (%18,2)'si 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 1 (%9,1)'i çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 1 (%11,1)'dir.

'Beş vakit namazını ara sıra kılan' öğrencilerin ailelerinden; 317 (%74,9)'si 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 7 (%63,6)'si çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte', 32 (%68,1)'si 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmasını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 7 (%77,8)'dir.

'Hiç namaz kılmayan' öğrencilerin ailelerinden; 29 (%6,9)'u 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 3 (%27,3)'ü çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte', 15 (%31,9)'i 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmasını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 1 (%11,1)'dir.

Çelenk'in (2004: 120), 10-14 yaş arası çocuklar üzerinde yapmış olduğu araştırmasında da çocuklarını ibadetlere teşvik eden aileler ile çocukların namaz kılması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin; ailelerin çocukları ibadete teşvik etme oranı yükseldikçe çocuklarında da namaz kılma oranı arttığı belirtilmektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenme düzeyleri arttıkça namaz kılma düzeylerinin de arttığı görülmektedir.

3.3.20. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Oruç Tutması Arasındaki İlişki

Tablo 62 Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Oruç Tutma Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin oruç tutma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam
		1	2	3	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	102	219	102	423
	%	24,1	51,8	24,1	100
Sadece cuma ve bayram namazlarını kılmamı yeterli görürler	N	1	4	6	11
	%	9,1	36,4	54,5	100
Sadece ramazan ayında oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler	N	14	19	14	47
	%	29,8	40,4	29,8	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar.	N	1	3	5	9
	%	11,1	33,3	55,6	100
Toplam	N	118	245	127	490
	%	24,1	50	25,9	100

$$x^2 : 11,659 \quad sd: 6 \quad p: ,070$$

Seçenekler:

1. Ramazanda ve diğer mübarek günlerde de oruç tutarım.
2. Ramazanda oruç tutarım.
3. Hiç oruç tutmam.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%41,7) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır.

Ki-Kare testi sonuçlarına bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenmesi ile öğrencilerin oruç tutmaları arasında anlamlı bir ilişki ($p > ,05$) bulunamamıştır [x^2 (sd:6, n:490)=11,659 $p > ,05$].

3.3.21. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Dûa Etmesi Arasındaki İlişki

Tablo 63 Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Dûa Etme Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin dûa etme durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam
		1	2	3	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	275	98	50	423
	%	65	23,2	11,8	100
Sadece cuma ve bayram namazlarını kılmamı yeterli görürler	N	6	2	3	11
	%	54,5	18,2	27,3	100
Sadece ramazan ayında oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler	N	22	18	7	47
	%	46,8	38,3	14,9	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdır.	N	5	1	3	9
	%	55,6	11,1	33,3	100
Toplam	N	308	119	63	490
	%	62,9	24,3	12,9	100

$$\chi^2:12,483 \text{ sd:6 } p: ,052$$

Seçenekler:

1. Her zaman dûa ederim.
2. Bir ihtiyacım ve sıkıntım olduğunda dûa ederim.
3. Ara sıra dûa ederim.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%50) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenmesi ile öğrencilerin dûa etmesi arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:6, n:490)=12,483 $p>,05$].

3.3.22.Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Kur'an-ı Kerim Okuması Arasındaki İlişki

Tablo 64 Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin Kur'an-ı Kerim okuma durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?				Toplam
		1	2	3	4	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	46	230	120	27	423
	%	10,9	54,4	28,4	6,4	100
Sadece cuma ve bayram namazlarını kılmamı yeterli görürler	N	0	7	2	2	11
	%	0	63,6	18,2	18,2	100
Sadece ramazan ayında oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler	N	7	9	19	12	47
	%	14,9	19,1	40,4	25,5	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdır.	N	1	4	2	2	9
	%	11,1	44,4	22,2	22,2	100
Toplam		54	250	143	43	490
		11	51	29,2	8,8	100

χ^2 :34,070 sd:6 p: ,000

Seçenekler:

1. Her gün.
2. Haftada.
3. Ayda.
4. Hiç Kur'an-ı Kerim okumam.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%55) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır. Buna göre tablo 64'e bakıldığında ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki ($p<,05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:6, n:490)=34,070 $p<,05$].

Ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile çocuğun Kur'an-ı Kerim okuma durumu tablo 64'e göre karşılaştırıldığında; örneklem grubuna yöneltilen sorulara, 'her gün' Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin ailelerinden; 46 (%10,9)'si 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 7 (%14,9)'si 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmasını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 1 (%11,1)'dir.

'Haftada' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin ailelerinden; 230 (%54,4)'u 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 7 (%63,6)'si çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte', 9 (%19,1)'u 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmasını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 4 (%44,4)'tür.

'Ayda' bir kez Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencilerin ailelerinden; 120 (%28,4)'si 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 2 (%18,2)'si çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte', 19 (%40,4)'u 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmasını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 2 (%22,2)'dir.

'Hiç Kur'an-ı Kerim okumayan' öğrencilerin ailelerinden; 27 (%6,4)'si 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 2 (%18,2)'si çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte', 12 (%25,5)'si 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmasını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 2 (%22,2)'dir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenme düzeyleri arttıkça Kur'an-ı Kerim okuma düzeylerinin de arttığı görülmektedir.

3.3.23. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Sadaka Vermesi Arasındaki İlişki

Tablo 65 Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Sadaka Verme Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Senin sadaka verme durumun aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?			Toplam
		1	2	3	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	64	280	79	423
	%	15,1	66,2	18,7	100
Sadece cuma ve bayram namazlarını kılmamı yeterli görürler	N	0	8	3	11
	%	0	72,7	27,3	100
Sadece ramazan ayında oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler	N	6	30	11	47
	%	12,8	63,8	23,4	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdır.	N	0	5	4	9
	%	0	55,6	44,4	100
Toplam	N	70	323	97	490
	%	14,3	65,9	19,8	100

$$x^2:7,059 \text{ sd:6 } p: ,316$$

Seçenekler:

1. Sürekli sadaka veririm.
2. Ara sıra sadaka veririm.
3. Sadaka vermem.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%50) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test x^2) testi uygulanmıştır.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenmesi ile öğrencilerin sadaka vermesi arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [x^2 (sd:6, n:490)=7,059 $p>,05$].

Tablo 61, 62, 63, 64 ve 65 birlikte değerlendirildiğinde; ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dini pratikleri arasında

genel olarak anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Ancak ailelerin ibadetler konusunda çocukları teşviki ile çocukların oruç tutması (tablo 62), dua etmesi (tablo 63) ve sadaka vermesi (tablo 65) arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında ailelerin ibadetler konusunda çocukları teşviki ile çocukların namaz kılması (tablo 61) ve Kur'an-ı Kerim okuması (tablo 64) arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda "Ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dini pratikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi kısmen desteklenmiştir.

3.3.24. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Yalan Söyleme/me Arasındaki İlişki

Tablo 66 Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Yalan Söyleme/me Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Hiç yalan söylediğin oldu mu?			Toplam
		1	2	3	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	51	344	28	423
	%	12,1	81,3	6,6	100
Sadece cuma ve bayram namazlarını kılmamı yeterli görürler	N	3	7	1	11
	%	27,3	63,6	9,1	100
Sadece ramazan ayında oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler	N	9	35	3	47
	%	19,1	74,5	6,4	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar.	N	0	9	0	9
	%	0	100	0	100
Toplam	N	63	395	32	490
	%	12,9	80,6	6,5	100

$$x^2:6,357 \text{ sd:6 p: ,384}$$

Seçenekler:

1. Her zaman.
2. Ara sıra.
3. Hiç yalan söylemem.

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%60) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin

sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenmesi ile öğrencilerin sadaka vermesi arasında anlamlı bir ilişki ($p>,05$) bulunamamıştır [χ^2 (sd:6, n:490)=6,357 $p>,05$]. Bu durumda "*ailelerin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin yalan söyleme/me arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmemiştir.

3.3.25. Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Yemekten Önce ve Sonra Dûa Etmesi Arasındaki İlişki

Tablo 67 Ailenin İbadetler Konusundaki Teşviki ile Çocukların Yemekten Önce ve Sonra Dûa Etme Durumu

Ailenin ibadetler konusunda seninle ilgilenme durumu aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?		Yemekten önce 'Besmele' yemekten sonra 'Elhamdülillah' söyler misin?			Toplam
		1	2	3	
Bütün ibadetlere beni teşvik etmekte bana yardımcı olmaktadır.	N	305	112	6	423
	%	72,1	26,5	1,4	100
Sadece cuma ve bayram namazlarını kılmamı yeterli görürler	N	8	1	2	11
	%	72,7	9,1	18,2	100
Sadece ramazan ayında oruç tutmamı ve namaz kılmamı isterler	N	29	15	3	47
	%	61,7	31,9	6,4	100
İbadetler konusunda benimle ilgilenmez ve ibadetime karşıdırlar.	N	1	8	0	9
	%	11,1	88,9	0	100
Toplam	N	343	136	11	490
	%	70	27,8	2,2	100

χ^2 :36,761 sd:6 p: ,000

Seçenekler:

1. Her zaman.
2. Ara sıra.
3. Hiç .

Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı (%60) görüldüğünden anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmayacağından yeniden kodlama (recode into different variables) yapılarak tekrar Ki-Kare (Chi-Square Test χ^2) testi uygulanmıştır.

Buna göre tablo 66'a bakıldığında ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile öğrencilerin yemekten önce 'besmele' ve sonra 'elhamdülillah' söylemesi arasında anlamlı bir ilişki ($p<.05$) olduğu görülmektedir [χ^2 (sd:6, n:490)=36,761 $p<.05$].

Ailenin ibadetler konusunda çocukla ilgilenme durumu ile çocuğun yemekten önce 'besmele' ve sonra 'elhamdülillah' söylemesi durumu tablo 67'e göre karşılaştırıldığında; örneklem grubuna yöneltilen sorulara, 'her zaman' yemekten önce 'Besmele' yemekten sonra 'Elhamdülillah' söyleyen öğrencilerin ailelerinden; 305 (%72,1)'i 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 8 (%72,7)'i çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte', 29 (%61,7)'u 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmalarını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 1 (%11,1)'dir.

Yemekten önce 'Besmele' yemekten sonra 'Elhamdülillah' "ara sıra" söyleyen öğrencilerin ailelerinden; 112 (%26,5)'si 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 1 (%9,1)'i çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte', 15 (%31,9)'i 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmalarını istemekte' ve 'ibadetler konusunda çocuklarıyla ilgilenmeyen ve ibadetlerine karşı olanların' oranı ise 8 (%88,9)'dir.

Yemekten önce 'Besmele' yemekten sonra 'Elhamdülillah' "hiç" söylemeyen öğrencilerin ailelerinden; 6 (%1,4)'sı 'bütün ibadetlere çocukları teşvik etmekte, onlara yardımcı olmakta', 2 (%18,2)'si çocuklarının 'sadece cuma ve bayram namazlarını kılmalarını yeterli görmekte' ve 'sadece ramazan ayında oruç tutmasını ve namaz kılmalarını isteyenlerin' oranı ise 3 (%6,4)'tür.

Burada dikkat çekici bir durum ailelerden çocuklarıyla ibadetler konusunda hiç ilgilenmedikleri halde bu ailelerin çocuklarının yemekte sergilemiş olduğu dini tutum ve davranışlarının az da olsa kendini göstermesidir. Nitekim bu

davranışın olmasında diğer çevresel (televizyon, internet, arkadaş, okul gibi) etkenlerin de etkili olabileceğidir. Ailenin ibadetler konusunda çocuklarını yönlendirmesi çocuklar üzerinde olumlu yönde bir etki oluşturmaktadır. Bu etki çocukların yemekten önce 'besmele' ve yemekten sonra 'şükretme' davranışı üzerinde de görülmektedir.

Çelenk'in (2004: 127), 10-14 yaş arası çocuklar üzerinde yapmış olduğu araştırmasında da ailenin ibadet konusundaki teşviki ile çocukların yemekten sonra şükretme davranışı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenme düzeyleri arttıkça öğrencilerin yemekten önce 'besmele' ve sonra 'elhamdülillah' söyleme düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Buna göre "*ailelerin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin yemekten önce 'besmele' ve sonra 'elhamdülillah' söylemesi arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın örneklem grubu, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında 2 (iki) düz Ortaokul ve 2 (iki)'de İmam Hatip Ortaokulu olmak üzere 4 farklı okulun 6. 7. ve 8. sınıflarında öğrenim görmekte olan ve sırasıyla; Mimar Sinan Ortaokulu, Atatürk Ortaokulu, Bahçecik Ortaokulu ve Mahmut Celalettin Ökten İmam Hatip Ortaokullarından her sınıf düzeyinde tesadüfi şekilde seçilen toplam 532 öğrenciden oluşmaktadır. Bu örnekleme uygulanan anket ve envanterlerin incelenmesi sonucunda 490 öğrenciye ait anket geçerli bulunmuştur ve veriler 490 öğrenci üzerinden değerlendirilmiştir. Anket değerlendirmede iki değişkene ait cevapların aynı tablo üzerinde gösterilmesi işlemi için parametrik olmayan istatistik işlemleri yapılmıştır. Bunun için iki değişken için Ki-Kare Testi (Chi-Square Test χ^2) uygulanmıştır. Elde edilen analiz sonuçları (%5 anlamlılık seviyesi için kritik değer olan) 0,05'ten (<) küçük ise veri anlamlı bulunmuş, 0,05'ten büyük olduğu durumlar da ise değişkenler arasında anlamlı bir farkın olmadığı ifade edilmiştir.

Araştırmada, Trabzon il merkezinde öğrenim gören ilköğretim öğrencilerinin (6. 7. ve 8. sınıflar) dindarlıklarını ve bu yaş grubunda bulunan öğrencilerin dindarlığında ailenin etkisi araştırılmıştır. Ayrıca araştırmada, bağımlı değişkenle ilişkisi olabileceği düşünülen bazı demografik değişkenlerin (cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, ekonomik durum, anne baba öğrenim düzeyi) öğrencilerin dindarlığı üzerindeki etkisi de incelenmiştir.

Araştırmada hipotezler ve değişkenlerle ilgili olarak elde edilen belli başlı sonuçlar şunlardır:

1. Cinsiyet ile öğrencilerin dindarlık algısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak cinsiyetin dindarlıkla olan ilişkisinde gerek ülkemizde gerekse batıda, dindarlığın alt boyutlarına (inanç, ibadet, duygusal, bilgi ve etki) doğru yapılan araştırmalarda kadın ile erkek arasında bazı farklılıkların olabileceği anlaşılmaktadır.

- Cinsiyet ile öğrencilerin namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve genel olarak kızların erkeklere göre namazlarını sürekli olarak kıldıkları ortaya çıkmıştır.

- Cinsiyet ile öğrencilerin oruç tutma durumu arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Buna göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha düzenli olarak oruç ibadetini yerine getirmektedir.
- Cinsiyet ile öğrencilerin dâa etme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Buna göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha düzenli dâa etmektedir.
- Cinsiyet ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Buna göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha çok Kur'an-ı Kerim okumaktadır.
- Cinsiyet ile öğrencilerin sadaka verme durumu arasında anlamlı düzeyde bir farkın olmadığı belirlenmiştir.
- Cinsiyet ile öğrencilerin yalan söyleme/me durumu arasında anlamlı düzeyde bir farkın olmadığı belirlenmiştir.

2. Sınıf düzeyi ile öğrencilerin dindarlık algısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve öğrencilerde sınıf düzeyleri arttıkça öğrencilerin dindarlık seviyelerinde bir düşüş olduğu ortaya çıkmıştır.

- Sınıf düzeyleri ile öğrencilerin namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
- Sınıf düzeyleri ile öğrencilerin oruç tutma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve sınıf düzeyleri (yaş) ile oruç tutma durumu arasında doğru bir orantı olmasa da bazı yaş grupları arasında farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır.
- Sınıf düzeyleri ile öğrencilerin dâa etme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.
- Sınıf düzeyi ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i okuma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve sınıf düzeyi arttıkça Kur'an-ı Kerim'i okuma seviyesi azalmaktadır.
- Sınıf düzeyi ile öğrencilerin sadaka verme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve sınıf düzeyi arttıkça sadaka verme durumu da artmıştır.

- Sınıf düzeyi ile öğrencilerin yalan söyleme/me durumu arasında anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir.

3. Okul türü ile öğrencilerin dindarlık algısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Buna göre Ortaokul öğrencileri kendilerini İmam Hatip Ortaokul öğrencilerine göre daha dindar olarak algılamaktadır. Ancak ibadetlerin uygulanması bakımından İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin ibadetleri yerine getirme düzeyleri diğerlerine göre daha yüksek çıkmıştır. Bu durum dindarlığın algı ile uygulama arasındaki durumunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Zira öğrencilerin okul türlerine göre dindarlığın "ibadet boyutuna" (tablo; 35, 38, 39 ve 40) bakıldığında buradaki sonuçların tablo 34'teki sonuçları desteklemediği anlaşılmaktadır.

- Okul türü ile öğrencilerin namaz kılma durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin namaz kılma durumu Ortaokullarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir.
- Okul türü ile öğrencilerin oruç tutma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.
- Okul türü ile öğrencilerin dúa etme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.
- Okul türü ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i okuma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuma düzeyi Ortaokullarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir.
- Okul türü ile öğrencilerin sadaka verme durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin sadaka verme düzeyi Ortaokullarda okuyan öğrencilere göre daha yüksektir.
- Okul türü ile öğrencilerin yalan söyleme/me durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre İmam Hatip Ortaokullarında okuyan öğrencilerin yalan söyleme düzeyi Ortaokullarda okuyan öğrencilere göre daha düşüktür.

4. Ailelerin aylık ekonomik düzeyleri ile öğrencilerin dindarlık algısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre örneklem grubunda bulunan öğrencilerin ailelerinin aylık ekonomik düzeylerinin orta seviyede olduğu ve ailelerin gelir seviyesi düştükçe öğrencilerin dindarlık düzeylerinin arttığı ortaya çıkmıştır.

5. Anne - babanın öğrenim düzeyleri ile öğrencilerin dindarlık algısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre öğrenim seviyesi yüksek olan anne babaların çocuklarında dindarlık düzeyinin düşük olduğu sunucuna varılmıştır. Bu durum hem üniversite mezunlarının dini konulara daha az önem vermelerinden hem de üniversite mezunu anne-babaların çoğunun çalışması sebebiyle çocuklarıyla yeterince ilgilenememesinden kaynaklandığı şeklinde açıklanabilir.

6. Anne - babanın dini pratikleri (namaz kılması, oruç tutması, sadaka vermesi, Kur'an-Kerim okuması) ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

7. Ailelerin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dindarlığı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenme düzeyleri arttıkça dindarlık düzeylerinin arttığı görülmektedir.

8. Annenin namaz kılması ile öğrencilerin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre öğrencilerin annelerinin namaz kılma durumu arttıkça öğrencilerin de namaz kılma düzeyleri yükselmektedir.

9. Babanın namaz kılması ile öğrencilerin namaz kılması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre öğrencilerin babalarının namaz kılma durumu arttıkça öğrencilerin de namaz kılma düzeyleri yükselmektedir.

10. Annenin oruç tutması ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre örneklem grubundaki öğrencilerin annelerinin oruç tutma durumu arttıkça öğrencilerin de oruç tutma düzeyleri artmaktadır.

11. Babanın oruç tutması ile öğrencilerin oruç tutması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre örneklem grubundaki öğrencilerin

babalarının oruç tutma durumu arttıkça öğrencilerin de oruç tutma düzeyleri artmaktadır.

12. Annenin Kur'an-ı Kerim okuması ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre örneklem grubundaki öğrencilerin annelerinin Kur'an-ı Kerim okuma durumu arttıkça öğrencilerin de Kur'an-ı Kerim okuma düzeyleri artmaktadır.

13. Babanın Kur'an-ı Kerim okuması ile öğrencilerin Kur'an-ı Kerim okuması arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre örneklem grubundaki öğrencilerin babalarının Kur'an-ı Kerim okuma durumu arttıkça öğrencilerin de Kur'an-ı Kerim okuma düzeyleri artmaktadır.

14. Ailenin sadaka vermesi ile öğrencilerin sadaka verme durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin sadaka verme durumları arttıkça öğrencilerin de sadaka verme düzeylerinin yükseldiği ortaya çıkmıştır. Bu durum ailedeki dini tutum ve davranışların çocuk üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ve dini pratiklerin (namaz, oruç, Kur'an-ı Kerim okuma, sadaka verme) çocuklara anne - baba tarafından yaşayarak öğretilmesi ve anlatılması bu anlamda çok önemli görülmektedir.

15. Ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin dini pratikleri arasında genel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Ancak ailelerin ibadetler konusunda çocukları teşviki ile çocukların oruç tutması (tablo 62), dua etmesi (tablo 63) ve sadaka vermesi (tablo 65) arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında ailelerin ibadetler konusunda çocukları teşviki ile çocukların namaz kılması (tablo 61) ve Kur'an-ı Kerim okuması (tablo 64) arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

16. Ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin yalan söyleme/me arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

17. Ailenin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumu ile öğrencilerin yemekten önce 'besmele' ve sonra 'elhamdülillah' söylemesi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre örneklem grubundaki öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda kendileriyle ilgilenme düzeyleri

artıkça öğrencilerin yemekten önce 'besmele' ve sonra 'elhamdülillah' söyleme düzeyleri de artmaktadır.

Bu çalışma bize, çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal, din ve ahlaki gelişimlerinde anne - babaların önemini bir kez daha ortaya koyarak çocuğun eğitimi için okul ve cami gibi kurumları yeterli görmenin yanlış olduğunu; çocuk çevreden ne kadar bilgi alırsa alsın anne ve babanın yerini hiç kimsenin tutmayacağını göstermektedir.

ÖNERİLER

1. 12- 14 yaş aralığı bireylerde dini şahsiyetin şekillenmeye başladığı dönem olarak düşünüldüğünde bireylere daha sağlıklı, doğru ve tutarlı bir din eğitimi için akademik olarak daha nitelikli geniş çalışmaların yapılması ve yapılan çalışmalardan başta çocuklar olmak üzere ailelerin de bilgilendirilmesi gerekir. Bunun için de uzman kişilerce ailelere yönelik konferanslar, seminerler, televizyon programları gibi etkinliklerin yapılması veya sayılarının artırılması önemlidir. Alanla ilgili yapılan çalışmaların belli bir kesime hitap etmesi ya da halka indirgenememesi durumunda işin mutfağında olan anne - babalara ve çocuklara az bir fayda sağlayacaktır.

2. Dini pratikler ve değerler ailede temsil edildiği şekliyle çocuğun dünyasına girer mantığıyla hareket edildiğinde; çocuklardan yapılmasını istenilen davranışların önce anne- babaların yapması gerekir. Yani önce temsil sonra tebliğ yapılmalıdır. Bu anlamda anne - babalara çok önemli görevler düşmektedir.

3. Anne - babaların çocuklara karşı tutum ve davranışları onların hayatını etkileyecektir. İbadetlerin öğretilmesinde baskı ve cezaya başvurmak veya Allah korkusunu ön plana çıkararak kısa vadeli çözümlere gitmek yerine onlara; İslam Din'inin güzel yönlerini (sevgi, merhamet, şefkat gibi) ve Allah, peygamber sevgisini ön plana çıkararak daha kalıcı ve etkili yollara baş vurulabilir.

4. Anne - babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmesi gerekir. Her anne - baba çocuklarını yetiştirme konusunda en iyisini yapmak isterler. Hiçbir anne - baba onları ihmal etmek istemez. Ancak iş uygulamaya gelince ebeveynlik, günlük meşakkatlerin arasında belki ikinci belki de üçüncü sıradadır. Eve gelen anne baba, işin vermiş olduğu yorgunlukla çocuklarına zaman ayıramamakta belki

de çocuğunu görememekte. Bu anlamda bazı şeylerin zamanında öğretilmemesi çocuklar için ileriki zamanlarda problemlere yol açabilir. Özellikle dini pratikler konusunda bazı ibadetlerin birlikte yapılması (bayram namazı, cuma namazı, sadaka verme, Kur'an okuma gibi) çocuklara bu davranışların kazandırılması anlamında çok önemlidir.

5. Çocukların dini konularda anne - babalara sorduğu sorular geçiştirilmeden doğru ve eksiksiz bir şekilde cevaplandırılmalıdır. Çocuklar çok soru soruyor diye kızılmamalı ve anlayışla karşılanmalıdır. Çocukların sorduğu her soru ciddiyle karşılanmalıdır.

6. Anne - babalar çocuklarına ibadetleri öğretirken ibadetlerin önemli bir sonucu olan ahlakı da vermesi gerekir. Bir din ve insan için inancın, ibadetin ve ahlakın çok önemli olduğu onlara anlatılmalıdır. Bunlar anlatılırken bireylerin gelişim dönemleri de göz önünde bulundurulması gerekir.

7. Her anne - babanın hangi yaş grubunda olursa olsun çocuklarına değer vermesi, onları dinini yaşayacak bir birey olarak görmesi ve en önemlisi onları bir değer olarak görerek vatanına, milletine, dinine ve diğer manevi değerlerine sahip bir birey olarak yetiştirme bilinciyle hareket etmesi gerekir.

8. Ergenlik dönemi ile ilgili çalışmaların azlığından ve bunun sonucu olarak karşılaşılan zorluklar karşısında özellikle öğrencilerin dindarlıklarını ölçecek daha nitelikli "ölçeklerin" uzman kişilerce hazırlanıp alanın hizmetine sunulması gerekir.

KAYNAKÇA

- ABANOZ, S. (2008). *6-12 Yaş Arası Çocukların Dini Ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü(İzmir Ve Sakarya Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- ACUNER, H.Y.(2007). *Gençlik Dönemi Ahlak Eğitimi*, Van, Ekdağ Yayınları.
- ARMANER, N. ve ÖKMEN, Z. (1960). *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodik Bilgiler*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ALLPORT, G. W. (2004). *Birey ve Dini*, Çev., Bilal Sambur, İstanbul: Elis Yayınları
- AKDOĞAN, A. (1999). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat (Rize İl Merkezi Örneği)*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- AKGÜL, Ö. (2014). *Hayatı Anlamlandırmada İnançın ve Kişisel Değerlerin Rolü (Ruh Sağlığı Çalışanları ve Öğrencileri Örneği)*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- AKSEKİ, A.H. (1970). *İslam Dini*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ARICI, A. (2006). *Ergenlerde Dini Başaçıkma Yöntemi Olarak Dua*, Editör: Hökelekli, H., Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi, İstanbul, Dem Yayınları,
- ATALAY, T.(2002). *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- AY, M.E. (1994). *Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza*, İzmir: Nil Yayınları.
- _____ (2007).*Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- AYDIN, A.R. (1996). *Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:8, 211-219.
- AYDIN, M.Z. (2009). *Ailede Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- AYDIN, M. (2013). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8*, Ankara: Küre Yayıncılık.
- AYTEN, A.(2004). *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- BACANLI, H. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayınları.
- BAHADIR, A. (1994). *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- BAŞARAN, İ.E. (1994). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- BAKIRCI, M. (2010). *Dini Ve Kültürel Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Üç Nesil (Giresun Örneği)*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- BAYYIĞIT, M. (1992). *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç, Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- BEZMEZ, S., BLAKNEY, R. ve BROWN, C.H. (2002). *Redhouse Büyük El Sözlüğü, İngilizce- Türkçe, Türkçe- İngilizce*, İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- BÖLÜKBAŞI, B. (2004). *Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlikte Çocuk ve Aile*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- BOZTOPRAK, Z. (2015). *Ebeveynleri Dini Hizmetler Alanında Görevli Olan Ergenlerin Dini Tutum Ve Davranış Özellikleri (Kayseri Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- BUDAK, S.(2003), *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- CERRAH, L. (2010). *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin 'Din-Toplum İlişkileri' Konusundaki Mülahazaları (Erzurum örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- CİRHİNLİOĞLU, F.G. (2010). *Din Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- CÜCELOĞLU, D. (2002). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇELENK, Ş. (2004). *Çocuklara Dini Alışkanlıkların Kazandırılmasında Aile, Okul ve Çevrenin Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- ÇEVİK, D. Ş.(2013). *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- ÇETİN, Ü. F (2010). *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi*

- (*Isparta Örneği*), Yüksek Lisans Tezi,
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- ÇİLELİ, M. (1987). "*Ergenlikte Ahlak Gelişimi*". *Ergenlik Psikolojisi* (ss. 265-286), (Der.: B. Onur). Ankara: Hacettepe Tas Kitapçılık
- DAM, H. (2011). "*Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*" Gelişim Basamaklarına Göre Din Eğitimi, ed. Mustafa Köylü, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- DAŞKIRAN, İ. (2009). *Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- DİB, (2014). *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*, Ankara.
- DİNÇ, A. (2007). *Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- DOĞAN, D. M. (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Yazar Yayınları.
- EDWARD, S. ve SUSAN, N. (2015), *Atkinson Hilgard Psikolojiye Giriş*, Ankara:Arkadaş Yayınevi.
- ERDEM, H. (2004). *Problematik Olarak Felsefe ve Din Münasebeti*, Konya: Hü-
Er Yayınları.
- ERDEN, M. VE AKMAN, Y. (2012). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- ERİKSON E.H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı* (çev. Bedirhan T. Üstün), Vedat Şar, Ankara: Sevinç Matbaası.
- FREUD, S. (2000). *Bir Yanılsamanın Geleceği*, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul:İdea Yayınevi.
- FROMM, E. (1993). "*Psikanaliz ve Din*" Çeviren: Aydın ARITAN, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- GAZALİ, İ. (1994). *İhya'u Ulûmi'd- Din* (Çev: Mehmed A. Müftüoğlu), İstanbul:Tuğra Neşriyat.
- GÜNEŞ, A. (2015). *Lise Öğrencilerinin Şiddet ve Değer Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Rize İli Örneği)*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- _____ (2016). *Şiddet Din Eğitimi ve Değerler*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

- GLOCK, C. Y. (2001), *Dini Teslimiyetin Tetkiki Üzerine (Dindarlığın Boyutları)*, (Çev.Faruk Karaca), Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Yıl:1, Sayı:3.
- GÖZLÜKAYA, M.(2014). *Lise Öğrencilerinde Anne-Baba Tutumlarının Dini Yönelime Etkisi (Denizli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- GÜNGÖR, A.VE AKYOL, A.K. (2002). "*Gelişimle İlgili Temel Kavramlar, Gelişimin Temel İlkeleri ve Gelişimi Etkileyen Etmenler*", Gelişim ve Öğrenme, ed. Ayten Ulusoy (s.1-13), Ankara: Anı Yayınları.
- GÜRSU, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- HALDUN, İ. (1999). *Mukaddime*, (Çeviren: Zahir Kadiri Ugan), Cilt 1, İstanbul: Meb. Yayınları.
- HASANKAHYAOĞLU, H.R. (2008). *Dindarlık Empati İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- HÖKELEKLİ, H. (1998). *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____, (2012). *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları.
- HOROZCU, Ü. (2010). *Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- İŞLEK. M. (2016), *Ergenlerde Kaygı ve Duanın Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Rize Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- JAMES, W. (1982). *The Varieties of Religious Experience*, U.S.A: Penguin Books.
- JUNG, C. G. (1998), *Psikoloji ve Din*, (Çev. R. Karabey), İstanbul:Okyanus Yayıncılık.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1972). *Sosyal Değişimin Psikolojik Boyutları, İzmir Lise Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

- KARACA, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul:Beyan Yayınları.
- _____ (2007). *Dinî Gelişim Teorileri*, İstanbul:Dem Yayınları.
- KARACOŞKUN, M. D. (2004). *Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar* (s. 23-36), Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 4 (2).
- KARAGÖZ, İ. ve Diğerleri (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KARAKÖSE, Ş. (2010). "Çocukluk Dönemi Din Öğretimi", Etkili Din Öğretimi, ed. Şaban Karaköse, (s.21-73), İstanbul: Tedef Yayınları.
- _____, (2007). *Din Eğitiminde Bireyi Tanımak*, İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- KARAERKEK, A. (2008). *Televizyon Karşısında Dindarlık Tutumları (Amasya Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- KARAMAN, H. ve Diğerleri (2008). *İlmihal-II*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KARSLI, N. (2011). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- KARSLI, İ. (1997), *Arapça- Türkçe Sözlük*, İstanbul: Damla Yayınevi.
- KAYA, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun, Etüt Yayınları.
- KAYIKLIK, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, Adana, Baki Kitapevi.
- _____, (2006). *Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi*, İslâmî Araştırmalar, C.19 S:3, 491-500.
- KILAVUZ, M.A. (1993). *Ergenlerde Özdeşleşme ve Din*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- _____, (2005). *Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, S: 2, 2s. 41-58.

- KILIÇ, E. (2010). *Kur' an Okumanın Ergenlik Dönemi Bireyleri Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- KILIÇ, R. (2016). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Kılavuz Kitabı 6*, Ankara: Gizem Yayıncılık.
- KIZILGEÇİT, M. (2011). *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- KIZILGEÇİT, M., ACUNER, H.Y., & TOKLU, G. (2015). *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri Ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Rize Örneği)*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S. 8, 43-84.
- KİRMAN, M. A. (2004), *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- KOÇ, M. (2002). *Ergenlik Döneminde Dua Ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- _____, (2004). *Ergenlik Döneminde Dua Ve İbadete Yönelik Tutum Ve Davranışlar Üzerine Bir Saha Araştırması*, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. III, S: 6, ss.147-178.
- _____, (2009). *Benlik ve Din*, İstanbul: Dem Yayınları.
- _____, (2010). *Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma*, Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 19, : 2, s. 217-248.
- KÖKTAŞ, M.E.(1993). *Türkiye'de Dinî Hayat*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- KÖSE, A. (2000). *Freud ve Din*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- KÖYLÜ, M. ve KILAVUZ, M.A. (2011). "*Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*", Gelişim Basamaklarına Göre Din Eğitimi, ed. Mustafa Köylü, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- KÖSE, A. ve AYTEN, A. (2012). *Din Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- KULA, M.N. (2001). *Kimlik ve Din Ergenler Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Ayışığı Kitapları.

- _____, (2002). “*Gençlik Döneminde Kimlik Ve Din*” Gençlik, Din Ve Değerler Psikolojisi (s.30-70)(Der.Hayati Hökelekli) Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- KULAKSIZOĞLU, A. (2002). *Ergenlik Psikolojisi* (5.Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KÜÇÜKKARAGÖZ, H. (2004). “*Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi*” (s.78-113), (Edt.:Binnur Yeşilyaprak) Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi, Ankara: Pegem A.
- MASLOW, A. H., (1996). *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler* (Çeviren: Koray Sönmez), İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- MEHMEDOĞLU, A.U. (1999). *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Bir Karşılaştırma*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- _____, (2004). *Kişilik ve Din*, İstanbul: Dem Yayınları.
- MÜSLİM, İ. Haccâc el-Kuşeyrî (2005). *Sahîhul Müslim*, Daru'l-Ma'rife, H. 1426.
- OLUĞ, F. (2011). *Erinlik Dönemindeki Öğrencilerde Dini Tutum ve Davranışlar (Sakarya örneği)*, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- OKUMUŞ, E. (2002). *Gösterişçi Dindarlık*, İstanbul, Pınar yayınları.
- ONAY, A. (2003). *Mezun Oldukları Liselere Göre Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerini ve Dini Gruplara Yönelim Durumları, Değerler Eğitimi Dergisi, S:1, 171-194.
- _____, (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, İstanbul: Dem Yayınları.
- ONUR, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi*, Ankara:İmge Kitabevi.
- ÖMEROĞLU, E. VE KANDIR, A. (2005). *Bilişsel Gelişim*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- ÖZEL, İ. (2003). *Ergenlik Döneminde Dûa*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- _____, (2011). *Sokak Çocukları ve Din*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- ÖZTÜRK, Z.A. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde (4.5.6.7.8.Sınıflar) Dindarlık*

- İle Kaygı Arasındaki İlişki*, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- ÖZTÜRK. H.(1992). *Ergenlerde Din Duygusu ve Allah İnancının Boyutları*, Din Öğretimi Dergisi, S:32, 52.
- ÖZKAN. F. (2011). *Çocuğun Din Eğitiminde Anne - Babanın Etkisi (Diyarbakır Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- PAZARLI, O. (1982). *Din Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- PEHLİVAN, Ö. (2002). *Bireyin Dini Tutum ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri (14-17 Yaş Grubu)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- PEKER, H. (1993). *Din Psikolojisi*, Samsun: Furkan Kitap Kirtasiye.
- _____ (2000). *Din Psikolojisi* (Basım Belirtilmemiş), Samsun:Aksiseda Matbaası.
- PIAGET, J. (1999). *Çocukta Zihinsel Gelişim*, (Çev. H. Portakal), İstanbul: Cem Yayınevi.
- RAYMOND, F.P ve CRYSTAL, L.P. (2013), *Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgi Alanları*,(Çev:Fatma Zeynep Belen), Ankara:Phoenix Yayınevi.
- SAYAR, K.VE DİNÇ, M. (2013). *Psikolojiye Giriş* (4.Baskı), İstanbul: Dem Yayıncılık.
- SELÇUK, Z. (2007). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- SENEMOĞLU, N. (2005). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- STRÍŽENEC, M. (2010). "Dindarlık Ve Bilişsel Süreçler" (s.273-286), (Çev. Abdulvahid Sezen) *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10 (3).
- SUBAŞI, N. (2002). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul:İz Yayınları.
- SÜBAŞI, G. (2002). "Bilgiyi İşleme Kuramı", *Gelişim ve Öğrenme*, ed. Ayten Ulusoy (s.227-265), Ankara: Anı Yayınları.
- ŞAHİN, A. (2001). *İlahiyat, Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dini Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- TAŞ, K.(2004). *Dindarlığa Etki Eden Faktörler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S.13, 63-83.
- TALUK, A. (2014). *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Allah Tasavvuru (İğdır Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- TDK, (1998). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- TEMİZ, Y.E. (2014), *Yetişkinlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- TOKAT, O.(2012). *Orta Öğretim Öğrencilerinde Kaygı Ve Dindarlık İlişkisinin İncelenmesi (Denizli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- TOPSES, G. (2009). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- TÜMER, G. ve KÜÇÜK, A. (2002). *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- UYSAL, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- _____ (2001). *Günümüz Türk Toplumunda Dinsellik ve Kadın/Erkek Aleyhtarı Tutumlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:20, 81-114.
- _____, (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Dem Yayınları.
- _____, (2015). *Genç Yetişkinlerde Affetme Eğilimleri ve Dini Yönelim/Dindarlık*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:48, 35-56.
- _____, (2016). *Gençlerde Empati Eğilimi, Anne-Baba Tutumları ve Dindarlık*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Din Psikolojisi Özel Sayısı: 7-40.
- VERGOTE, A. (1978). *Çocuklukta Din*, Çev. Erdoğan Fırat, *AÜİFD*, S: 22, s. 315-329.
- _____, (1999), *Din İnanç ve İnançsızlık*, (Çev. Veysel Uysal), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- WUNDT, W. M. (1934). *Milletler Ruhiyatı Esasları: İptidai İnsan* (Çev. Ziya Talat) İstanbul: Remzi Kitaphanesi.
- YAPICI, A. (2002). *Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.2, 75-117.

- _____, (2007). *Ruh Sağlığı ve Din, Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Adana: Karahan Kitabevi.
- _____, (2012). *Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.17:2, 1-34.
- YAVUZ, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- _____, (1983). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- _____, (1994). *99 Soruda Çocuk ve Din*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- YAVUZER, H. (1993), *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____, (2001), *Ana-Baba ve Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAZIR, E.H. (1992). *Hak Dini Kur'an Dili*, (Saadeleştiren: İsmail Karaçam ve diğ.) İstanbul: Azim Dağıtım.
- YILDOĞAN, Ç. (2012). *7-12 Yaş Arası Çocuklarda Tanrı Tasavvuru (Kırşehir-Çiçekdağı Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- YILDIRIM, Ö. (2004). *Trabzon'da Dini Hayat (Trabzon İl Merkezi Örneği)*, Yüksek Lisans, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- YILDIZ, M. (1998). *Dini Hayat ile Ölüm Korkusu Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- YİĞİT, A. (2006). *Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.22,179- 203.
- YÜCE, F. (2009). *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- YÖRÜKOĞLU, A. (1990). *Gençlik Çağı (7. Baskı)*, İstanbul, Özgür Yayın Dağıtım.
- _____, (2004). *Gençlik Çağı*, İstanbul: Özgür Yayınları.

- YILMAZ, R. (1996). *Dini Gelişimde Cinsiyet Farkları*. Yüksek Lisans Tezi,
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- YOĞURTCU, F.(2009), *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*,
Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
adresinden edinilmiştir.

Ek 1.

**T.C.
TRABZON VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü**

Sayı : 82438636/604.01/4560148 22/04/2016
Konu: Uygulama İzni (Sinan YILMAZ)

VALİLİK MAKAMINA

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans yapan Sinan YILMAZ tarafından yürütülen "Aile Okul ve Çevrenin Ortaokul Öğrencilerinin Dindarlığı Üzerine Etkisi(Trabzon Örneği)" konulu tez çalışması kapsamında, mayıs ayı süresinde Ortahisar İlçesi ortaokullarında öğrenim gören 6,7 ve 8. Sınıf öğrencilerine gönüllülük ve gizlilik esası dikkate alınmak şartıyla anket formunu okul müdürlerinin de uygun göreceği zamanlarda uygulama isteği Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Zekeriya TAŞAN
Müdür V.

O L U R
.../.../2016

Mustafa GÜRDAL
Vali a.
Vali Yardımcısı

Trabzon Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Telefon : (0 462) 2302094-1411
e-posta : trabzonmem@meb.gov.tr

Bilgi İçin: Mesut KAŞ (Şb.Mdr.)
Faks : (0 462) 230 43 74
İnt.Adresi : Trabzon.meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 6555-4cb9-3caa-ab1e-73b9 kodu ile teyit edilebilir.

Ek 2.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Sinan YILMAZ		
Doğum Yeri ve Yılı	OF/Trabzon-1981		
Medeni Durumu	Evli		
Öğrenim Durumu	Başlama – Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2001	2005	Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2013	2017	RTEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora	-	-	-
Çalıştığı Kurum			Başlama – Ayrılma Yılı
1. Milli Eğitim Bakanlığı			2008 ---
İletişim (eposta)	fatma_snn_61@hotmail.com		